

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2013
ΤΕΥΧΟΣ 10

Περιεχόμενα

- 1 ICOM – ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
30 χρόνια (1983- 2013)
- 2 Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2013
- 12 Συνέδρια, Σεμινάρια & Ημερίδες
- 23 Εκθέσεις
- 33 Πολιτιστικά & Εκπαιδευτικά Προγράμματα
- 37 Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM και
η μουσειακή εκπαίδευση
- 39 Ετήσια Συνάντηση του Δ.Σ. του ICR
- 41 23^η Γενική Συνέλευση του
Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων
- 42 Έκκληση της Λισαβόνας
- 45 Νέες εκδόσεις

ICOM – ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ 30 χρόνια (1983-2013)

Το 2013 το Ελληνικό Τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) συμπλήρωσε 30 χρόνια από την ίδρυσή του. Σήμερα αριθμεί 500 περίπου άτομα-μέλη και 70 περίπου μουσεια-μέλη.

Κατά τη διάρκεια της τριακονταετίας προώθησε πολλά θέματα που έχουν σχέση με τη σύγχρονη μουσειολογική θεωρία και πρακτική, όπως είναι η μουσειοπαιδαγωγική, η συντήρηση αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, η οργάνωση και ανταλλαγή εκθέσεων και άλλα. Οργάνωσε πολλά διεθνή συνέδρια και άλλες επιστημονικές συναντήσεις, σεμινάρια επιμόρφωσης, κύκλους ομιλιών και ποικίλες εκδηλώσεις που ανέδειξαν τον σύγχρονο μουσειολογικό προβληματισμό και συνέβαλαν σε μια ουσιαστική ανταλλαγή απόψεων και εμπειρίας. Τα πρακτικά των συνεδρίων, οι άλλες εκδόσεις και οι μεταφράσεις βασικών εγχειριδίων εμπλούτισαν σημαντικά την ελληνική βιβλιογραφία και αποτέλεσαν χρήσιμα βοηθήματα για τους ειδικούς επιστήμονες, τους φοιτητές, τους εργαζόμενους στα μουσεία και κάθε ενδιαφερόμενο.

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM καθιέρωσε και στη χώρα μας τον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων (18 Μαΐου) που είναι αφιερωμένος κάθε χρόνο σε ένα διαφορετικό θέμα σχετικό με τον ρόλο του μουσείου στη σύγχρονη κοινωνία. Ανάλογα με το συγκεκριμένο θέμα ορίζεται κάθε φορά ένα τιμώμενο μουσείο που αποτελεί επίκεντρο του εορτασμού, στον οποίον συμμετέχουν πολλά μουσεία και άλλοι φορείς από όλη την Ελλάδα.

Το Ελληνικό Τμήμα συνεργάζεται με τα Υπουργεία Παιδείας και Πολιτισμού, με την Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO, με ΑΕΙ και ΤΕΙ, καθώς και με άλλους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Πολλά μέλη του Ελληνικού Τμήματος έχουν ενεργό συμμετοχή στις Διεθνείς Επιτροπές του ICOM μεταφέροντας στη χώρα μας τη διεθνή εμπειρία σε εξειδικευμένους τομείς της μουσειολογίας.

Στο κτήριο του Ελληνικού Τμήματος, που αποτελεί έναν χώρο συνάντησης των εργαζόμενων στα μουσεία και γενικότερα στον τομέα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, έχει οργανωθεί και λειτουργεί Βιβλιοθήκη και Κέντρο Τεκμηρίωσης. Το ετήσιο Ενημερωτικό Δελτίο αποτελεί ένα βήμα ενημέρωσης και διαλόγου για τα μέλη και τους φίλους του ICOM.

Για τα τριακοστά γενέθλια του ICOM, με τη συνδρομή του Φιλοτελικού Μουσείου, δημιουργήθηκε από τα ΕΛΤΑ ειδική επετειακή σφραγίδα, με την οποία σφραγιζόνταν όλες οι αποστολές που έφευγαν από το κεντρικό ταχυδρομείο της Αθήνας στις 4 Ιουλίου, ημέρα της πρώτης ιδρυτικής Γενικής Συνέλευσης.

Με αφορμή την έκδοση του επετειακού αυτού Ενημερωτικού Δελτίου, το Δ.Σ. του Ελληνικού Τμήματος του ICOM επιθυμεί να εκφράσει θερμές ευχαριστίες σε όλα τα μέλη του, που με ενθουσιασμό στήριξαν όλα αυτά τα χρόνια και συνεχίζουν να στηρίζουν τις δραστηριότητες και τη λειτουργία του.

Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2013

Το Σάββατο, 18 Μαΐου 2013, στο πλαίσιο του καθιερωμένου ετήσιου εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων, τα ελληνικά μουσεία υποδέχθηκαν, με ελεύθερη είσοδο, επισκέπτες κάθε ηλικίας που τα αγαπούν και τα τιμούν για την κοινωνική προσφορά τους. Με αφετηρία το κεντρικό θέμα του εορτασμού «Μουσεία. Μνήμη + Δημιουργικότητα = Κοινωνική Αλλαγή» διοργανώθηκαν από εκατό και πλέον δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς πολιτισμού μονοήμερες αλλά και πολυήμερες εκδηλώσεις ψυχαγωγικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα, η ποιότητα των οποίων επιβεβαίωσε για άλλη μια φορά ότι ακόμα και σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, όπως αυτή που διανύουμε, το πνευματικό δυναμικό της χώρας μπορεί να υποστηρίξει την κοινωνική συνοχή.

Τιμώμενο μουσείο ήταν, το 2013, το Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών, υπεραιώνιος φορέας μνήμης, καθώς κτίστηκε το 1903 για να στεγάσει τα ευρήματα της μεγάλης γαλλικής ανασκαφής στο πρώτο τη τάξει πανελλήνιο ιερό. Από τότε το μουσείο δέχθηκε αρκετές επισκευές και επεκτάσεις, ενώ οι συλλογές του εμπλουτίστηκαν. Η τελευταία οικοδομική επέμβαση του αρχιτέκτονα Αλέξανδρου Τομπάζη το επεξέτεινε, ανάπλασε τις όψεις του και εκσυγχρόνισε τις δομές του, προσδίδοντάς του βιοκλιματικά χαρακτηριστικά. Η υποδειγματική επανέκθεση των σπουδαίων αρχαιολογικών συλλογών του από τη Γ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, η οποία το εποπτεύει, το έχει καταστήσει ένα από τα πλέον αξιόλογα μουσεία της χώρας αλλά και διεθνώς. Παράλληλα, το άνοιγμά του προς την τοπική κοινωνία και τη διεθνή επιστημονική κοινότητα με εκδηλώσεις που συνάδουν με τον χαρακτήρα του υπηρετεί το όραμα της κοινωνικής αλλαγής.

Η κεντρική εκδήλωση του εορτασμού έλαβε χώρα στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Δελφών. Χαιρετισμούς απηύθυναν η κ. Τέτη Χατζηνικολάου, πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM, ο κ. Alexandre Farnoux, Διευθυντής της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, η κ. Παναγιώτα Γαζή, Αντιπεριφερειάρχης Φωκίδας, και ο κ. Νικόλαος Φουσέκης, Δήμαρχος Δελφών. Ακολούθησαν ομιλίες σχετικά με το θέμα του εορτασμού από τις κ.κ. Εσθήρ Σολομών, λέκτορα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, και Αθανασία Ψάλτη, Προϊσταμένη της Γ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Η χορωδία της Λιβαδειάς «Η Έρκυνα», η παιδική χορωδία Ιτέας, καθώς και χορωδίες και χορευτικές ομάδες της

Βοιωτίας και της Φωκίδας προσέδωσαν στην εκδήλωση μια χαρούμενη νότα. Ακολούθησε δεξίωση, στην οποία προσφέρθηκαν, μεταξύ άλλων, τοπικά εδέσματα και γλυκά. Την εκδήλωση, η οποία είχε μεγάλη απήχηση στην τοπική κοινωνία, τίμησαν με την παρουσία τους μέλη και φίλοι του Ελληνικού Τμήματος του ICOM, οι οποίοι μετέβησαν οργανωμένα στους Δελφούς με εκδρομικό όχημα, διανυκτέρευαν εκεί και ξεναγήθηκαν την επομένη ημέρα στον αρχαιολογικό χώρο και το τιμώμενο μουσείο από την κ. Αθανασία Ψάλτη. Ακολούθησε επίσκεψη στο Γαλαξίδι και ξενάγηση στο Ναυτικό Μουσείο από την Έφορο του μουσείου κ. Ροδούλα Σταθάκη-Κούμαρη.

Χαιρετισμός

ΤΕΤΗ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

Σας καλωσορίζουμε στον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων 2013 που φέτος το θέμα της είναι «Μουσεία. Μνήμη + Δημιουργικότητα = Κοινωνική Αλλαγή». Σε μια πρώτη προσέγγιση το θέμα αυτό ίσως ξενίζει ως διατύπωση. Αποτελεί όμως σίγουρα μια πολύ ενδιαφέρουσα εξίσωση και μαζί μια παρότρυνση να αναλογιστούμε τον ρόλο των μουσείων σε δύσκολες εποχές και να συνειδητοποιήσουμε τις μεγάλες δυνατότητες που έχουν οι μουσειακοί οργανισμοί για ουσιαστικές κοινωνικές παρεμβάσεις.

Ο κοινωνικός ρόλος των μουσείων απασχολεί έντονα το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων από την ίδρυσή του το 1946. Για την ενδυνάμωση του ρόλου αυτού, κυρίως, καθιερώθηκε το 1977 ο ετήσιος εορτασμός της Διεθνούς Ημέρας των Μουσείων στις 18 Μαΐου. Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, με τις δραματικές κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις, το ICOM αφιέρωσε επανειλημμένως τον εορτασμό στο θέμα αυτό: «Μουσεία για αρμονική και ειρηνική ανάπτυξη της κοινωνίας» (2000), «Ο κοινωνικός ρόλος των Μουσείων» (2001), «Τα Μουσεία ως παράγοντες κοινωνικών αλλαγών και εξέλιξης» (2008), «Μουσεία για την κοινωνική αρμονία» (2010).

Είναι γεγονός ότι τα μουσεία για πολλά χρόνια περιορίστηκαν στον ρόλο –τον σημαντικό ρόλο– της διαφύλαξης και έκθεσης των τεκμηρίων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα πράγματα όμως αλλάζουν. Εξάλλου, σύμφωνα με τον ορισμό που διατύπωσε το ICOM ήδη από το 1974, τα μουσεία είναι μόνιμοι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της. Πρέπει, λοιπόν, να διατηρούν ανοιχτούς διαύλους επικοινωνίας με το κοινωνικό σύνολο και να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται στα αιτήματα των καιρών.

Με νέες μουσειολογικές προσεγγίσεις, που χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες, την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, την προφορική ιστορία και τα προσωπικά βιώματα, με ειδικές περιοδικές εκθέσεις, με εκδηλώσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα για όλες τις κατηγορίες κοινού, με εκδόσεις και άλλες παρεμβάσεις μπορούν να αποτελέσουν ζωντανά πολιτιστικά κύτταρα, να γίνουν χώροι ανταλλαγής ιδεών και ουσιαστικής επικοινωνίας των ανθρώπων.

Μπροστά στους νέους αυτούς ορίζοντες και ανταποκρινόμενη στις νέες ανάγκες, η διεθνής μουσειακή κοινότητα, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, προσανατολίζεται στη διατύπωση ενός καινούργιου ορισμού για τα μουσεία με άξονα τη μετατόπιση του κέντρου βάρους από τα αντικείμενα στον άνθρωπο.

Σήμερα, στην περίοδο κρίσης που διανύουμε, είναι σημαντικό τα μουσεία να μη μείνουν κλειστά και απομονωμένα. Πρέπει να ανοιχθούν δυναμικά στην κοινωνία, να προσφέρουν βήμα διάλογου στους πολίτες, να καλλιεργήσουν στενές σχέσεις με κοινωνικές ομάδες και κοινότητες, ώστε, μέσα από τη συλλογική δράση, να δημιουργηθούν νέες διέξοδοι ως απάντηση σε οικονομικούς περιορισμούς και κοινωνικούς αποκλεισμούς.

Μνήμη και έμπνευση, πολιτιστική κληρονομιά και σύγχρονη δημιουργία με εγρήγορση για τις ανάγκες μιας διαρκώς εξελισσόμενης κοινωνίας είναι τα κλειδιά για τη λειτουργία του σύγχρονου μουσείου.

Πέρα όμως από το μήνυμα αυτό, ο φετινός εορτασμός έχει ιδιαίτερη σημασία για πολλούς λόγους:

- Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM, που καθιέρωσε τον εορτασμό στην Ελλάδα, συμπληρώνει φέτος 30 χρόνια από την ίδρυσή του. Για τα τριακοστά του γενέθλια, αντί να οργανώσει ένα μεγάλο επικοινωνιακό γεγονός στην Αθήνα, ταξίδεψε συμβολικά στην περιφέρεια θέλοντας να επισημάνει τη σημασία των περιφερειακών μουσείων όλων των κατηγοριών για τις τοπικές κοινωνίες.
- Επέλεξε ως τιμώμενο μουσείο το Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών που συμπληρώνει φέτος 110 χρόνια λειτουργίας: ένα μουσείο που βρίσκεται σε έναν αρχαιολογικό χώρο εγγεγραμμένο στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, το οποίο προβάλλει αρχαιολογικούς θησαυρούς, δεν διστάζει να ανοιχθεί στη σύγχρονη εικαστική δημιουργία και δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στη μουσειοπαιδαγωγική· ένα μουσείο που μέσα στη γενικευμένη κρίση αύξησε την επισκεψιμότητά του ενδυναμώνοντας τον κοινωνικό του ρόλο.

Θεωρώντας ότι τα διπλά αυτά γενέθλια είναι μια ιδιαίτερα ευ-

τυχής συγκυρία, οργανώσαμε στους Δελφούς την κεντρική εκδήλωση του φετινού εορτασμού μαζί με την Γ' ΕΠΚΑ, και σας ευχαριστούμε που είσατε μαζί μας.

Μουσεία και κοινωνική αλλαγή

ΕΣΘΗΡ ΣΟΛΟΜΩΝ

Μέχρι πριν από λίγα χρόνια δύσκολα θα συνδέαμε τα μουσεία με την έννοια της κοινωνικής αλλαγής πέρα ίσως από το γεγονός ότι η γνώση και η μόρφωση, των οποίων τα μουσεία παραδοσιακά εμφανίζονται ως φιλόξενες στέγες, συνδέονται μάλλον αυτονόητα με την επιδίωξη των ανθρώπων για ένα καλύτερο αύριο. Αλλά ούτε καν με τη μνήμη θα τα συνδέαμε, ατομική ή συλλογική, καθώς τα μουσεία, ειδικά αυτά που είναι αφιερωμένα στο παρελθόν, τον υλικό πολιτισμό και την τέχνη, μέχρι πρότινος αποτελούσαν χώρους μιας έγκριτης, σοβαρής και εν πολλοίς αδιαμφισβήτητης αφήγησης ενός τόπου, ενός έθνους, ενός πολιτισμού ή, δεν μπορώ να αντισταθώ στον πειρασμό να τονίσω το αόριστο άρθρο διαφορετικά: ενός τόπου, ενός έθνους, ενός πολιτισμού.

Σήμερα, η αρχαιολογία, η ιστορία, η ιστορία της τέχνης, η ανθρωπολογία, η κοινωνική γεωγραφία και οι πολιτισμικές σπουδές φανερώνουν πως ο χώρος, τα δημιουργήματα των ανθρώπων, η τέχνη τους και, πολύ περισσότερο, οι κοινωνικές και πολιτισμικές τους ταυτότητες δεν συνιστούν έννοιες μετρήσιμες, οριοθετημένες μέσα σε σύνορα με εύκολα προσδιορίσιμα, ουσιοκρατικά χαρακτηριστικά. Κάθε ταυτότητα και κάθε ανθρώπινο δημιουργήμα, και βέβαια κάθε μνήμη, όπως μας δίδαξε ο προσφιλής των μνημονικών σπουδών Maurice Halbwachs, εμπλέκει το ατομικό με το συλλογικό, ενώ προϋποθέτει την ανταλλαγή, τη μετακίνηση (τόσο του σώματος όσο και του νου και των υλικών αγαθών), την αντιπαράθεση, την υβριδικότητα, την επιρροή, την αναδημιουργία και, κυρίως, την αφήγηση του εγώ στους άλλους.

Η μνήμη, λοιπόν, έχει βρει πια τη θέση της στους χώρους των μουσείων. Πολλά από αυτά υποστηρίζουν την περιφέρεια πολλοπλότητα των ερμηνειών, τον θεραπευτικό ρόλο της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη διαρκή συνεργασία με επιστημονικούς κλάδους που εστιάζουν στη μνήμη, όπως π.χ. η προφορική ιστορία. Άλλα όχι μόνο επιτρέπουν, αλλά και ενθαρρύνουν την ατομικότητα στην πρόσληψη, τις βιωματικές εμπειρίες και την κατάθεση προσωπικών αναμνήσεων εκ μέρους των επισκεπτών πλάι στον επίσημο μουσειακό λόγο, όπως φανερώνουν σχετικές μνημονικές δράσεις που φιλοξενούνται στις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης

μουσείων ανά τον κόσμο.

Τα μουσεία, ωστόσο, συνδέονται με την έννοια κλειδί του σημερινού εορτασμού, την κοινωνική αλλαγή, όχι μόνο γιατί έπαψαν να θεωρούν τη μνήμη εχθρό της ιστορίας ή γιατί αναδεικνύουν τη δημιουργικότητα των ανθρώπων, αλλά γιατί, όπως έχει δείξει τα τελευταία χρόνια η επιστήμη της μουσειολογίας, συνιστούν χώρους όπου η πολιτισμική διαφορά κατασκευάζεται, προβάλλεται και, πράγμα θα έλεγα ελπιδοφόρο, αμφισβητείται και ανατρέπεται. Μέσα από την πολιτική και, κυρίως, μέσα από την αναπαραστατική του δύναμη, το μουσείο ορίζει τη διαφορά ανάμεσα σε εποχές, σε κατηγορίες αντικειμένων, σε τόπους και κοινωνικές ομάδες. Φτιάχνει τα όρια ανάμεσα στο «εμείς» και στο «αυτοί», κατοχυρώνει επιστημονικά και επιστημολογικά σύνορα, ενώ, επικαλούμενο τις έννοιες της αισθητικής καλλιέργειας και του καλού γούστου, είναι σε θέση να διαχωρίζει τους καλλιεργημένους και ασκημένους στην εκτίμηση του ωραίου επισκέπτες από όλους τους άλλους.

Άραγε, έχουμε αναρωτηθεί πώς αναπαριστάται στο μουσείο ο κάθε «άλλος»; Μήπως ο τρόπος που περιγράφουμε τις γυναίκες στις αίθουσες ενός αρχαιολογικού μουσείου αντικατοπτρίζει σύγχρονα στερεότυπα για τον ρόλο των δύο φύλων; Μήπως ένα εθνογραφικό μουσείο αφιερωμένο στους ιθαγενείς πολιτισμούς της Αυστραλίας ή της Αφρικής αναπαράγει εξελικτικές πολιτιστικές αξιολογήσεις ριζωμένες στην εποχή της αποικιοκρατίας; Μήπως στα μουσεία πολυπολιτισμικών πόλεων οι ιστορίες των μειονοτήτων παραμένουν απύσυχες; Μήπως στα μεγάλα εθνικά, ιστορικά και πολεμικά μουσεία κάθε άλλη σύρραξη ή αντίσταση, πέρα από αυτές που περιλαμβάνονται στην εξεταστέα ύλη των σχολικών εγχειριδίων, αποσιωπάται;

Ο Richard Sandell, συγγραφέας πολλών κειμένων για την καταπολέμηση των προκαταλήψεων μέσα από μουσειακές δράσεις, υποστηρίζει ότι κάθε μορφή πολιτιστικής δραστηριότητας οφείλει να έχει θετικό κοινωνικό αντίκτυπο, να επιδρά δηλαδή θετικά στις ζωές των ανθρώπων, ατόμων και ομάδων, αλλιώς, το νόημα του πολιτισμού ακυρώνεται. Και τα μουσεία, συνεχίζει ο ερευνητής, όχι μόνο μπορούν πλέον να παίξουν σημαντικό κοινωνικό ρόλο, αλλά και έχουν ευθύνη να το πράξουν, στηρίζοντας τις κοινότητες και αντιπαλεύοντας τις διακρίσεις, τον ρατσισμό, τις ανισότητες και την κοινωνική αδικία¹.

Είναι γεγονός ότι η νέα γενιά επαγγελματιών προσπαθεί να παρέχει πρόσβαση στις συλλογές των μουσείων σε ένα ολοένα ευρύτερο κοινό, όπως είναι τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι, το κοινό με σωμα-

¹ Richard Sandell, «Museums and the combating of social inequality: roles, responsibilities, resistance» στο R. Sandell (επιμ.), *Museums, Society, Inequality*. Λονδίνο και Ν. Υόρκη, Routledge, 2002, σ. 3-23.

τικές και άλλες αναπηρίες, ή τις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες αποκλεισμένες για λόγους που συνδέονται με την οικονομική συγκυρία, την καταγωγή τους, τη μετανάστευση, την προσφυγιά, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, τον τόπο ή τις συνθήκες διαβίωσης. Με άλλα λόγια, τις ομάδες αυτές που τις θυμόμαστε συνήθως σε εορταστικές ημέρες ή στα ονομαζόμενα πιλοτικά προγράμματα, τα οποία συχνά μένουν στη συνέχεια χωρίς... σχέδιο πτήσης.

Πρόκειται για μια διαρκή συνειδητοποίηση του κοινωνικού ρόλου του μουσείου και της ευθύνης προς τον πολίτη αλλά και μια προσπάθεια διαρκούς εκδημοκρατισμού της επίσημης γνώσης. Όταν μάλιστα οι οικονομικές και δημογραφικές αλλαγές που συντρέχουν σε έναν τόπο είναι έντονες και καταγιστικές, τα μουσεία καλούνται να προσαρμόσουν τις δράσεις τους, τις εκθέσεις τους, τα εκπαιδευτικά προγράμματα ή ακόμα και τον τρόπο διαφήμισης και προβολής τους στα νέα δεδομένα, όπως π.χ. συνέβη πρόσφατα στο Μουσείο Τέχνης στο Ντένβερ των Ηνωμένων Πολιτειών, μια πολιτεία με 30% ισπανόφωνο πληθυσμό. Το Διοικητικό Συμβούλιο του μουσείου έχει προσλάβει μια καταρτισμένη στη μουσειοπαιδαγωγική ιστορικό τέχνης με σημαντική ακτιβιστική δράση όσον αφορά την εκπαίδευση των ισπανόφωνων κοινοτήτων. Δίνει μεγάλη έμφαση στην πρόσβαση των μελών των κοινοτήτων αυτών στις συλλογές του, συνεργάζεται με τοπικούς καλλιτέχνες προκειμένου να ενσωματώσουν καλλιτεχνικές εκφράσεις των Λατινοαμερικάνων κατοίκων του Ντένβερ στις δράσεις του μουσείου και, πάνω απ' όλα, μέσα από ένα πρόγραμμα που σκοπό έχει την ενθάρρυνση της καλλιτεχνικής έκφρασης οργανώνει δίγλωσσα προγράμματα για παιδιά που επισκέπτονται το μουσείο με τις οικογένειές τους. Για τις οικογένειες αυτές, το μουσείο αποτελεί χώρο ψυχαγωγίας, μάθησης, καλλιτεχνικής εκπαίδευσης και κυρίως ενδυνάμωσης της διπλής ταυτότητάς τους².

Στην κατεύθυνση της ενδυνάμωσης των κοινοτήτων κινούνται επίσης πολλά μουσεία στον αγροτικό χώρο. Στις περιπτώσεις αυτές, μικρά συνήθως τοπικά μουσεία, αφιερωμένα στην τοπική ιστορία και λαογραφία, ή τα λεγόμενα «οικο-μουσεία», μπορούν να καλλιεργήσουν το αίσθημα του ανήκειν σε έναν τόπο, αλλά και να ενθαρρύνουν συλλογικές πολιτιστικές εκφράσεις, ακόμα και εμπλοκής στα κοινά μιας περιοχής, ειδικά στις περιπτώσεις που το μουσείο ιδρύεται ή διοικείται από τον Δήμο ή έναν πολιτιστικό σύλλογο.

² Madalena Salazar, *Engaging Latino audiences at the Denver Art Museum: My first year as the Latino Cultural Programs Coordinator*. Κείμενο δημοσιευμένο στις 13/3/2013. (<http://includeum.com/2013/03/13/engaging-latino-audiences-at-the-denver-art-museum-my-first-year-as-the-latino-cultural-programs-coordinator/>, πρόσβαση: 20/11/2013).

Το ίδιο θετικό αντίκτυπο μπορεί να έχουν μουσειακές πρωτοβουλίες στην καθημερινότητα ανθρώπων που ζουν στο περιθώριο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Και τα αποτελέσματα, σπάνια μετρήσιμα αλλά συχνά καταλυτικά, μας κάνουν να βλέπουμε με άλλη πίστη τη δουλειά μας. Για παράδειγμα, το Μουσείο Πόλεως του Ρότερνταμ, το οποίο επιδιώκει τη συλλογή αντικειμένων και τη διοργάνωση εκθέσεων και δράσεων που να αποτυπώνουν με τον πληρέστερο τρόπο τη ζωή στο Ρότερνταμ τόσο κατά το παρελθόν όσο και στο παρόν, υλοποίησε ένα ιδιαίτερο εκθεσιακό πρόγραμμα: συνεργάστηκε για έναν χρόνο με τις μητέρες ενός πολύ φτωχού προαστίου της πόλης προκειμένου να αναπαράσχει τις στρατηγικές που οι γυναίκες αυτές επινοούν για να επιβιώσουν. Στο διάστημα αυτό η επιμελήτρια του μουσείου έζησε μαζί με τις γυναίκες αυτές, συζήτησε μαζί τους ποια αντι-

Από τις δραστηριότητες για τον ισπανόφωνο πληθυσμό του Ντένβερ στο Denver Art Museum.

(<http://includeum.com/2013/03/13/engaging-latino-audiences-at-the-denver-art-museum-my-first-year-as-the-latino-cultural-programs-coordinator/>)

κείμενα πρέπει να συλλεγούν για να αποδοθεί πληρέστερα η ζωή της κοινότητας, δούλεψε μαζί τους στην έκθεση των αντικειμένων και στα σχετικά έντυπα που κυκλοφόρησαν. Η έκθεση αποτύπωσε όψεις του σύγχρονου αστικού πολιτισμού του Ρότερνταμ, ενδυνάμωσε τις συμμετέχουσες γυναίκες, καλλιέργησε τους δεσμούς όχι μόνο μεταξύ τους αλλά και ανάμεσα στην περιοχή τους και την υπόλοιπη πόλη, η οποία ήρθε σε επαφή με μια άγνωστη πλευρά της³.

Αλλά και σε προσωπικό επίπεδο η δράση των μουσείων στην κα-

³ Paul Th. Van De Laar: «The contemporary city as backbone: Museum Rotterdam meets the challenge», *Journal of Museum Education*, τόμ. 38, τ. 1, 2013, σ. 39-49. Irene van Renselaar, «Difficulties in Contemporary Heritage Projects: Community Participation and (Re)Presentation of Contemporary Urban Culture», Εισήγηση στο συνέδριο *Museums and Difficult Heritage*, Ελσίνκι, 16-18 Ιουνίου 2011. (ICMAH Annual Conference, http://www.icmah2011.net/abstracts/program_vanrenselaar.pdf, πρόσβαση: 20/11/2013).

τεύθυνση αντιμετώπισης των κοινωνικών διακρίσεων μπορεί να έχει εξαιρετικά αποτελέσματα. Όχι τόσο γιατί θα μεταφέρει τη γνώση σε ένα μη προνομιούχο κοινό, αλλά γιατί η εμπειρία της ένταξης του κοινού αυτού στις πρακτικές επίσκεψης ενός μουσείου μπορεί να έχει απροσδόκητα οφέλη.

Έτσι, για παράδειγμα, τα μέλη της εταιρείας VIVAT στην Ιταλία, τα οποία έχουν εκπαιδευτεί για να διοργανώνουν απτικές περιηγήσεις στα μουσεία της Φλωρεντίας για επισκέπτες τυφλούς ή με σοβαρά προβλήματα όρασης, συχνά επισημαίνουν ότι η αξία της απτικής ξενάγησης δεν είναι μόνο η μετάδοση μιας γνώσης απαγορευμένης σε όσους δεν μπορούν να δουν, πράγμα βεβαίως διόλου ευκαταφρόνητο σε μια κοινωνία στην οποία η όραση έχει την πρωτοκαθεδρία όσον αφορά την κατάκτηση

Απτικές περιηγήσεις για τυφλούς επισκέπτες στη Φλωρεντία (Εταιρεία Εθελοντών Ιταλικών Μουσείων VIVAT).

(<http://www.zoomedia.it/Firenze/eventi/05/postereali/manicreanomanivedono/visitadeipiccoli.html>)

της γνώσης ή ακόμα και της ίδιας της αλήθειας. Η επίσκεψη των ανθρώπων αυτών σε μουσεία που φιλοξενούν έργα της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς συμβάλλει στην ανάπτυξη του αισθήματος της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησης των ανθρώπων αυτών ή, πολύ πιο απλά, στην ανεκτίμητη απόκτηση φίλων με κοινά ενδιαφέροντα⁴.

Είναι σαφές ότι η έννοια της κοινωνικής ένταξης και του άμεσα σχετιζόμενου αποκλεισμού έχει δει πολλές αλλαγές τα τελευταία χρόνια, σχετίζεται όμως άμεσα με την ανάπτυξη των ανισοτήτων. Με ποιους όρους επιχειρείται κάθε φορά από τα μουσεία η ένταξη αυτή; Ενσωμάτωσης; Αφομοίωσης; Αλληλοσεβασμού των σημείων σύγκλισης και απόκλισης ανάμεσα στο κυρίαρχο και το ιδιαίτερο πολιτιστικό κεφάλαιο μιας κοινωνίας που φέρει ενδεχομένως ξεχωριστά γλωσσικά, θρησκευτικά και εθνοπολιτισμικά χαρακτηριστικά;

⁴ Elisabetta Cioppi (επιμ.), *La scienza a portata di mano. Percorsi museali per non vedenti e ipovedenti*, Φλωρεντία, Firenze University Press, 2008.

Το πρόγραμμα «Ο πολιτισμός ως μέσον κοινωνικής ένταξης» που διοργανώθηκε στη δεκαετία του 1990 από το Υπουργείο Πολιτισμού για τα πολύ φτωχά και αναλφάβητα παιδιά μουσουλμανικών οικογενειών, παιδιά εσωτερικών μεταναστών από τη Θράκη στην Αθήνα που ζούσαν στις περιοχές γύρω από το Γκάζι και τον Κεραμεικό, συνιστά ένα ενδιαφέρον σχετικό παράδειγμα⁵. Το πρόγραμμα στόχευε στον πειραματικό σχεδιασμό εκπαιδευτικών διαδικασιών και περιλάμβανε την ανάπτυξη θεματικών γύρω από τη μουσική, την τέχνη, τον χορό, το θέατρο, την κεραμική, τη θρησκεία, κ.λπ., αξιοποιώντας για τον σκοπό αυτό πλήθος μουσείων, μνημείων και αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας. Έτσι, η επίσκεψη σε μια αρχαιολογική έκθεση για τη γένεση της γραφής δεν προσέφερε μόνο ιστορικές πληροφορίες γύρω από το ελληνικό αλφάβητο και την εξέλιξή του, αλλά λειτούργησε ως έναυσμα για την κατανόηση, ή και την απόλαυση

Στο Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης με τους μικρούς μουσουλμάνους Ρομά της Αθήνας.
(Από το Αρχείο του Κέντρου Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΥΠΠΟ)

5 Σ. Γκότσης, «Εμείς και οι άλλοι» στη μουσειακή εκπαίδευση: Αναφορά σε εκδοχές της διαπολιτισμικότητας μέσα από παραδείγματα ελληνικών μουσείων, στο Ε. Γαβριλάκη (επιμ.), Πρακτικά του Συνεδρίου *Η άνοιξη των μουσείων 2009. Συνάντηση για τα μουσειακά προγράμματα και τη μουσειακή αγωγή*, Ρέθυμνο, ΚΕ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων - Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνου, 2011, σ. 55-66. Επίσης: *Ο πολιτισμός ως μέσον κοινωνικής ένταξης, μια διαπολιτισμική προσέγγιση*, τεύχ. Α΄ και Β΄: ενημερωτικά έντυπα (ελληνικά - αγγλικά), έκδοση ΥΠΠΟ.

του μέσου αυτού έκφρασης και επικοινωνίας, της γραφής, από την οποία τα συγκεκριμένα παιδιά είναι αποκλεισμένα. Η δυνατότητα των παιδιών να γράψουν το όνομά τους και η ξεχωριστή εμπειρία που ακολούθησε τη μουσειακή επίσκεψη, όταν τα παιδιά έγραψαν και έστειλαν ένα γράμμα με το ταχυδρομείο, αποτέλεσαν ένα αξέχαστο κομμάτι της συμμετοχής τους σε πρακτικές της καθημερινότητας που για τους περισσότερους από μας είναι αυτονόητες.

Ωστόσο, το μεγαλύτερο όφελος που προκύπτει μέσα από προγράμματα καταπολέμησης των διακρίσεων δεν είναι μόνο αυτό που αφορά όσους τις υφίστανται. Είναι κυρίως για όλους τους υπόλοιπους, για το σύνολο δηλαδή της κοινωνίας. Τόσο οι δράσεις κοινωνικής ένταξης όσο και η κριτική αντιμετώπιση των όσων τα μουσεία λένε στο κοινό τους επιτρέπουν την ένταξη του υλικού πολιτισμού σε ευρύτερα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα, επηρεάζουν την αγωγή του πολίτη, καλλιεργούν την κατανόηση του παρελθόντος και την κριτική προσέγγιση των θεσμών που το υπηρετούν, ενώ συμβάλλουν στον αναστοχασμό και την αυτοκριτική – να, ας πούμε, όπως συμβαίνει στην είσοδο στο Museum of Tolerance στο Λος Άντζελες, που καλεί τους επισκέπτες να περάσουν από τη μία ή την άλλη πόρτα της έκθεσης αναλόγως με τις προκαταλήψεις τους ως προς τον πολιτιστικά «άλλον», όμως η είσοδος των «Non-prejudiced» δεν μπορεί να ανοίξει για κανέναν⁶.

Αναγκαστική δίοδος. Museum of Tolerance. Λος Άντζελες, ΗΠΑ.
(<http://www.othervoices.org/2.1/marcuse/tolerance.php>)

Τα αντικείμενα δεν έχουν εγγενείς σημασίες και νοήματα, έχουν αυτά που οι άνθρωποι τους αποδίδουν. Η συλλογή, η διατήρηση και η έκθεσή τους από τα μουσεία δεν αποτελούν αυτοσκοπό της ίδρυσης και λειτουργίας τους, απεναντίας, πρόκειται για πο-

6 Βλ. Harold Marcuse, «Experiencing the Jewish Holocaust in Los Angeles: The Beit Hashoah -Museum of Tolerance», *Other Voices* (Ηλεκτρονικό Περιοδικό Πολιτισμικής Κριτικής), τόμ. 2, τ. 1 (Φεβρουάριος 2000).

λιτιστικές διαδικασίες που παράγουν κοινωνικές αξίες και αντιλήψεις σε έναν κόσμο που αλλάζει συνεχώς.

Η ερμηνεία των αντικειμένων και η νοηματοδότησή τους στο παρόν κάνει τη μουσειακή κληρονομιά ένα ζωντανό πεδίο δράσης, διαλόγου και ενσυναίσθησης της ετερότητας, ένα ανεκτίμητο παιδαγωγικό εργαλείο που μπορεί να μας βάζει διαρκώς στη θέση του «άλλου»: «άλλου» στον χρόνο, στον τόπο, στο πολιτιστικό κεφάλαιο που διαθέτει. Η αυθεντία και το κύρος που συνήθως αποδίδονται στις μουσειακές αφηγήσεις, κυρίως όμως η δυνατότητα να μάθουμε ερχόμενοι σε επαφή με τα αντικείμενα, καθιστούν τα μουσεία προνομιακούς χώρους μάθησης, οι οποίοι προσφέρουν συμπληρωματικά ή και εναλλακτικά εργαλεία σε σχέση με αυτά της τυπικής εκπαίδευσης.

Αναρωτιέται κανείς: Πρόκειται να περιοριστεί η κοινωνική αδικία μέσω πρωτοβουλιών που αναλαμβάνουν τα μουσεία; Αν, όπως λέει η Sharon MacDonald, θεωρήσουμε ότι ο πολιτισμός δεν αντανάκλα μόνο μια κοινωνία, αλλά και τη συγκροτεί, τότε, ναι, ο αναστοχασμός και οι δράσεις που προτείνουν τα μουσεία ρίχνουν τον σπόρο για μια διαφορετική προσέγγιση και κατανόηση του κόσμου, υλικού και μη.

Σήμερα που η κρίση κάνει τις διακρίσεις πιο αισθητές, με ολόένα και περισσότερους ανθρώπους να στερούνται τις παροχές του κοινωνικού κράτους, την πολιτιστική κληρονομιά να αντιμετωπίζει κίνδυνο επιβίωσης, τον πολιτισμό να αποτελεί «βάρος» για τους ιθύνοντες που, όπως ομολογούν οι ίδιοι, «φορτώνονται ακούσια» χαρτοφυλάκια, αποψιλώνουν τα μουσεία από ανθρώπινο δυναμικό και οικονομικούς πόρους και αφήνουν τους θησαυρούς της χώρας να γίνονται βορά σε διλήμματα του τύπου «πολιτισμός ή ανάπτυξη», τα μουσεία γίνονται, πιο επιτακτικά παρά ποτέ, χώροι αντίστασης και κοινωνικής ευαισθησίας.

Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών 110 χρόνια κιβωτός πολιτισμού στη σύγχρονη Ελλάδα

ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΨΑΛΤΗ

Είναι λίγα τα μέρη του κόσμου, όπως οι Δελφοί, όπου ο επισκέπτης μπορεί να αισθανθεί συνάμα το χάος και την τάξη, το άγριο και το ήμερο, το ρέον και το απόλυτο, το εφήμερο και το αιώνιο, το χθόνιο και το επουράνιο. Ο τόπος αυτός, αλώβητος έως τις μέρες μας, χαρακτηρίζεται από τα απότομα βράχια των λαμπερών Φαιδριάδων που αγκαλιάζει ο ασημόθωρος ελαιώνας της Άμφισσας και των Δελφών πριν χυθεί ως ήμερο ποτάμι στον

κόλπο της Ιτέας.

Σε αυτόν τον τόπο που, σύμφωνα με τον μύθο, ο πατέρας των θεών απέδωσε τον τίτλο του κέντρου της Γης και ο θεός της μουσικής επέλεξε για να ιδρύσει το πάνσεπτο ιερό του, γεννήθηκε για πρώτη φορά η ιδέα της παγκόσμιας ένωσης των εθνών με τη μορφή της Δελφικής Αμφικτυονίας, επικυρώθηκε η ρήτρα του Λυκούργου που θέσπιζε το δικαίωμα της ανταγορίας, της συμμετοχής δηλαδή των πολιτών στη δημόσια συζήτηση, και μεταπολεμικά επιλέχθηκε ως το παγκόσμιο σημείο από το οποίο θα αναδύονταν η ιδέα της ειρήνης όλων των λαών, όπως αυτή εκφράστηκε μέσα από τον λόγο και το έργο του Άγγελου Σικελιανού. Σύμφωνα με τον μύθο στην κορυφή του Παρνασσού, ιερού όρους των Δελφών, προσάραξε η κιβωτός του Δευκαλίωνα, όταν ο Δίας, απογοητευμένος με τη διεφθαρμένη γενιά των ανθρώπων, αποφάσισε να την καταστρέψει διασώζοντας μόνο τον δίκαιο Θεσσαλό βασιλέα και τη σύζυγό του, την Πύρρα.

Σύμφωνα με μια εκδοχή του μύθου, αμέσως μετά τη σωτηρία τους ο Δευκαλίων και η Πύρρα πήγαν στο ιερό της Θέμιδας στους Δελφούς, απ' την οποία έλαβαν τον ακόλουθο χρησμό: Αν ήθελαν να φέρουν στη ζωή νέους ανθρώπους θα έπρεπε να καλύψουν τα πρόσωπά τους και να ρίχνουν πίσω από την πλάτη τους τα οστά της μητέρας τους. Εκείνοι, συνειδητοποιώντας την ερμηνεία του χρησμού, άρχισαν να πετάνε πέτρες πίσω από την πλάτη τους, αφού αυτές προέρχονταν από τα σπλάγχνα της μάνας Γης. Οι πέτρες που πετούσε ο Δευκαλίωνας μεταμορφώθηκαν σε άνδρες και αυτές που πετούσε η Πύρρα μεταμορφώθηκαν σε γυναίκες. Από την πρώτη δε πέτρα που πέταξε ο Δευκαλίωνας προήλθε ο Έλληνας, γενάρχης των Ελλήνων.

Στη θέση λοιπόν που γεννιέται ο πρώτος Έλληνας θα ακμάζει ένα από τα σημαντικότερα πανελλήνια ιερά με διάρκεια ζωής από το 1400 π.Χ. έως και τον 4ο μ.Χ. αιώνα, οπότε τη θέση του σταδιακά θα αρχίσει να καταλαμβάνει μια ακμάζουσα πρωτοβυζαντινή κοινότητα έως και τον 7ο μ.Χ. αιώνα. Φυσικά αίτια ίσως στάθηκαν η αφορμή της οριστικής εγκατάλειψης των Δελφών και της ερείπωσης ενός από τους πιο σημαίνοντες χώρους της ελληνικής αρχαιότητας. Μετά τον 15ο μ.Χ. αιώνα ένα μικρό χωριό, το Καστρί, θα καταλάβει σταδιακά τον χώρο του ιερού, οι κάτοικοι του οποίου θα προσπαθήσουν μάταια να τιθασειύσουν τα έντονα φυσικά φαινόμενα που μαστίζουν την περιοχή. Τον 19ο αιώνα η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, μετά από έντονες διαπραγματεύσεις που συνδέθηκαν με την εξωτερική πολιτική της Ελλάδος, θα ολοκληρώσει την απαλλοτρίωση του χωριού και θα θέσει τις βάσεις για την έναρξη της ανασκαφικής έρευνας. Μέσα σε μία δεκαετία, ανάμεσα στα έτη 1892-1902, θα έλθουν στο φως ορισμένα από τα πλέον εξαιρετικά έργα της αρχαίας ελληνικής τέχνης αλλά και τα λείψανα των μνημείων που λάμπρυναν

ανά τους αιώνες το δελφικό μαντείο. Στις 2 Μαΐου 1903 σε κλίμα πανηγυρικό θα ιδρυθεί το πρώτο αρχαιολογικό μουσείο των Δελφών, στην ίδια ακριβώς θέση όπου βρίσκεται το σημερινό μουσείο. Τα σχέδια του μουσείου αυτού εκπονήθηκαν από τον Γάλλο αρχιτέκτονα Αλβέρτο Τουρναιρε, στον οποίον οφείλουμε τις πρώτες εξαιρετικής ποιότητας αποτυπώσεις και σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των μνημείων των Δελφών. Την ευθύνη του τρόπου έκθεσης των έως τότε άγνωστων αριστουργημάτων του ιερού και της απόδοσής τους στην ανθρωπότητα ανέλαβε ο Θεόφιλος Homolle, ο πρώτος διευθυντής της ανασκαφής των Δελφών, ενώ μέρος της δαπάνης ανέγερσης του πρώτου μουσείου ανέλαβε ο Ανδρέας Συγγρός.

Το 1935 τα νέα ευρήματα που είχαν έλθει στο φως, οι προβληματισμοί για τις παρωχημένες μουσειολογικές προσεγγίσεις της πρώτης έκθεσης και η αύξηση του τουρισμού οδήγησαν στην απόφαση της ανέγερσης ενός νέου μουσείου, στο οποίο ενσωματώθηκε το παλαιό. Οι σημαντικότεροι Έλληνες αρχαιολόγοι της εποχής συνέβαλαν στη συγκρότηση της δεύτερης έκθεσης, η οποία ήταν απαλλαγμένη από την έντονη χρήση των γύψινων αντιγράφων και συμπληρώσεων και δομημένη με αυστηρότερα επιστημονικά κριτήρια. Παρά το γεγονός ότι το μουσείο αυτό ολοκληρώθηκε το 1939, η απόδοσή του στο κοινό έγινε το 1952, λόγω της κήρυξης του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, κατά τη διάρκεια του οποίου τα εκθέματα, για να μη συληθούν, είτε θάφτηκαν σε λάκκους είτε φυγαδεύτηκαν στην Αθήνα, όπως ο Ηνίοχος, ο ασημένιος ταύρος και τα χρυσελεφάντινα γλυπτά.

Το τρίτο στη σειρά μουσείο σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Πάτροκλο Καραντινό, το έργο του οποίου σφραγίστηκε από την έντονη επίδραση του μοντερνισμού. Η συνομιλία του φυσικού φωτός και των αρχαίων γλυπτών αποτέλεσαν τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά της έκθεσης αυτής για την οποία συνεργάστηκαν δύο έγκριτοι Έλληνες αρχαιολόγοι, ο Χρήστος Καρούζος και η Ιωάννα Κωνσταντίνου. Τα εγκαίνια του μουσείου το 1961 συνέπεσαν με τη δραματική αύξηση του τουρισμού και κατά συνέπεια την αύξηση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής.

Το υφιστάμενο κτήριο, το τέταρτο στη σειρά μουσείο, έργο του αρχιτέκτονα Αλέξανδρου Τομπάζη, εγκαινιάστηκε το 2004, λίγο πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας και είναι το αποτέλεσμα επεκτάσεων και αναμορφώσεων του αρχικού κελύφους. Στο μουσείο αυτό εφαρμόστηκαν οι αρχές της βιοκλιματικής, οι οποίες ελαχιστοποιούν τις ενεργειακές δαπάνες και αξιοποιούν σε μέγιστο βαθμό το φυσικό φως, συστατικό στοιχείο για την όσο το δυνατόν πιο άρτια παρουσίαση των μνημειακών έργων πλαστικής, τα οποία ήταν προορισμένα να στηθούν στο φυσικό περιβάλλον του ιερού. Αυτός εξάλλου ήταν ο βασικός στόχος

της νέας μουσειολογικής μελέτης που εκπονήθηκε από τη Ροζίνα Κολώνια, επίτιμη έφορο αρχαιοτήτων. Στις ανακαινισμένες αίθουσες του μουσείου, όπου κυριαρχεί το φυσικό φως και από όπου είναι ορατός ο περιβάλλον χώρος του ιερού, το φημισμένο δελφικό τοπίο, ο επισκέπτης θαυμάζει ορισμένα από τα σπουδαιότερα αριστουργήματα της τέχνης των αρχαίων και των κλασικών χρόνων, τη δαιμονική Σφίγγα των Ναξίων, τις αγλαές μορφές από τη ζωφόρο του θησαυρού των Σιφνίων, τους αργείους ήρωες, Κλέοβι και Βίτων, τον λυσίππειο Αγία και, κορυφαίο, τον Ηνίοχο, το άγαλμα του νέου αθλητή που νίκησε στα Πύθια των αρχών του 5ου αιώνα π.Χ. και ανατέθηκε στον Απόλλωνα από τον Πολύζαλο, τύραννο της Σικελίας.

Κατά τη διάρκεια των 110 ετών λειτουργίας του το αρχαιολογικό μουσείο των Δελφών λειτούργησε ως κιβωτός παιδείας και πολιτισμού και διέδωσε, με τα μοναδικής σπουδαιότητας εκθέματά του, τις αξίες και τις αρετές του αρχαίου ελληνικού πνεύματος. Το μουσείο των Δελφών είναι εξάλλου άρρηκτα συνδεδεμένο με τον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών, μνημείο το οποίο προστατεύεται από την UNESCO από το 1987.

Η ένταξη των Δελφών στον κατάλογο των μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς είχε ως άμεσο αποτέλεσμα τη διεθνή προβολή του ξακουστού κατά την αρχαιότητα ιερού, αλλά παράλληλα την επιβολή αυστηρών κανονισμών ελέγχου ή και απαγόρευσης της δόμησης και κάθε παραγωγικής δραστηριότητας, πλην της ελαιοκαλλιέργειας, σε μια ιδιαίτερα εκτεταμένη περιοχή. Επακόλουθο της δέσμευσης αυτής ήταν η δημιουργία εντάσεων και ρηγματώσεων στις σχέσεις των τοπικών κοινωνιών που διαβιούν σε γειτνίαση με τον αρχαιολογικό χώρο ή στην ευρύτερη περιοχή με τις αρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και, κατά συνέπεια, η αδυναμία επιβολής ενός αποτελεσματικού ελέγχου με σοβαρές συνέπειες για τα μνημεία.

Η Ι΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, από τον Μάρτιο του 2010 έως και σήμερα, δραστηριοποιείται ενεργά στον τομέα της εκπόνησης και υλοποίησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων σε μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου, σε ΚΑΠΗ, ΑμεΑ και άτομα με μειωμένη όραση. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Εφορείας μας έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον του κοινού και κυρίως των μικρών μαθητών αλλά και των οικογενειών τους. Οι ποικίλες αυτές δράσεις απευθύνθηκαν σε διάφορες ηλικιακές και κοινωνικές ομάδες και στόχευαν, αξιοποιώντας τις αρχές της διά βίου μάθησης, στην ανάπτυξη κυρίως μιας βαθύτερης και ουσιαστικής σχέσης της τοπικής κοινωνίας με το πνευματικό και πολιτιστικό απόθεμα του αρχαιολογικού χώρου και του Μουσείου των Δελφών και παράλληλα στη δημιουργία ενός κοινωνικού ιστού, ο οποίος θα ήταν ικανός να απορροφήσει όλες τις κοινωνικές εντάσεις, που ενδεχομένως

θα έθεταν σε κίνδυνο το έργο της προστασίας των αρχαίων, το οποίο ασκεί η Υπηρεσία μας.

Κατ' αρχήν εστίασαμε το ενδιαφέρον μας στην προσέγγιση των μαθητών και των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης των Καλλικρατικών Δήμων Δελφών και Αράχθωβας, περιοχές οι οποίες εκτείνονται εντός του δελφικού τοπίου, ενώ σε δεύτερη φάση επιχειρήσαμε να έλθουμε σε επαφή με ειδικές ομάδες κοινού, που είναι συχνά ευάλωτες στον κοινωνικό αποκλεισμό, όπως ηλικιωμένοι, άτομα με αδυναμία στην όραση, άτομα που χρήζουν ειδικής ψυχιατρικής φροντίδας και άτομα με κινητικά προβλήματα. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην υλοποίηση ποικίλων εκδηλώσεων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων με σκοπό την ενεργοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού αλλά και τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι για την υλοποίηση των δράσεων αυτών συνεργαστήκαμε με τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης: τον Σύλλογο Γυναίκων Δελφών, την Εκκλησία των Δελφών, την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Διεύθυνση Φωκίδας, το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Άμφισσας, το Μουσικό Σχολείο Άμφισσας, χορευτικούς συλλόγους παραδοσιακών χορών, τον Σύλλογο Φίλων Μουσείου και Αρχαιολογικού Χώρου Δελφών, το Ναυτικό Μουσείο Γαλαξιδίου, το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, το Ελληνικό Τμήμα του ICOM, το Φεστιβάλ Αθηνών, τον Σύλλογο Φίλων της Μουσικής, το περιοδικό «Αρχαιολογία», το Δημοτικό Ωδείο Άμφισσας, τη μουσική Σχολή «Ηχώ», τη Βυζαντινή Χορωδία Δήμου Δελφών, τη χορωδία Λιβαδειάς «Η Έρκυνα», τις δημοτικές βιβλιοθήκες Λιβαδειάς, Ιτέας και Άμφισσας, βιβλιοπωλεία και εκδοτικούς οίκους της Αθήνας και της περιφέρειας. Επίσης, στενή συνεργασία αναπτύξαμε με το Πανεπιστήμιο Αθηνών και συγκεκριμένα με το Μεταπτυχιακό Τμήμα Μουσειακών Σπουδών, τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, τον Δήμο Δελφών, την Περιφερειακή Ενότητα Φωκίδας, τον Σύλλογο Ελλήνων Αρχαιολόγων, γειτονικές Εφορείες Αρχαιοτήτων και με τη Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού.

Αναλυτικά σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν τα εξής εκπαιδευτικά προγράμματα:

(α) Στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών το πρόγραμμα με τίτλο «Κλέοβις και Βίτων: οι ήρωες του Ιερού», που αφορά στην εξοικείωση παιδιών προσχολικής ηλικίας και μαθητών της Α΄ και Β΄ Δημοτικού με το Μουσείο. Το πρόγραμμα εφαρμόζεται και σε ομάδες ειδικών σχολείων.

(β) Στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών το πρόγραμμα με τίτλο «Ο Οιδίποδας, η Σφίγγα και τα αινίγματα» για μαθητές της Δ΄-Στ΄ Δημοτικού, το οποίο πραγματεύεται το διάσημο

γλυπτό του Μουσείου και τον εμβληματικό μύθο του Οιδίποδα.

(γ) Στο εργαστήριο συντήρησης της Ι΄ ΕΠΚΑ εκτελείται για μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού το πρόγραμμα «Ανοίξαμε τις πόρτες του εργαστηρίου συντήρησης», που έχει ως θεματικό άξονα την κατασκευή και συντήρηση των ψηφιδωτών δαπέδων. Το πρόγραμμα έχει προσαρμοστεί και εφαρμοστεί με επιτυχία σε ομάδες ηλικιωμένων και σε μαθητές ειδικών σχολείων.

(δ) Στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Άμφισσας πραγματοποιείται εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την Δ΄ Δημοτικού με τίτλο «Θεάτρου παιχνίδια», το οποίο έχει ως θέμα τα αρχαία θεατρικά προσώπια. Περιλαμβάνει την κατασκευή πήλινης μάσκας, την οποία τα παιδιά παίρνουν μαζί τους. Το πρόγραμμα πραγματοποιείται επίσης σε ειδικά σχολεία.

(ε) Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ιστορίες πίσω από τα γράμματα – Μελετώντας τις επιγραφές των Δελφών» σχεδιάστηκε με σκοπό την εξοικείωση των μαθητών του Γυμνασίου με την αρχαία επιγραφική και την κατανόηση της συμβολής της στη γνώση για την ιστορία και στη συγκρότηση της συλλογικής μνήμης¹.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Εφορείας συνοδεύονται από φυλλάδια, τα οποία επιμελήθηκε το επιστημονικό προσωπικό της Ι΄ ΕΠΚΑ και έχουν επιχορηγηθεί από πιστώσεις του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων, και σε μία περίπτωση, «Θεάτρου παιχνίδια», από τη Νομαρχία Φωκίδας.

Παράλληλα, η Ι΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων προχώρησε στις ακόλουθες εκπαιδευτικές δράσεις:

(α) Στα Αρχαιολογικά Μουσεία των Δελφών και της Άμφισσας δημιουργήθηκαν ειδικές διαδρομές για άτομα με μειωμένη όραση. Σε γραφή Braille εκδόθηκε το εποπτικό υλικό του Μουσείου Δελφών, με πιστώσεις του ΥΠΠΟΑ, και φυλλάδιο με πληροφορίες σχετικά με τον αρχαιολογικό χώρο με πιστώσεις του ΤΑΠ.

(β) Ψηφιοποιήθηκε και αναρτήθηκε στον ιστότοπο του ΥΠΠΟ το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που αφορά στο μουσείο και τον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών, το οποίο εκδόθηκε το 1999 στο πλαίσιο του προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ», ενώ διακινείται και με τη μορφή δανειστικού φακέλου στα σχολεία της Φωκίδας.

¹ Η συμβολή του συναδέλφου Ν. Πετρόχειλου, διδάκτορας της Επιγραφικής, υπήρξε ουσιαστική για τον σχεδιασμό και τη συγγραφή του παρόντος εντύπου.

(γ) Εορτάστηκε με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας η Διεθνής Ημέρα Μουσείων τον Μάιο του 2010, με θεματικές ξεναγήσεις, εικαστικά δρώμενα και μουσική εκδήλωση. Επίσης, κατά τη διάρκεια του εορτασμού των Ευρωπαϊκών Ημερών Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς τον Σεπτέμβριο του 2010, με θέμα «Μάγια, ξόρκια και φυλακτά», πραγματοποιήθηκε εισήγηση της πολιτισμολόγου κ. Γιώτας Μαδούρα σχετικά με την αφήγηση του μύθου σε μικρούς και μεγάλους. Η συμμετοχή της Εφορείας στην παγκόσμια εκστρατεία του Υπουργείου Πολιτισμού με θέμα «Φωνές Νερού Μυριάδες» επικεντρώθηκε στην Κασταλία Κρήνη και τη σημασία της για την υδροδότηση του αρχαίου Γυμνασίου και του ιερού του Απόλλωνος. Στα προγράμματα αυτά συμμετείχαν μαθητές των δημοτικών σχολείων των Δελφών και του Χρισσού. Επίσης, πραγματοποιήθηκε εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το αρχαίο θέατρο των Δελφών στους μαθητές του Βαρβακείου Γυμνασίου οι οποίοι, σε συνεργασία με το σωματείο ΔΙΑΖΩΜΑ, υιοθέτησαν το αρχαίο μνημείο.

Το κοινό έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρουσίαση των περιοδικών εκθέσεων στο Μουσείο Δελφών «Φυτά και Πολιτισμός», με τιμώμενο φυτό για τους Δελφούς την ελιά, και «50 χρόνια Αστερίξ» με έμφαση στη γαλατική επιδρομή του 279 π.Χ. στους Δελφούς, που πλαισιώθηκαν από θεματικές ομιλίες από το επιστημονικό προσωπικό της Ι' ΕΠΚΑ. Οι δύο εκθέσεις διοργανώθηκαν σε συνεργασία με το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Τέλος, μεγάλη χαρά έδωσε στους μικρούς μαθητές των Δελφών και του Χρισσού η συμμετοχή τους στις δράσεις «Στολίζω το έλατο του Μουσείου», τα Χριστούγεννα του 2011 και 2012, και «Για λαμπάδα ... στο Μουσείο», τον Απρίλιο του 2012 και το 2013, με στολίδια που κατασκεύασαν οι μικροί φίλοι μας με τη βοήθεια των συντηρητών του Μουσείου Δελφών και με έμπνευση από τα εκθέματα του μουσείου. Σχεδιάστηκε επίσης, ειδικά για την Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ήφαιστος ο περίκλυτος θεός», συμμετέχοντας στον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας για τα άτομα με αναπηρία, που για το 2012 είχε ως θέμα την άρση των εμποδίων για τη δημιουργία μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς και προσβάσιμη σε όλους. Με αφετηρία την ανάγλυφη πλάκα από τη βόρεια ζωφόρο των Σιφνίων, έργο σπουδαίας καλλιτεχνικής αξίας του 6ου αιώνα π.Χ., στην οποία απεικονίζεται ο Ήφαιστος σκυμμένος στα φουσερά του εργαστηρίου του να χαλκεύει τα όπλα των θεών, πραγματοποιήθηκε μια ενδιαφέρουσα περιήγηση σε εκθέματα του αρχαιολογικού μουσείου Δελφών που συνδέονται με την αρχαία ελληνική τεχνολογία και συγκεκριμένα με την τεχνική της μεταλλοτεχνίας. Αριστουργήματα της αρχαίας ελληνικής πλαστικής με κορυφαίο τον Ηνίοχο, έργο των πρώιμων κλασικών χρόνων,

έδωσαν την ευκαιρία στον επισκέπτη να εστιάσει το βλέμμα του στην αστείρευτη καλλιτεχνική έμπνευση και δεξιότητα των αρχαίων χαλκουργών που λάτρευαν ως προστάτη θεό τον χωλό Ήφαιστο, τον περίκλυτο θεό. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα απευθυνόταν σε μαθητές της Ε' και Στ' Δημοτικού και του Γυμνασίου, επίσης σε ομάδες ενηλίκων και ΑμεΑ. Σκοπός του προγράμματος είναι η εξοικείωση με την αρχαία ελληνική μεταλλοτεχνία, τις τεχνικές και τα έργα τέχνης, αλλά και η γνωριμία με τον Ήφαιστο, θεότητα μη συμβατική, που συνδέθηκε με τις μεγαλύτερες ανακαλύψεις της αρχαιότητας.

Τον Απρίλιο του 2013 ο Jean-Claude Bessac, ένας από τους σημαντικότερους ερευνητές της αρχαίας λιθοξοϊκής, ερευνητής στο Εθνικό Κέντρο Επιστημονικής Έρευνας (CNRS) της Γαλλίας, παρέδωσε ένα πρωτότυπο μάθημα πειραματικής αρχαιολογίας στους μαθητές του Γυμνασίου των Δελφών. Η εκπαιδευτική δράση έγινε σε συνεργασία με τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή.

Παράλληλα, παρουσιάστηκαν για το κοινό το 2011 η έκθεση «Μύρτις. Πρόσωπο με πρόσωπο με το παρελθόν», η οποία πλαισιώθηκε από ομιλίες του καθηγητή κ. Μανώλη Παπαρηγοράκη και από την έκθεση των σύγχρονων εικαστικών έργων της Μύρτιδος, η οποία παρουσιάστηκε στο Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών. Την έκθεση της Μύρτιδος επισκέφτηκαν 1.000 μαθητές, ενώ πραγματοποιήθηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα εκτός μουσείου με τη μουσειοσκευή της Μύρτιδος. Η έκθεση «Διερχόμενοι» του εικαστικού Γιώργου Ξένου απέσπασε θριαμβευτικά σχόλια για τη μέθεξη των σύγχρονων έργων τέχνης στο αρχαιολογικό περιβάλλον των Δελφών. Παράλληλα, ο καλλιτέχνης, κατά το διάστημα της έκθεσης, που κράτησε έξι μήνες, διέμεινε στους Δελφούς και είχε πολλές φορές την ευκαιρία να μιλήσει σε μαθητές των τοπικών σχολείων, αλλά και να παραδώσει μαθήματα εικαστικών.

Το 2011 παρουσιάσαμε, σε συνεργασία με το Μορφωτικό Ίδρυμα της Ισπανικής Πρεσβείας (Ινστιτούτο Θερβάντες) και το Αρχαιολογικό Μουσείο της Καταλωνίας - Arqueologia Ινστιτούτο Θερβάντες, την έκθεση «Εμπόριον. Πύλες του ελληνικού πολιτισμού στην Ιβηρική Χερσόνησο».

Πραγματοποιήθηκαν για το ευρύ κοινό ομιλίες Ελλήνων και ξένων επιστημόνων με θέμα την ιστορία και την αρχαιολογία της Φωκίδας, ενώ η υπογράφουσα έδωσε διαλέξεις σχετικά με το έργο της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δελφών στους Δελφούς, στο Μαλανδρίνο, στο Λιδωρίκι, στην Άμφισσα, στον Αθανάσιο Διάκο, εκτός Φωκίδας στον Βόλο και στους Φιλίππους, και σε παραρτήματα τοπικών συλλόγων στην Αθήνα. Συμμετείχαμε επί δύο συνεχείς χρονιές στην ημέρα που είναι αφιερωμένη στον Σύλλογο Ελλήνων Αρχαιολόγων με δράσεις ευαισθητοποίησης

για το ευρύ κοινό.

Το καλοκαίρι του 2013 συμμετείχαμε στη δράση του Υπουργείου Πολιτισμού «Πράσινες πολιτιστικές διαδρομές» διοργανώνοντας ημερίδα, πιστοποιημένη από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, με θέμα «Από τη μαντική δάφνη στην κληματαίδα του Σικελιανού», στην οποία αναπτύχθηκαν κρίσιμα ζητήματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού περιβάλλοντος. Η δράση περιελάμβανε τη διάσχιση του μονοπατιού Δελφοί-Κίρρα και τη διοργάνωση εκπαιδευτικού προγράμματος στην Κίρρα με αφορμή την εύρεση αρχαίων πατητηριών. Αρχαιολόγοι της Ι' ΕΠΚΑ ανέλαβαν να ξεναγήσουν τους μικρούς μας φίλους στην ανασκαφή, όπου τους μίλησαν για την αμπελοκαλλιέργεια κατά την αρχαιότητα αλλά και στη σύγχρονη εποχή, για τον θεό Διόνυσο και τη σύνδεσή του με τον Πύθιο Απόλλωνα και επίσης για τη διαφορά ανάμεσα στην αρχαιολογική έρευνα, που ασκείται με επιστημονικό τρόπο από τους αρμόδιους υπαλλήλους της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, και την αρχαιοκαπηλία, πράξη παράνομη που καταστρέφει πολύτιμα στοιχεία της ιστορίας. Παράλληλα, σε συνεργασία με το περιοδικό «Αρχαιολογία», προβλήθηκαν βραβευμένες ταινίες του Φεστιβάλ αρχαιολογικού ντοκυμαντέρ «Αγών».

Συνδιοργανώσαμε τις ακόλουθες ημερίδες:

1. Ημερίδα με τίτλο «Παιδεία και Αρχαιολογία 2» στο Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο των Δελφών, τον Μάρτιο του 2011, σε συνεργασία με το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας του ΥΠΠΟ. Η ημερίδα, στην οποία έλαβαν μέρος ως ομιλητές αρχαιολόγοι και μουσειολόγοι του ΥΠΠΟ, είχε ως στόχο να παρουσιάσει σε εκπαιδευτικούς της Φωκίδας και της Βοιωτίας τα εκπαιδευτικά προγράμματα που υλοποιούνται από τις εφορείες αρχαιοτήτων και τα δημόσια ελληνικά μουσεία σε όλη την Ελλάδα. Παράλληλα, παρουσιάστηκε η έκθεση παιδικής ζωγραφικής με τίτλο «Τα γλυπτά μας έχουν πατρίδα...» των μαθητών του 70ού Δημοτικού Σχολείου Αθηνών με θέμα την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα.
2. Συνάντηση διάρκειας τριών ημερών με τίτλο «Τόποι/ταυτότητες/φυσική και πολιτιστική κληρονομιά. Κρίσιμα θέματα στρατηγικού σχεδιασμού», σε συνεργασία με το Μεταπτυχιακό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών, την Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας νοτίου Ελλάδας και το ΤΕΙ Συντήρησης. Τη συνάντηση παρακολούθησαν μεταπτυχιακοί φοιτητές, αρχαιολόγοι, συντηρητές αρχαιοτήτων αλλά και στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης.
3. Ημερίδα με τίτλο «Βοηθούν τα μουσεία έναν κόσμο που αλλάζει;» με τη συμμετοχή του επιστημονικού προσωπικού

της Ι', Θ' και ΙΔ' ΕΠΚΑ, της 23ης ΕΒΑ και της Διεύθυνσης Εθνικού Αρχείου Μνημείων. Πραγματοποιήθηκε στην Ιτέα στο πλαίσιο της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων 2012.

4. Η Α' Αρχαιολογική Συνάντηση Αρχαιολογικών Χώρων Δωρίδας υπό την αιγίδα του Δήμου Δωρίδας. Πραγματοποιήθηκε στο Λιδωρίκι τον Οκτώβριο του 2013.

Εορτάστηκαν με μουσικές εκδηλώσεις και δρώμενα οι Νύχτες Πανσελήνου στην Άμφισσα και στον αρχαιολογικό χώρο Δελφών (2010-2013), πραγματοποιήθηκε στη Ρωμαϊκή Αγορά βραδιά Καβάφη με τον Πολιτιστικό Σύλλογο Άνω Σύρου (Σεπτέμβριος 2012), παρουσιάστηκε επίσης το Κουαρτέτο Danel με έργα Σοστακόβιτς στην αίθουσα Σιφνίων του Αρχαιολογικού Μουσείου Δελφών (Ιούλιος 2012), η τελική εκδήλωση του Art Campus σε συνεργασία με τον Σύλλογο Φίλων Μουσικής (Ιούνιος 2013) και η μουσικοθεατρική παράσταση «Μία νύχτα στους Δελφούς» σε συνεργασία με το Φεστιβάλ Αθηνών (Αύγουστος 2013).

Επισημαίνεται ότι όλες οι εκπαιδευτικές δράσεις, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις της Ι' ΕΠΚΑ είναι δωρεάν για το κοινό, χωρίς καμιά επιβάρυνση και υποστηρίζονται οικονομικά από το ΥΠΠΟ, ενώ τα έντυπα που τις συνοδεύουν διατίθενται σε μορφή pdf στην ιστοσελίδα www.yppro.gr.

Παράλληλα, στον τομέα της ψηφιακής τεχνολογίας έγιναν δύο σημαντικά βήματα για την ανάδειξη των μνημείων των Δελφών:

(α) Εντάχθηκε το έργο «Ψηφιακοί Δελφοί» στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Θεσσαλία - Στερεά Ελλάδα - Ήπειρος», το οποίο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Οι ψηφιακές εφαρμογές που προτείνονται θα εντείνουν τη βιωματική μάθηση και τη βιωματική σύνδεση με τον χώρο, τόσο για τους κατοίκους της περιοχής όσο και για τους επισκέπτες, ενώ τα εκπαιδευτικά-ψυχαγωγικά εργαλεία θα αγγίξουν τις νεότερες γενιές δημιουργώντας μια διαρκή σχέση τους με τον χώρο και τις αξίες που αναπτύχθηκαν στους Δελφούς. Με τον τρόπο αυτό θα ενισχυθούν οι αρχές προστασίας των χώρων και των αξιών που αυτές εκπροσωπούν σύμφωνα με τις επιταγές της UNESCO, ενώ θα δημιουργηθούν υποδομές για την υλοποίηση του σχεδίου διαχείρισης. Παράλληλα, θα ενισχυθούν τα κριτήρια εισαγωγής των Δελφών στον κατάλογο των μνημείων της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και θα αναδειχθεί η οικουμενική διάσταση του χώρου με την παροχή πληροφοριών τόσο για τη γεωγραφία και γεωμορφολογία της ευρύτερης περιοχής όσο και για το ιστορικό πλαίσιο που ανέδειξε τους Δελφούς σε «ομφαλό της Γης».

(β) Σε συνεργασία με τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή και

το σωματείο ΔΙΑΖΩΜΑ προχωρήσαμε στην υλοποίηση του προγράμματος ψηφιακής ξενάγησης μέσω «έξυπνων συσκευών» (smart phones) στον αρχαιολογικό χώρο των Δελφών. Πρόκειται για μια καινοτόμο δράση η οποία αναπτύχθηκε από το ΔΙΑΖΩΜΑ και την ART INFORMATION SYSTEMS S.A. και ήδη εφαρμόζεται με επιτυχία στους αρχαιολογικούς χώρους της Επιδαύρου και της Μεσσήνης. Μέσω του προγράμματος της ψηφιακής ξενάγησης, που θα διατίθεται στα ελληνικά, τα αγγλικά και τα γαλλικά, θα είναι δυνατή η άμεση πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τα μνημεία των Δελφών, όχι μόνο κατά την επίσκεψή τους στον αρχαιολογικό χώρο αλλά και από κάθε σημείο του πλανήτη. Παράλληλα, αξιοποιείται το φωτογραφικό και σχεδιαστικό υλικό της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, ενώ το πρόγραμμα θα επενδυθεί με τρισδιάστατες ψηφιακές απεικονίσεις, βίντεο και σύνδεση με άλλες ηλεκτρονικές πύλες του διαδικτύου. Η Ή ΕΠΚΑ φιλοδοξεί ότι το πρόγραμμα της ψηφιακής ξενάγησης μέσω κινητών τηλεφώνων θα έχει ως αποτέλεσμα την τόνωση της επισκεψιμότητας, συνεπώς την αύξηση των εσόδων της χώρας αλλά και την καλύτερη κατανόηση των μνημείων, δεδομένο το οποίο συνδέεται με τη μεγιστοποίηση του βαθμού προστασίας του αρχαιολογικού χώρου.

Σήμερα το αρχαιολογικό μουσείο των Δελφών, ένα από τα σημαντικότερα δημόσια ελληνικά μουσεία με 300.000 περίπου επισκέπτες ετησίως από όλο τον κόσμο, παρά τη δυστυχία των καιρών, ατενίζει με αισιοδοξία το μέλλον. Εξάλλου, τα 110 έτη συνεχούς και αδιάλειπτης λειτουργίας του σε εποχές πολύ πιο δυσμενείς από τη σημερινή αποτελούν ένα βαρύ φορτίο, αδιπραγμάτευτο, το οποίο οφείλουμε όχι μόνο να διατηρήσουμε ακέραιο, αλλά και να παραδώσουμε με ακόμα πιο ισχυρά θεμέλια στις επόμενες γενιές.

Συνέδρια, Σεμινάρια & Ημερίδες

3ο Διεθνές Συνέδριο εμπειρογνομόνων για την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΙΚΟΛΕΝΤΖΟΣ

Η Διεύθυνση Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών πραγματοποίησε με απόλυτη επιτυχία το 3ο Διεθνές Συνέδριο εμπειρογνομόνων για την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών. Το Συνέδριο, το οποίο ετέθη υπό την αιγίδα της Ελληνικής Επιτροπής για την UNESCO, διήρκεσε τρεις ημέρες (23-26 Οκτωβρίου 2013) και έλαβε χώρα στο αμφιθέατρο του Μουσείου Ακρόπολης (εναρκτήρια συνεδρία) και στο Συνεδριακό Κέντρο ΣΠΑΠ στην Αρχαία Ολυμπία.

Είχαν προηγηθεί δύο συναντήσεις-συμπόσια (το 2011 και 2012) στη Σεούλ, στη Νότια Κορέα, στα οποία η Ελλάδα είχε εμπλακεί ενεργά, με τη συμμετοχή της Γενικής Διευθύντριας Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς κ. Μ. Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη και του υπογράφοντος, και είχε αναληφθεί η συμβατική υποχρέωση πραγματοποίησης του 3ου Συνεδρίου στην Ελλάδα.

Από τον Οκτώβριο του 2012, αμέσως μόλις ολοκληρώθηκαν

οι εργασίες του 2ου Συνεδρίου, ξεκίνησαν οι εργώδεις προετοιμασίες για την οργάνωση του 3ου Συνεδρίου. Απαιτήθηκαν πολώρες συζητήσεις, συνεννοήσεις και κοπιώδης προεργασία προκειμένου:

(α) Να εξευρεθούν οι απαραίτητοι οικονομικοί πόροι, σε μια εξαιρετικά δύσκολη οικονομική συγκυρία (με τη συνεργασία και την κινητοποίηση κρατικών και ιδιωτικών φορέων)¹.

(β) Να καθοριστεί η θεματολογία, να αποσταλούν οι σχετικές προσκλήσεις σε κράτη και ιδιώτες εμπειρογνώμονες και, τέλος, να μορφοποιηθούν οι θεματικές ενότητες και εντέλει το ίδιο το πρόγραμμα του Συνεδρίου.

Οι συμμετέχοντες στο 3ο Διεθνές Συνέδριο εμπειρογνομόνων για τον επαπατρισμό πολιτιστικών αγαθών.

Η διοργανώτρια ΔΤΠΠΑ, παρά τις αντικειμενικές δυσχέρειες, κατόρθωσε να εξασφαλίσει τη συμμετοχή τριάντα τεσσάρων ειδικών σε θέματα παράνομης διακίνησης και επαναπατρισμού αρχαιοτήτων, οι οποίοι προέρχονταν από δεκαοκτώ χώρες ή Διεθνείς Οργανισμούς (όπως η Διεθνής Ένωση Τελωνείων και η UNESCO). Πρόκειται για εμπειρογνώμονες, οι οποίοι είτε προέρχονται από τον ακαδημαϊκό χώρο είτε διαθέτουν πολύχρονη εμπειρία στη διοικητική διαχείριση συναφών με το Συνέδριο θεμάτων και διαμορφώνουν ή συμβάλλουν καθοριστικά στην υλοποίηση δράσεων στα κράτη ή στους Διεθνείς Οργανισμούς που εκπροσωπούν.

¹ Το Συνέδριο δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την οικονομική υποστήριξη του Ιδρύματος Λάτση, πάντα αρωγού σε θέματα πολιτισμού. Σημαντική υπήρξε η οικονομική ενίσχυση από το Γραφείο Πολιτισμού της Ελβετικής Συνομοσπονδίας. Για την άρτια διοργάνωση και τη φιλοξενία των ομιλητών-συνεδρών και των συμμετεχόντων συνέβαλαν καθοριστικά η Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία, η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, ο Δήμος Αρχαίας Ολυμπίας και οι υπάλληλοι της Ζ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, ενώ για την τεχνική υποστήριξη η εταιρεία Samsung Hellas. Ο ΟΑΣΑ Α.Ε., τέλος, με περισσή προθυμία χορήγησε τα εισιτήρια για τη μεταφορά των συνέδρων από και προς τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών. Τους ευχαριστούμε όλους θερμά.

Κατεβλήθη προσπάθεια να εκπροσωπηθούν ισόρροπα «κράτη προέλευσης» αρχαιοτήτων και αντίστοιχα «κράτη υποδοχής» τους, ενώ προσκλήθηκαν (χωρίς να παρευρεθούν και αρνούμενοι ευγενικώς) και οι Οίκοι Δημοκρασιών. Το 3ο Διεθνές Συνέδριο, συγκριτικά με τα δύο προηγούμενα, υπήρξε εξαιρετικά ευρύτερο, τόσο ως προς τη συμμετοχή όσο και τη θεματική. Έτσι εξετάστηκαν θέματα, όπως:

- Η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών.
- Η ψηφιοποίηση του εθνικού πολιτιστικού αποθέματος, η κατασκευή εθνικών και υπερεθνικών βάσεων δεδομένων

Υπογραφή Κειμένου Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος, Τουρκίας, Κίνας και Νοτίου Κορέας για τη διεξαγωγή των επόμενων συνεδρίων.

για την καταστολή του παράνομου εμπορίου της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, διαδικτυακές εφαρμογές για την αντιμετώπιση λαθρανασκαφών, ασφάλεια μουσείων και αρχαιολογικών αποθηκών.

- Τα νομικά ζητήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή της εθνικής, ευρωπαϊκής και διεθνούς νομοθεσίας.
- Η λειτουργία των Οίκων Δημοκρασιών και η δυνατότητα ελέγχου του νόμιμου εμπορίου αρχαιοτήτων.
- Η εθνική εμπειρία τόσο σε θέματα επαναπατρισμών πολιτιστικών αγαθών όσο και σε δράσεις αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησής τους.
- Τα πολιτιστικά αγαθά σε χώρες που αντιμετωπίζουν πολεμικές συρράξεις, ανθρωπιστικές κρίσεις ή πολιτική αποσταθεροποίηση.
- Η ανάγκη επιστροφής αρχαιοτήτων προκειμένου να αποκατασταθεί η ενότητα μνημείων, υψηλού και παγκόσμιου συμβολισμού, όπως ο Παρθενώνας και τα γλυπτά του.

Στο πλαίσιο του Συνεδρίου μεταφέρθηκε στην Αρχαία Ολυμπία και εξετέθη στο Συνεδριακό Κέντρο ΣΠΑΠ η έκθεση «Αρχαιοκαπηλία τέλος», η οποία είχε διοργανωθεί με μεγάλη επιτυχία από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, ενώ η προϊστάμενη της Ζ' ΕΠΚΑ κ. Γεωργία Χατζή παρουσίασε στους ομιλητές το «χρονικό» της κλοπής αλλά και της σχεδόν άμεσης ανάκτησης αρχαιοτήτων από το Μουσείο της ιστορίας των Ολυμπιακών Αγώνων στην αρχαιότητα.

Οι εργασίες του Συνεδρίου ολοκληρώθηκαν με την υιοθέτηση ενός κειμένου αρχών-συστάσεων το Σάββατο, 26 Οκτωβρίου 2013 (Ancient Olympia Recommendations - <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-traffic-of-cultural-property/meetings/conferences-and-exhibitions/>).

Στο κείμενο, το οποίο έγινε ομοφώνως δεκτό, μεταξύ των άλλων καλούνται τα κράτη και τα μουσεία:

- να ενσωματώσουν τάχιστα στις εθνικές τους νομοθεσίες τις Διεθνείς Συμβάσεις (ιδία την UNESCO 1970 και Unidroit 1995),
- να αποδεχθούν τον Κώδικα Δεοντολογίας, όπως έχει διατυπωθεί από την UNESCO και το ICOM,
- να συνδράμουν άλλα κράτη που αντιμετωπίζουν πολεμικές συρράξεις ή πολιτική αποσταθεροποίηση,
- να εργασθούν εντατικά για τη δημιουργία εθνικών βάσεων δεδομένων (για πολιτιστικά αγαθά, αρχαιολογικούς χώρους, κ.λπ.), και
- να ενθαρρυνθούν για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση διαφόρων δράσεων στον τομέα του επαναπατρισμού (π.χ. διοργάνωση περιοδικών εκθέσεων, χορήγηση δανείων) και της ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης.

Ιδιαίτερως σημαντική για την ελληνική πλευρά υπήρξε η ομόφωνη διατύπωση της υποστήριξης του ελληνικού αιτήματος για την επιστροφή των Γλυπών του Παρθενώνα, καθώς και της διαδικασίας διαμεσολάβησης, η οποία έχει αναληφθεί από την UNESCO, κατόπιν ελληνικού αιτήματος.

Στο τέλος του Συνεδρίου υπεγράφη Πλαίσιο Συνεργασίας μεταξύ της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας, της Τουρκίας, της Νοτίου Κορέας και της Ελλάδος για την πραγματοποίηση των επομένων συνεδρίων (το 2014 στην Κίνα, το 2015 στην Τουρκία και το 2016 στη Ν. Κορέα). Ένας νέος θεσμός, forum συνεργασίας και ανταλλαγής απόψεων, φαίνεται να γεννιέται, όπου η χώρα μας καλείται να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο.

2η Διημερίδα Δεοντολογίας Παρίσι, Νοέμβριος 2013

ΣΟΥΖΑΝΑ ΧΟΥΛΙΑ-ΚΑΠΕΛΩΝΗ

Στις 25-26 Νοεμβρίου 2013 πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι η 2η Διημερίδα Δεοντολογίας (2e Journées Déontologie 2013), που διοργανώθηκε από το Γαλλικό Τμήμα του ICOM και την Υπηρεσία Μουσείων της Γαλλίας. Η επιτυχία της πρώτης Διημερίδας Δεοντολογίας, που διοργανώθηκε το 2012 με τίτλο «Déontologie du Patrimoine et des Musées: Historique et Questionnement», οδήγησε στην απόφαση διοργάνωσης της 2ης Διημερίδας με τίτλο «Déontologie des Collections publiques: Intérêt général et acteurs privés». Η επιλογή του θέματος βασίστηκε στη διαπίστωση ότι κατά την τελευταία δεκαετία αναπτύχθηκαν νέοι προβληματισμοί ως προς τη διαχείριση των μουσείων και την επαγγελματική δεοντολογία, όπως η διαφάνεια στη διαδικασία εμπλουτισμού των μουσειακών συλλογών, η συνέργεια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, η σχέση με τους οίκους δημοπρασιών, κ.ά. Τα θέματα συγκρότησης και διαφάνειας των συλλογών, τα δίκτυα διαχείρισης και η χρήση των δημόσιων συλλογών ήταν οι τομείς γύρω από τους οποίους περιστράφηκαν οι παρεμβάσεις στη διάρκεια της Διημερίδας. Οι ομιλητές ήταν κυρίως στελέχη μουσείων από τη Γαλλία. Υπήρξαν εκπρόσωποι από το Ηνωμένο Βασίλειο, το Βέλγιο και την Ελλάδα. Η υπογράφουσα ανέπτυξε το θέμα του επαναπατρισμού αρχαιοτήτων, θέτοντας και το διαχειριστικό πλαίσιο και αναφέροντας αρκετά παραδείγματα επαναπατρισμών, παλαιότερα και πρόσφατα. Παρόλο που οι περισσότερες παρεμβάσεις κινήθηκαν σε θεωρητικό επίπεδο και δεν έγινε καμιά εξαντλητική διαπραγμάτευση των θεμάτων που συζητήθηκαν, εντούτοις το ενδιαφέρον για τα ζητήματα αυτά υπήρξε έντονο εκ μέρους του ακροατηρίου. Οι προβληματισμοί που τέθηκαν στη διάρκεια των δύο ημερών φαίνεται ότι ανοίγουν τον δρόμο για την πραγματοποίηση ανάλογης διοργάνωσης το 2014.

«Το Εκπαιδευτικό Μουσείο»

ΜΑΡΙΑ ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΔΕΣΤΟΥΝΗ-ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ

Στις 17 Οκτωβρίου 2013 το Μουσείο Μπενάκη φιλοξένησε στο αμφιθέατρο του κτηρίου του στην οδό Πειραιώς το τρίτο συνέδριο σχετικά με τις πρακτικές διοίκησης μουσείων, εντός και εκτός συνόρων. Οι ετήσιες αυτές συναντήσεις συνδιοργανώνονται και υλοποιούνται από το Μουσείο, την πρεσβεία των ΗΠΑ στην Αθήνα και το Βρετανικό Συμβούλιο. Η πρώτη είχε ως θέμα της τη διαδικτυακή υπόσταση των μουσείων, η περσινή τη

επιχειρηματική τους διάσταση, ενώ η φετινή ήταν αφιερωμένη στην εκπαιδευτική αποστολή και εμβέλεια των μουσειακών και πολιτιστικών φορέων και ειδικότερα στις «Καινοτομίες και τεχνολογίες που μεταμορφώνουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα». Η συγκυρία υπήρξε ιδιαίτερα ευτυχής για το Μουσείο Μπενάκη που φέτος, τον Δεκέμβριο, συμπληρώνει τα 35 χρόνια λειτουργίας του εκπαιδευτικού του τομέα.

Επιμελητές και διοικητικό προσωπικό, εκπαιδευτικοί και καλλιτέχνες συναντήθηκαν με αφορμή την επίσκεψη έγκριτων προσωπικοτήτων από μουσεία της Β. Αμερικής και της Βρετανίας και αντάλλαξαν εμπειρίες, απόψεις, στόχους και εκτιμήσεις για το προσεχές μέλλον. Στη διάρκεια της τριήμερης παραμονής τους στην Αθήνα επισκέφθηκαν μουσεία και πολιτιστικούς οργανι-

σμούς και ενημερώθηκαν επί τόπου για την εκπαιδευτική τους δραστηριότητα. Ειδικότερα για το Μουσείο Μπενάκη πραγματοποιήθηκε και μια εσωτερική συνάντηση εργασίας που επέτρεψε αμεσότερη και γόνιμη επικοινωνία. Μετά το πέρας του συνεδρίου οι προσκεκλημένοι ταξίδεψαν στη Θεσσαλονίκη και συναντήθηκαν με εκπροσώπους αντίστοιχων φορέων της συμπεριλαμβανόμενης.

σμούς και ενημερώθηκαν επί τόπου για την εκπαιδευτική τους δραστηριότητα. Ειδικότερα για το Μουσείο Μπενάκη πραγματοποιήθηκε και μια εσωτερική συνάντηση εργασίας που επέτρεψε αμεσότερη και γόνιμη επικοινωνία. Μετά το πέρας του συνεδρίου οι προσκεκλημένοι ταξίδεψαν στη Θεσσαλονίκη και συναντήθηκαν με εκπροσώπους αντίστοιχων φορέων της συμπεριλαμβανόμενης.

Από τις ΗΠΑ είχαν προσκληθεί η Wendy Woon, υποδιευθύντρια εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο Museum of Modern Art της Νέας Υόρκης, και η Jeri Robinson, αντιπρόεδρος εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο Boston Children's Museum. Από τη Βρετανία, το Victoria and Albert Museum εκπροσώπησε η Ειρήνη Παπαδημητρίου, διευθύντρια ψηφιακών προγραμμάτων, ενώ για το @Bristol ήρθε στην Ελλάδα ο Dan Bird, διευθυντής εκθέσεων.

Για την παρουσίαση της ελληνικής πραγματικότητας στα εκπαιδευτικά προγράμματα μουσείων και πολιτιστικών οργανισμών συγκροτήθηκε ένα πάνελ ομιλητών με συντονισμό της υπογράφουσας.

Η ημέρα του συνεδρίου ξεκίνησε με χαιρετισμούς από τον διευθυντή του Μουσείου Άγγελο Δεληβορριά και τον διευθυντή του Βρετανικού Συμβουλίου Tony Buckby. Από την αμερικανική πλευρά δεν ήταν εφικτός κάποιος χαιρετισμός, αφού ο δημόσιος τομέας της χώρας είχε τις ημέρες εκείνες προσωρινά διακόψει τη λειτουργία του.

Η Jeri Robinson έκανε την εναρκτήρια ομιλία με θέμα «100 χρόνια Παιδικό Μουσείο της Βοστώνης: Ένα νέο όραμα για τον ρόλο

του μουσείου μέσα στην κοινωνία». Ακολούθησε η παρουσίαση της Ειρήνης Παπαδημητρίου για τα «Ψηφιακά προγράμματα στο Μουσείο Victoria and Albert: Χάκινγκ και νέες αντιλήψεις για τη δημιουργία κώδικα μέσω της τέχνης».

Μετά τις απαντήσεις των ομιλητριών σε ερωτήσεις από το κοινό, ανέβηκε στο βήμα η Τέτη Χατζηνικολάου, πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM. Στην παρέμβασή της έκανε μια αναδρομή στην πορεία των μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην Ελλάδα, περιγράφοντας τις δυσκολίες και τις κατακτήσεις, με συγκεκριμένες αναφορές σε σημαντικές στιγμές-ορόσημα της εξέλιξης αυτής.

Αμέσως μετά το διάλειμμα πήραν θέση στο πάνελ εκπρόσωποι σημαντικών ελληνικών φορέων που επιλέχθηκαν με στόχο την

πολυφωνία και την πολύπλευρη παρουσίαση του θέματος. Η Κορνηλία Χατζηασλάνη, τ. προϊσταμένη του Τομέα Ενήμερωσης και Εκπαίδευσης στην Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, μίλησε για την επαφή και συνεργασία της Ακρόπολης με την εκπαιδευτική κοινότητα. Η Ζαμπέλ Μουρατιάν, πρόεδρος του Δ.Σ. στο Ελληνικό Παιδικό Μουσείο, τόνισε τη σημασία της πρώτης επαφής των παιδιών με ένα μουσειακό περιβάλλον. Η Αλεξάνδρα Τράντα, από το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, αναφέρθηκε στην παρουσία μικρών και μεγάλων στο Δίκτυο Θεματικών Μουσείων, αναδεικνύοντας τη βαρύτητα των μουσειακών μονάδων της περιφέρειας για τις τοπικές κοινωνίες. Η Μαρίνα Τσέκου, επιμελήτρια εκπαίδευσης στο Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, μοιράστηκε τις εμπειρίες της από την απήχηση της σύγχρονης καλλιτεχνικής παραγωγής σε απαιτητικά κοινά, όπως είναι οι έφηβοι και οι ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες. Ο Δημήτρης Πρωτοψάλτου, διευθυντής του Future Library, παρουσίασε τον απολογισμό ενός επιτυχημένου στοιχήματος, με αφετηρία τη Δημοτική Βιβλιοθήκη της Βέροιας. Κλείνοντας τις εισηγήσεις του πάνελ, η Ειρήνη Γρατσία, συντονίστρια της Monumenta, μίλησε για τρόπους και πρακτικές μέσα από τις οποίες το αστικό κοινό ευαισθητοποιείται για την προστασία και διαφύλαξη των μνημείων της φυσικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Ακολούθησε ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των εισηγητών αλλά και με το κοινό.

Την απογευματινή συνεδρία άνοιξε η Wendy Woon μιλώντας για την «Επαφή με ένα παγκόσμιο κοινό: Τα εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης στην ψηφιακή εποχή». Τελευταίος πήρε τον λόγο ο Dan Bird και παρουσίασε επιλεγμένες δράσεις του φορέα του κάτω από τον τίτλο «Ανακαλύψτε περισσότερα: Πώς οι ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να ενισχύσουν τη συνεχή αλληλεπίδραση με το κοινό».

Ιδιαίτερη αξία είχε για τους παρευρισκόμενους η συζήτηση που ακολούθησε, της οποίας τα πρώτα εναύσματα είχαν δοθεί μέσα από τις ερωτήσεις που είχαν διατυπωθεί στο τέλος της κάθε εισήγησης: κοινά στόχοι, μοιρασμένες αγωνίες για την επιβίωση του πολιτισμού σε περίοδο παγκόσμιας κρίσης. Οι νέες δυνατότητες που προσφέρουν τα κοινωνικά δίκτυα στην προσέλκυση του κοινού των μουσείων και στη διεύρυνσή του, αλλά και σε αυτήν ακόμα την ερμηνεία των συλλογών βρέθηκαν στο επίκεντρο της συζήτησης μαζί με τον συνακόλουθο προβληματισμό για τη γενικευμένη χρήση της τεχνολογίας. Είναι αυτή η ίδια η καινοτομία στην οποία όλοι οι πολιτιστικοί φορείς προσβλέπουν;

Παρήγορη κατακλείδα η μαζική προσέλευση των ενδιαφερόμενων που γέμισαν το μεγάλο αμφιθέατρο αποδεικνύοντας την ωφέλεια ανάλογων διοργανώσεων.

Οι ομιλίες βιντεοσκοπήθηκαν από το Ίδρυμα Μποδοσάκη και αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα του.

Εκπαιδευτικές δράσεις για ειδικές κοινωνικές ομάδες

ΑΜΑΛΙΑ ΤΣΙΤΟΥΡΗ

Στις 25 Νοεμβρίου 2013 πραγματοποιήθηκε η ετήσια ημερίδα της ελληνικής Ομάδας Εργασίας για την Εκπαίδευση και τις Πολιτιστικές Δράσεις στα Μουσεία (ICOM-CECA), με τίτλο «Εκπαιδευτικές δράσεις για ειδικές κοινωνικές ομάδες».

Είκοσι περίπου χρόνια μετά την υλοποίηση των πρώτων μουσειοπαιδαγωγικών δραστηριοτήτων με αποδέκτες ειδικές ομάδες κοινού, η συζήτηση για την αναγκαιότητα, τη φιλοσοφία, τους τρόπους και τα εργαλεία πρόσβασης των ειδικών αυτών ομάδων στο πολιτισμικό αγαθό συνεχίζεται με μεγάλο ενδιαφέρον, ειδικά μέσα από το πρίσμα της σημερινής πολιτικο-οικονομικής συγκυρίας που οδηγεί νέα κομμάτια του πληθυσμού στο περιθώριο.

Την ημερίδα που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, στο αμφιθέατρο της Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών του ΥΠΠΟΑ στο Θησείο, παρακολούθησαν 170 περίπου άτομα, προερχόμενα από τους χώρους της πολιτιστικής διαχείρισης, της σχολικής εκπαίδευσης, των πανεπιστημίων, των σωματείων ΑμεΑ, κ.λπ.

Στόχος της ημερίδας ήταν η παρουσίαση ποικιλόμορφων εκπαιδευτικών δράσεων (ξεναγήσεις, προγράμματα, έντυπο εκπαιδευτικό υλικό, ψηφιακές εφαρμογές, κ.λπ.) που υλοποιήθηκαν κατά το 2012-13, με αποδέκτες άτομα με αισθητηριακή, κινητική ή διανοητική αναπηρία, άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας, πρόσφυγες, οικονομικούς μετανάστες, θρησκευτικές ή πολιτιστικές μειονότητες, ομάδες απεξάρτησης και τροφίμους σωματιστικών καταστημάτων.

Μέσα από τις 28 εισηγήσεις, οι οποίες παρουσιάστηκαν από περιφερειακές υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ, από δημόσια, ιδιωτικά και δημοτικά μουσεία, καθώς και από άλλους πολιτιστικούς φορείς που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικές περιοχές της επικράτειας, χαρτογραφήθηκε ένα ευρύ φάσμα εφαρμογών που σχεδιάστηκαν με μια σύγχρονη οπτική, προσαρμόστηκαν στα ιδιαίτερα κοινωνικά, πολιτισμικά, σωματικά, διανοητικά και άλλα χαρακτηριστικά της ομάδας, υλοποιήθηκαν και αξιολογήθηκαν βάσει συγκεκριμένων στόχων – με κυριότερο τη συμβολή της μουσειοπαιδαγωγικής παρέμβασης στην κοινωνική ένταξη των

μελών της ομάδας εφαρμογής.

Κοινός παρανομαστής στις εισηγήσεις της ημερίδας υπήρξε η παραδοχή ότι για την κατανόηση της ταυτότητας του άλλου και για την εξασφάλιση μιας ποιοτικής και αποτελεσματικής δράσης απαραίτητη είναι η στενή συνεργασία με τους διαφορετικούς φορείς που εκπροσωπούν τις ειδικές αυτές κοινωνικές ομάδες.

Οι ζωηρές αλλά και μακροσκελείς συζητήσεις που πλαισίωσαν τις 5 θεματικές ενότητες της ημερίδας, κατέδειξαν την ανάγκη των ατόμων που επιχειρούν τέτοιου είδους παρεμβάσεις για την ύπαρξη ενός γόνιμου διαλόγου, μέσα από τον οποίο θα εκφράζονται απόψεις και αγωνίες, θα συζητούνται με ουσιαστικό τρόπο τα μεθοδολογικά εργαλεία, οι προκλήσεις, τα κερδισμένα και τα χαμένα στοιχήματα.

Εκδήλωση αφιερωμένη στη συντήρηση αρχαιοτήτων και έργων τέχνης

Με αφορμή την επέτειο των 30 χρόνων (1983-2013) από την ίδρυση του Ελληνικού Τμήματος του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) οργανώθηκε εκδήλωση αφιερωμένη στη συντήρηση αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, όπου παρουσιάστηκε η προσφορά του Ελληνικού Τμήματος του ICOM στον τομέα αυτό και γενικότερα η ιστορία και η εξέλιξή του. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε στις 11 Νοεμβρίου 2013, στο κτήριο της Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών. Με την ευκαιρία αυτή τιμήθηκαν οι συντηρητές Τάσος Μαργαριτώφ και Σταύρος Μπαλτογιάννης για την προσφορά τους στη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Την εκδήλωση άνοιξε η κ. Τέτη Χατζηνικολάου, πρόεδρος του Ελληνικού Τμήματος του ICOM, και ακολούθησαν ομιλίες από την κ. Πέπη Μαυρουδή, Αντιπρόεδρο του Ελληνικού Τμήματος του ICOM, τον κ. Νικόλαο Μίνω, Διευθυντή Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων ε.τ., και τον κ. Τάσο Κουτσουρή, επίκουρο καθηγητή, ο οποίος παρουσίασε την ομιλία της κ. Αθηνάς Αλεξοπούλου, Προϊσταμένης του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας. Στη συνέχεια ο κ. Νικόλαος Ζίας, Διευθυντής Συντήρησης Αρχαιοτήτων ε.τ., προλόγισε τους κ.κ. Τάσο Μαργαριτώφ και Σταύρο Μπαλτογιάννη, οι οποίοι, μεταξύ άλλων, στις ομιλίες τους έκαναν μια αναδρομή σε σημαντικούς σταθμούς της πορείας τους, σκιαγραφώντας το κλίμα της εποχής τους. Ακολούθησε η βράβειυσή τους και μικρή δεξίωση.

Η 30χρονη συμβολή του Ελληνικού Τμήματος του ICOM στον τομέα της συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΜΑΥΡΟΥΔΗ

Σήμερα είναι διπλή γιορτή για τη συντήρηση αρχαιοτήτων και έργων τέχνης. Πρώτον, γιατί στο πλαίσιο του εορτασμού των 30 χρόνων από την ίδρυση του Ελληνικού Τμήματος (Ε.Τ) του ICOM, η σημερινή εκδήλωση είναι αφιερωμένη στον τομέα της συντήρησης και δεύτερον, γιατί σήμερα τιμούμε δύο σημαντικούς Έλληνες συντηρητές αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, πρωτοπόρους και δασκάλους, τον Τάσο Μαργαριτώφ και τον Σταύρο Μπαλτογιάννη.

Όταν το 1983 έγινε στην Αθήνα η ιδρυτική συνέλευση του Ε.Τ. του ICOM όλα τα παλιότερα μέλη του ICOM χαιρέτισαμε με χαρά το σημαντικό αυτό γεγονός για τη χώρα μας.

Η συμβολή του Ε.Τ. του ICOM στον τομέα της συντήρησης ξεκίνησε από το 1985 όταν εκδόθηκε «Ο Συντηρητής – Ορισμός του επαγγέλματος» σε μετάφραση Ν. Μίνω. Το κείμενο αρχικά υποβλήθηκε ως μελέτη στην Επιτροπή του ICOM για τις αρχές στη συντήρηση και την εκπαίδευση κατά τη συνάντηση του 1978. Το ICOMCC ζήτησε την εργασία αυτή η οποία, αναθεωρημένη, δημοσιεύτηκε στα πρακτικά της Τριετούς Συνέλευσης της Διεθνούς Επιτροπής Συντήρησης του ICOM στην Οτάβα το 1981.

Το αναθεωρημένο κείμενο υιοθετήθηκε ομόφωνα κατά την ενδιάμεση συνάντηση της ομάδας εργασίας για την εκπαίδευση και τη συντήρηση στη Δρέσδη το 1983. Μετά τις τελικές διορθώσεις παρουσιάστηκε στην ολομέλεια της Επιτροπής κατά την Τριετή Συνέλευση του ICOMCC στην Κοπεγχάγη, τον Σεπτέμβριο του 1984.

Στο κείμενο αυτό περιγράφονται:

1. Οι δραστηριότητες του συντηρητή.
2. Η σπουδαιότητα και η διαβάθμιση των δραστηριοτήτων του συντηρητή.
3. Η εκπαίδευση και η κατάρτιση του συντηρητή.

Το Ε.Τ. του ICOM πραγματοποίησε δεύτερη έκδοση του «Συντηρητή» το 1995.

- Το 1985 εκδόθηκε το βιβλίο «Προληπτική συντήρηση στα Μουσεία – Έλεγχος του φωτισμού – Έλεγχος του κλιματισμού», στο πλαίσιο της παρουσίασης της κινητής έκθεσης του ICCROM

εκπαιδευτικού και ενημερωτικού χαρακτήρα, με αντικείμενο την προληπτική συντήρηση των μουσειακών έργων τέχνης και με ειδική αναφορά στον έλεγχο φωτισμού και κλιματισμού που παρουσίασε το ICOM σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Δεύτερη έκδοσή του έγινε το 1995.

- Το 1985 το Δ.Σ. του ICOM συγκρότησε επίσης ομάδα εργασίας για τη συντήρηση, η οποία ανέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα.

- Το 1988, στο πλαίσιο του εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων, αφιερωμένης στα 1.000 χρόνια από την ίδρυση της Ι.Μ. Αγίου Ιωάννου Θεολόγου Πάτμου, που πραγματοποιήθηκε στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, παρουσιάστηκε από τους συντηρητές Σφυριδίδη, Μπρούμη και Μαυρουδή, μέλη του ICOM, πρόταση για τη συντήρηση των τοιχογραφιών του καθολικού της Μονής.

- Το 1989, το Δ.Σ. του Ε.Τ. του ICOM, θέλοντας να υπογραμμίσει τη μεγάλη σημασία του τομέα της συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, όρισε το 1989 ως Έτος Συντήρησης. Στόχος ήταν να δοθεί η ευκαιρία στο ευρύ κοινό να κατανοήσει τι είναι «συντήρηση αρχαιοτήτων», να έλθει σ' επαφή με το επάγγελμα του συντηρητή και το έργο του και να αντιληφθεί τον ρόλο του στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, προς όφελος των σημερινών και επόμενων γενεών. Οι εκδηλώσεις του Έτους Συντήρησης άρχισαν με έναν κύκλο ομιλιών τον Απρίλιο του 1989 και συνεχίστηκαν με τον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων στις 18 Μαΐου.

Τιμώμενο μουσείο ήταν το Μουσείο Μπενάκη, στο οποίο πραγματοποιήθηκε έκθεση με φωτογραφικό υλικό εργασιών συντήρησης Ελλήνων συντηρητών, μελών του Ε.Τ. του ICOM.

Ο εορτασμός ξεκίνησε με ομιλίες συντηρητών στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και ολοκληρώθηκε πανηγυρικά με την παρουσία της τότε Υπουργού Πολιτισμού, της αείμνηστης Μελίνας Μερκούρη, στα εγκαίνια της έκθεσης.

Το εορταστικό έτος έληξε με έναν δεύτερο κύκλο ομιλιών, τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1989. Ανάλογοι κύκλοι ομιλιών πραγματοποιήθηκαν και το 1997 στο κτήριο του ICOM.

- Το 1987 το ICOMCC αποδέχθηκε την πρόταση του Ε.Τ. του ICOM να διοργανώσει η χώρα μας το 1988 Διεθνή Συνάντηση, προσκαλώντας 3 ομάδες εργασίας του ICOMCC: (1) Συντήρηση ζωγραφικών έργων σε καμβά, (2) Συντήρηση μοντέρνας και σύγχρονης τέχνης, και (3) Ζωγραφική σε σκληρό υπόστρωμα.

Η Συνάντηση αυτή τελικά πραγματοποιήθηκε το 1991 στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών με τη στήριξη του ΥΠΠΟ, με προσκεκλημένη την ομάδα εργασίας ICOMCC «Ζωγραφική σε σκληρό υπόστρωμα».

- Το 1994 ο επικεφαλής Συντήρησης του Μουσείου Μπενάκη Στέργιος Στασινόπουλος εκπροσώπησε το Ε.Τ. του ICOM στη Συνάντηση του ICOM «Working Group on ICONS Conservation» που πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο του Reckling - Hawsen και πρότεινε να οργανωθεί στη χώρα μας, τον επόμενο χρόνο, Διεθνή Συνάντηση για τη συντήρηση των εικόνων. Το αίτημα έγινε δεκτό από το ICOMCC και τον Οκτώβριο του 1995 στο Πολεμικό Μουσείο, στην Αθήνα, έγινε η Διεθνή Συνάντηση της Ομάδας Εργασίας των Εικόνων του ICOMCC με θέμα «Η συντήρηση εικόνων - Μια προσέγγιση στα προβλήματα, τις μεθόδους, και τα υλικά που χρησιμοποιούνται στα εργαστήρια συντήρησης σε όλο τον κόσμο». Η συνάντηση είχε μεγάλη επιτυχία και ακόμα μεγαλύτερη συμμετοχή. Το Ε.Τ. του ICOM εξέδωσε τα πρακτικά. Η Συνάντηση υποστηρίχθηκε από το ΥΠΠΟ και πολλούς χορηγούς.

- Το 1997 το Ε.Τ. του ICOM βοήθησε με όλες του τις δυνάμεις το εγχείρημα της Πανελληνίας Ένωσης Συντηρητών Αρχαιοτήτων για την κατοχύρωση του επαγγέλματος του συντηρητή αρχαιοτήτων και έργων τέχνης.

Με τον νόμο 2557/97, άρθρο 9 παρ. 6, κατοχυρώνεται το επάγγελμα του συντηρητή, εκδίδεται άδεια άσκησης επαγγέλματος και η Ελλάδα πρωτοπορεί στην Ευρώπη, γεγονός που επισημάνθηκε στην Πανευρωπαϊκή Συνάντηση Συντηρητών που διοργάνωσε η ECCO (Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Συντηρητών) στη Βιέννη το 1998. Αργότερα, το 2009, ο προϊστάμενος του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας κ. Γιώργος Παναγιάρης παρουσίασε τον νόμο στο News Letter του ENCORE (European Net Work for Conservation, Restoration, Education).

- Το 1999 το Ε.Τ. του ICOM, μετά από πρόταση του ICOMCC, προκειμένου να οργανώσει το 2002 στην Αθήνα την Τριετή Διεθνή Συνάντηση του ICOMCC (Triennial Meeting of Conservation), ζήτησε οικονομική ενίσχυση από το ΥΠΠΟ. Η τότε Γενική Γραμματέας του ΥΠΠΟ κ. Λ. Μενδώνη δεσμεύτηκε να στηρίξει τη διοργάνωση και έστειλε στη Λυών της Γαλλίας τέσσερις συντηρητές, υπαλλήλους του ΥΠΠΟ και μέλη του ICOM, προκειμένου να συμμετάσχουν στη Διεθνή Τριετή Συνάντηση του ICOMCC από τις 22 Αυγούστου έως τις 5 Σεπτεμβρίου του 1999 και να στηρίξουν την υποψηφιότητα της Ελλάδος για το Triennial του 2002. Ο φάκελος υποψηφιότητας του Ε.Τ. του ICOM ήταν άρτιος και ο καλύτερος που είχε υποβληθεί μέχρι τότε, όπως ανέφερε σε επιστολή που απέστειλε ο πρόεδρος του ICOMCC στο Δ.Σ. του Ε.Τ. του ICOM, ανακοινώνοντας ταυτόχρονα ότι, για λόγους πολιτικής του ICOMCC, η διοργάνωση του Triennial του 2002 είχε ανατεθεί στη Βραζιλία.

Με την ίδια επιστολή ζητήθηκε από το Ε.Τ. του ICOM να διοργανώσει το Triennial του 2005. Ωστόσο, η πρόταση δεν έγινε δεκτή γιατί θα ήταν αδύνατον να χρηματοδοτηθεί η διοργάνωση αυτή αμέσως μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004.

- Το 2000 το Ε.Τ. του ICOM συνέβαλε ουσιαστικά στον Κώδικα Δεοντολογίας του επαγγέλματος του συντηρητή αρχαιοτήτων και έργων τέχνης με την Υ.Α. ΥΠ.ΠΟ/ΓΝΟΣ/11137/-2000 που καταρτίστηκε στο πλαίσιο της εφαρμογής των διατάξεων του Ν. 2557/97, ο οποίος συνοψίζει τις αρχές, τους κανόνες, και τις υποχρεώσεις που διέπουν τις δραστηριότητες του επαγγέλματος του συντηρητή.

- Τον Απρίλιο του 2004, σε συνεργασία με το Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθήνας, διοργανώθηκε Διεθνές Συμπόσιο (Interim Meeting) με τίτλο «Σύγχρονοι προβληματισμοί που αφορούν το ύφασμα, το δέρμα και νομικά θέματα».

Ειδικότερα, συνεδρίασαν οι ομάδες εργασίας συντήρησης, υφάσματος και δέρματος, καθώς και η ειδική διεθνή επιστημονική επιτροπή που εξεργάζεται νομικά θέματα που αφορούν τη συντήρηση.

Η Συνάντηση πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στους χώρους του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου με μεγάλη επιτυχία (συμμετείχαν 450 σύνεδροι). Αναλυτική παρουσίαση έγινε από το ICOMCC στο News Letter τον Ιανουάριο του 2004. Τη Συνάντηση στήριξαν το ΥΠΠΟ, το ΤΕΙ Αθήνας και το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, ενώ η έκδοση των περιλήψεων ήταν χορηγία του περιοδικού «Αρχαιολογία και Τέχνες».

- Το 2006 το Ε.Τ. του ICOM και το Μουσείο Μπενάκη διοργάνωσαν στο νέο κτήριο του Μουσείου Μπενάκη Διεθνή Συνάντηση της ομάδας του ICOMCC με ειδικό ενδιαφέρον για τη συντήρηση εικόνων, με θέμα «Εικόνες: Έρευνα, συντήρηση και θέματα δεοντολογίας» (συμμετείχαν 400 σύνεδροι). Τη διοργάνωση στήριξαν το ΥΠΠΟ, το Ευρωπαϊκό Κέντρο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων ΕΚΕΒΥΜ και η ΠΕΣΑ. Οι περιλήψεις ήταν χορηγία του περιοδικού «Αρχαιολογία και Τέχνες».

- Το 2008 το Δ.Σ. του Ε.Τ. του ICOM, με επιστολή του προς την Ένωση Συντηρητών Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης Ελλάδος (ΕΣΑΕΤΕ), κατόπιν αιτήματος του φορέα στήριξε τη σύσταση Επιμελητηρίου Συντηρητών Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης.

- Το 2009, στη SEN Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πιστοποίηση και συγκεκριμένα στην υποεπιτροπή SEN 3 46 για τη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς με έδρα τις Βρυξέλλες, το Ε.Τ. του ICOM εκπροσωπήθηκε από την κ. Καλλιόπη Καβάσιλα, συντηρήτρια υφάσματος.

Μέλη της SEN 3 46 είναι οι οργανισμοί πιστοποίησης των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την Ελλάδα είναι ο ΕΛΟΤ (Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης). Μέλη του είναι: ΤΕΙ Αθήνας, Ε.Μ.Π., ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ, ΔΣΑΝΜ, Διεύθυνση Αναστήλωσης του ΥΠΠΟ, ICOM, ICOMOS, Σύλλογος Αποφοίτων ΤΕΙ.

- Τον Οκτώβριο του 2010 το Ε.Τ. του ICOM και το Μουσείο Μπενάκη, σε συνεργασία με την ομάδα ειδικού ενδιαφέροντος ICOMCC Photographic Material Group, ανέλαβαν τη διοργάνωση στη χώρα μας Διεθνούς Συνάντησης με θέμα «Αναγνώριση και συντήρηση του σύγχρονου φωτογραφικού υλικού». Η Συνάντηση πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο Μπενάκη με την οικονομική ενίσχυση του ΥΠΠΟ, τη στήριξη του Μουσείου Μπενάκη και την ευγενική χορηγία του ΓΕΝΑΘΛΟΝ - Κέντρο Διεπιστημονικής Προσέγγισης Ανθρώπινων και Φυσικών Συστημάτων. Χορηγός επικοινωνίας ήταν το περιοδικό «Αρχαιολογία και Τέχνες».

Οι πρωτότυπες και αξιόλογες ανακοινώσεις των Ελλήνων και ξένων επιστημόνων σε όλες τις συναντήσεις και στα συνέδρια που διοργάνωσε το Ε.Τ. του ICOM, σε συνεργασία και με άλλους φορείς τα 30 αυτά χρόνια, έδωσαν στις συναντήσεις αυτές βαρύτητα, πλούτισαν τη βιβλιογραφία τη σχετική με τη συντήρηση αρχαιοτήτων και έργων τέχνης και έφεραν σ' επαφή ειδικούς από πολλές χώρες, οι οποίοι είχαν την ευκαιρία να ανταλλάξουν απόψεις και εμπειρίες με τους Έλληνες συντηρητές που έχουν να επιδείξουν σημαντικότερα επιτεύγματα.

Η ιστορική αυτή αναδρομή των δραστηριοτήτων του Ε.Τ. του ICOM για τη στήριξη του τομέα της συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης όχι μόνο με διεθνείς συναντήσεις, συνέδρια και εκδόσεις, αλλά και σε θεσμικό επίπεδο, αποδεικνύει τη δυναμική που ανέπτυξε ο τομέας της συντήρησης τις τελευταίες δεκαετίες, με κορυφαίες προσωπικότητες, όπως είναι οι σημερινοί τιμώμενοι Έλληνες συντηρητές, Τάσος Μαργαριτώφ και Σταύρος Μπαλτογιάννης.

Η συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς

Ομιλία προς τιμήν των συντηρητών Τ. Μαργαριτώφ & Στ. Μπαλτογιάννη

ΝΙΚΟΣ ΜΙΝΩΣ

Σταθμό στην εξέλιξη του κλάδου συντήρησης στη χώρα μας αποτελεί η στελέχωση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας με τους δύο πρώτους μόνιμους υπαλλήλους με ειδικές σπουδές στη συ-

ντήρηση, τον Τάσο Μαργαριτώφ και τον Σταύρο Μπαλτογιάννη. Αυτό συμβαίνει στις αρχές της δεκαετίας του 1960, όχι τυχαία για μια χώρα σαν την Ελλάδα με μεγάλο πλούτο σε μνημεία και αρχαιολογικά ευρήματα. Είναι επίσης η περίοδος που χαρακτηρίζεται από διεθνή δραστηριότητα για τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς του ανθρώπου και αυξανόμενο ενδιαφέρον για την επιστήμη της συντήρησης.

Ήδη το 1956, στο πλαίσιο της UNESCO, έχει ιδρυθεί το ICCROM, με έδρα τη Ρώμη και, σε συνεργασία του διεθνούς αυτού οργανισμού για την προστασία και τη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς με το Istituto Centrale del Restauro της Ρώμης και το Research Laboratory του Βρετανικού Μουσείου, θεσπίζονται τα πρώτα ερευνητικά και εκπαιδευτικά προγράμματα που οδηγούν σε δημοσιεύσεις και στη διατύπωση των πρώτων αρχών επιστημονικής συντήρησης. Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή την περίοδο η ελληνική πολιτεία δεν είναι αδιάφορη. Παρακολουθεί τις εξελίξεις και συμμετέχει σ' αυτές τις διεργασίες, υποστηρίζοντας, μάλιστα, και με υποτροφίες την εκπαίδευση υποψήφιων συντηρητών στο εξωτερικό.

Στην Ελλάδα βέβαια υπήρχε παράδοση για θέματα συντήρησης ήδη από τον 19ο αιώνα. Το πρώτο επίσημο έργο συντήρησης των ψηφιδωτών της Μονής Δαφνίου ανατίθεται από τη Βουλή των Ελλήνων στον Ιταλό «αρχιμουσειωτήν» Φραγκίσκο Νόβο το 1893. Στη Χάρτα των Αθηνών του 1931 γίνονται αναφορές για την τεχνική της συντήρησης μνημείων, ενώ ο αρχαιολογικός νόμος του 1932 συγκεντρώνει και κωδικοποιεί την προηγούμενη νομοθεσία για την προστασία των αρχαιοτήτων.

Στη συντήρηση, ειδικά των τοιχογραφιών και των εικόνων, ο Φώτης Κόντογλου, ο Δημήτρης Πελεκάσης και ο Φώτης Ζαχαρίου εργάστηκαν πολλά χρόνια είτε για το δημόσιο είτε για ιδιώτες. Αλλά και για άλλες κατηγορίες αντικειμένων μπορούμε να αναφερθούμε σε πρόσωπα που ταυτίστηκαν με τη συντήρησή τους, όπως ο Χρ. Χατζηγιού για τα μέταλλα, ο Τ. Κοντογιώργης για τα κεραμικά, ο Ι. Κολέφας για τα ψηφιδωτά, ο Στ. Τριάντης για τα γλυπτά.

Η δεοντολογία, η μεθοδολογία των επεμβάσεων και η επιλογή των κατάλληλων υλικών αποτελούσε ευθύνη των προσώπων που προαναφέρθηκαν, όπως άλλωστε και η επιλογή και η εξέλιξη του προσωπικού για τις εργασίες συντήρησης. Μέχρι τα τέλη του 1970 στις μισθολογικές καταστάσεις των υπηρεσιών οι εργαζόμενοι στη συντήρηση αναφέρονταν ως «βοηθοί τεχνίτες», «ειδικοί τεχνίτες» και «αρχιτεχνίτες», ανεξαρτήτως οποιωνδήποτε τυπικών προσόντων.

Με αυτό το σχήμα και με τις ομάδες συντηρητών που καθοδηγούσαν ο Στ. Μπαλτογιάννης και ο Τ. Μαργαριτώφ προγραμματί-

ζονται και πραγματοποιούνται εργασίες συντήρησης σε μνημεία μείζονος σημασίας ανά την Ελλάδα, στην Κρήτη, στις Κυκλάδες, στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία, στη βόρεια Ελλάδα, κ.α.

Το 1965 λειτουργεί το Κεντρικό Εργαστήριο Μουσειακών Έργων στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και το Κεντρικό Εργαστήριο Ζωγραφικών Έργων και Ψηφιδωτών στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, όπου μεταφέρονται και συντηρούνται αρχαιολογικά αντικείμενα και έργα τέχνης από διάφορα σημεία της χώρας. Το 1973 τα παραπάνω εργαστήρια παύουν να λειτουργούν με αυτή τη μορφή και ιδρύεται το Κέντρο Συντήρησης Αρχαιοτήτων (ΚΣΑ) στην οδό Διοσκούρων 4, στην Πλάκα. Πρώτος προϊστάμενος ορίζεται ο Παύλος Λαζαρίδης και κατόπιν η Μυρτάλη Ποταμιάνου.

Την ίδια περίοδο, το 1967, γίνεται η πρώτη προσπάθεια εκπαίδευσης συντηρητών στον Αθηναϊκό Τεχνολογικό Όμιλο Δοξιάδη, με σχολή τριετούς φοίτησης, η οποία συνέχισε να λειτουργεί και ως δημόσια δευτεροβάθμια σχολή από το 1976 έως το 1979. Παράλληλα, στο Βυζαντινό Μουσείο λειτουργούσε Σχολή Συγκολλητών-Συντηρητών από το 1969 έως το 1972. Η φοίτηση δι-αρκούσε δύο εξάμηνα και οι απόφοιτοι απασχολούνταν σε έργα συντήρησης ανά την Ελλάδα. Σ' αυτές τις πρώτες προσπάθειες εκπαίδευσης συντηρητών πρωταγωνιστούν μεταξύ άλλων ο Τ. Μαργαριτώφ και ο Στ. Μπαλτογιάννης.

Στα χρόνια που ακολουθούν η εκπαίδευση στη συντήρηση παραμένει στη δευτεροβάθμια βαθμίδα (τεχνικά λύκεια, ΙΕΚ δημόσια και ιδιωτικά) μέχρι το ακαδημαϊκό έτος 1985-1986 όταν ιδρύθηκε το Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης στο ΤΕΙ Αθηνών.

Στον Οργανισμό του Υπουργείου Πολιτισμού (ΥΠΠΟ) του 1977 αναγνωρίζεται ο τομέας της συντήρησης με την αναβάθμιση του ΚΣΑ σε Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαιοτήτων (ΔΣΑ) με δύο τμήματα: Τμήμα Συντήρησης, αρμόδιο για την προστασία, τη στερέωση, τον καθαρισμό, την αποκατάσταση και την αισθητική παρουσίαση αρχαιοτήτων και αντικειμένων πολιτιστικής κληρονομιάς και Τμήμα Έρευνας, αρμόδιο για τη χημικοφυσικοβιολογική έρευνα, την αναζήτηση μεθόδων και υλικών για την «αποτελεσματικότερη συντήρηση». Παρά την αισιόδοξη περιγραφή αρμοδιοτήτων υπάρχει αντίφαση στον ορισμό των προϊσταμένων: ως προϊστάμενος της Διεύθυνσης Συντήρησης προβλέπεται Εφορος Αρχαιοτήτων. Να θυμηθούμε ότι πρώτος υπηρέτησε ο Χρ. Ντούμας, έπειτα ο Μ. Μιχαηλίδης και ο Ν. Ζίας. Στο Τμήμα Συντήρησης ο προϊστάμενος προβλέπεται να είναι από τον κλάδο ζωγράφων αναστήλωσης, μουσειακών γλυπτών και ζωγράφων, ενώ στο Τμήμα Έρευνας από τον κλάδο χημικών Μουσείων.

Υπάρχει, λοιπόν, η ΔΣΑ, ο όρος «συντήρηση» παίρνει σαφές περιεχόμενο στην περιγραφή των αρμοδιοτήτων, ο κλάδος των συντηρητών, όμως, αποφεύγεται στην ιεραρχία. Η αντίφαση συνεχίζεται και στις περιφερειακές υπηρεσίες, όπου ο οργανισμός δεν κάνει λόγο για συντήρηση, συντηρητές ή εργαστήρια συντήρησης, σε μια εποχή μάλιστα που στην πράξη ήταν παντού, σε όλη την Ελλάδα. Όπως εύστοχα σχολίασε στο άρθρο της η Όλγα Γκράτζιου, «Υπάρχουν δηλαδή συντηρητές, συντηρούν σε όλη την Ελλάδα, ο κλάδος όμως λανθάνει» (περ. «Αρχαιολογία» 22, 1987).

Τι έκανε λοιπόν τότε ο «κλάδος»; Ήδη από το 1975 και με πρωτοβουλία πολλών, ποικίλης προέλευσης ως προς τα τυπικά προσόντα, συντηρητών, αλλά ίδιας άποψης ως προς τα χαρακτηριστικά του επαγγέλματος του συντηρητή, ιδρύουν την Πανελλήνια Ένωση Συντηρητών Αρχαιοτήτων (ΠΕΣΑ) που στο καταστατικό της, μεταξύ άλλων, περιγράφονται οι υποχρεώσεις των μελών για την αναβάθμιση του κλάδου. Και σε αυτή την περίπτωση η συμβολή του Τ. Μαργαριτώφ και του Στ. Μπαλτογιάννη υπήρξε καθοριστική.

Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της ΠΕΣΑ πραγματοποιήθηκε το 1985 στην Αθήνα η 1η Συνάντηση Συντηρητών Αρχαιοτήτων. Για πρώτη φορά στην Ελλάδα παρουσιάζονται ανακοινώσεις εργασιών συντήρησης όλων των ειδικοτήτων, καθώς και εισηγήσεις που αφορούσαν τη δεοντολογία της συντήρησης, την εκπαίδευση και την έρευνα. Τα συμπεράσματα αυτής της Συνάντησης κατατέθηκαν στο ΥΠΠΟ υποδηλώνοντας την παρουσία του Τομέα και του ρόλου του στην προστασία και τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Σε αυτή την 1η Συνάντηση παρουσιάστηκε και υιοθετήθηκε ομόφωνα ο ορισμός του επαγγέλματος του συντηρητή, ένα κείμενο που είχε επικυρώσει η ολομέλεια του ICCROM στη συνάντηση της Κοπεγχάγης τον Σεπτέμβριο του 1984. Στο κείμενο αυτό περιγράφονται για πρώτη φορά τα χαρακτηριστικά του επαγγέλματος του συντηρητή, οι δραστηριότητές του, η διάκριση από συναφή επαγγέλματα, η απαιτούμενη μόρφωση και εκπαίδευσή του. Το κείμενο μεταφράστηκε και εκδόθηκε το 1985 και το 1988 από το Ελληνικό Τμήμα του ICOM σε συνεργασία με την ΠΕΣΑ.

Η «Συνάντηση των Συντηρητών» καθιερώθηκε σε ετήσια ή διετή βάση και στα χρόνια που ακολούθησαν. Συνέβαλε αποφασιστικά στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών του κλάδου και στην αναβάθμιση του ρόλου του, υπενθυμίζοντας συνεχώς στην πολιτεία τα θεσμικά μέτρα που έπρεπε να ληφθούν για τη βελτίωση της λειτουργίας του τομέα της συντήρησης. Έτσι, σύντομα αναγνωρίζεται η ανάγκη συμμετοχής συντηρητών στα συλλογικά όργανα του ΥΠΠΟ, όπως το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο και το Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων, όπου και πάλι

το κύρος των, επιθεωρητών πλέον, Μαργαριτώφ και Μπαλτογιάννη, συνέβαλε τα μέγιστα στην επάξια εκπροσώπηση του κλάδου.

Το 1988, η ΔΣΑ, υπό τη διεύθυνση του Ν. Ζία, ενεργοποιεί τα Τμήματα Συντήρησης και Έρευνας και, λόγω των αυξημένων απαιτήσεων της εποχής, αναλαμβάνει να εκτελέσει έργα ειδικών προδιαγραφών, όπως στη Ρόδο και την Κέρκυρα για τις ανάγκες της σύγκλησης των Ευρωπαϊκών Συνόδων, καθώς και στη Δήλο, στο Άγιον Όρος, στη Βεργίνα και αλλού.

Στις αρχές του 1990, λαμβάνοντας υπόψη και τις οδηγίες που έφθαναν στην Υπηρεσία για τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η ΔΣΑ καθιερώνει έγκαιρα τη διαδικασία εκπόνησης μελετών συντήρησης που υποβάλλονται προς έγκριση στα αρμόδια συμβούλια.

Την ίδια περίοδο περίοδο σημειώνονται θετικές εξελίξεις και στο θεσμικό πλαίσιο. Το 1997 θεσπίζεται η άδεια του Νόμου 2557 που καθιερώνει το Μητρώο Συντηρητών. Σε εφαρμογή των διατάξεων του ίδιου νόμου ακολουθεί ο Κώδικας Δεοντολογίας για το επάγγελμα του συντηρητή, όπου περιγράφονται οι αρχές, οι υποχρεώσεις και η συμπεριφορά που πρέπει να ακολουθεί κατά την άσκηση του επαγγέλματος. Το 2002, στον νέο αρχαιολογικό νόμο, στο άρθρο 43, περιγράφονται οι προϋποθέσεις για τις εργασίες συντήρησης σε κινητά και σε γλυπτά, ζωγραφικά, διακοσμητικά ή άλλα στοιχεία που είναι αναπόσπαστα τμήματα «ακίνητων» μνημείων. Το 2003, στον νέο Οργανισμό του ΥΠΠΟ περιγράφονται η διάρθρωση και οι αρμοδιότητες της Διεύθυνσης Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων (ΔΣΑΝΜ) με 5 τμήματα, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Συστήνονται επίσης τμήματα συντήρησης στις εφορείες αρχαιοτήτων και στα μουσεία, καθώς και το Κέντρο Λίθου, σε επίπεδο τμήματος, που υπάγεται στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Η ΔΣΑΝΜ μεταφέρθηκε σε νέο κτήριο περίπου 2.000 τ.μ. στην οδό Πειραιώς 81 και, στελεχωμένη πλέον με 100 περίπου άτομα, ανταποκρίνεται σε θέματα εκπόνησης μελετών και εκτέλεσης εργασιών συντήρησης όλων των κατηγοριών των αντικειμένων ολοκληρώνει έργα στο πλαίσιο του Β' και του Γ' ΚΠΣ και αυτή την περίοδο έχει στο πρόγραμμά της 19, ενταγμένα στο ΕΣΠΑ, έργα και υποέργα συντήρησης μνημείων σε όλη την Ελλάδα.

Προετοιμάζοντας αυτή την ομιλία προς τιμήν του Τ. Μαργαριτώφ και του Στ. Μπαλτογιάννη θυμήθηκα αρκετές δύσκολες περιόδους που πολλοί από εμάς ζήσαμε στη θητεία μας δίπλα στα μνημεία και δεν ήταν δυνατόν να μην τις συγκρίνω με όσα συμβαίνουν σήμερα στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και με τις συνέπειες που προκύπτουν εξ αυτών στις Υπηρεσίες μας που,

παρά την πολύχρονη εμπειρία των στελεχών τους, αντιμετωπίζουν όλο και συχνότερα ανυπέβλητες δυσχέρειες στη διαχείριση των ενεργειών τους υπό τις νέες συνθήκες και τους κανόνες που διέπουν πλέον την εκτέλεση έργων.

Το περιβάλλον που αφορά τη λειτουργία των Υπηρεσιών μεταβάλλεται απροειδοποίητα. Στο πλαίσιο των συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση έργων, η ποιότητα των εργασιών της συντήρησης των μνημείων απειλείται συχνά από τους δείκτες απορρόφησης των χρηματοδοτήσεων και τα ασφυκτικά χρονοδιαγράμματα, από την έλλειψη ειδικών όρων στις προκηρύξεις των αναθέσεων, από τις εκπτώσεις στους προϋπολογισμούς των υποψηφίων αναδόχων-προμηθευτών, από τις δυσχέρειες στον προγραμματισμό της μετακίνησης των επιβλεπόντων τα έργα.

Ας μη μας κυριεύσει όμως, σήμερα, σ' αυτή την ξεχωριστή εκδήλωση, η απογοήτευση. Να σκεφτούμε ότι έπειτα από μια περίοδο παρακμής μπορεί να ακολουθήσει η Αναγέννηση με παιδεία και πολιτισμό. Βέβαια, με τη δημόσια διοίκηση αμήχανη και εγκλωβισμένη σε «μνημονιακές» απαιτήσεις, με κλαδική εκπροσώπηση τελείως αποπλισμένη, το βάρος ίσως να πέφτει και πάλι σε φορείς, όπως το ICOM, το ICCROM και η UNESCO, οι οποίοι, όπως και στη μεταπολεμική περίοδο, θα πρέπει να ενεργοποιηθούν υποδεικνύοντας στους αρμοδίους τους όρους και τις προϋποθέσεις που διασφαλίζουν τη διάσωση και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Σχεδιασμός εκπαιδευτικού υλικού

ΣΩΤΗ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

Τον Ιούνιο του 2013 πραγματοποιήθηκε στο κτήριο του Ελληνικού Τμήματος του ICOM διήμερο επιμορφωτικό σεμινάριο με θέμα «Σχεδιασμός εκπαιδευτικού υλικού», το οποίο επαναλήφθηκε τον Οκτώβριο του 2013 λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος που σημειώθηκε.

Το σεμινάριο διεξήχθη στα πλαίσια κύκλου εκπαιδευτικών σεμιναρίων που διοργανώνει τα τελευταία χρόνια το Ελληνικό Τμήμα του ICOM με στόχο τη διαρκή επιμόρφωση και ενημέρωση της ελληνικής μουσειακής κοινότητας για διάφορες θεματικές. Εισηγητής ήταν ο κ. Μένης Θεοδωρίδης, σκηνοθέτης, υπεύθυνος του εργαστηρίου οπτικοακουστικής έκφρασης και συντονιστής της ομάδας σχεδιασμού εκπαιδευτικού υλικού του προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός» και υπεύθυνος του πεδίου «Πολιτισμός-Αισθητική Παιδεία» στον σχεδιασμό του Παιδα-

γωγικού Ινστιτούτου για τα Προγράμματα Σπουδών του Νέου Σχολείου.

Μέσα σε δύο ημέρες έγινε προσπάθεια να καλυφθούν τόσο θεωρητικά όσο και πρακτικά ζητήματα που αφορούν στον σχεδιασμό εκπαιδευτικού υλικού για μνημεία και ιστορικά τεκμήρια.

Συγκεκριμένα, αναπτύχθηκε προβληματισμός με στόχο την κατά το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη απάντηση στο βασικό ερώτημα «Ποιες προτεραιότητες μπορεί να εξυπηρετεί ο σχεδιασμός εκπαιδευτικού υλικού;». Μέσα από ποικίλα παραδείγματα αναζητήθηκαν τα διδακτικά εργαλεία που μπορούν σε κάθε περίπτωση να αξιοποιηθούν. Έπειτα από μια αναδρομή στην ιστορία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, θίχτηκαν θέματα σχετικά με τη διδακτική της ιστορίας, ερευνήθηκαν τα είδη και οι μεθοδολογικές επιλογές στη σχεδίαση εκπαιδευτικού υλικού και έγινε ανάλυση και αξιολόγησή τους μέσα από διάφορα παραδείγματα.

Το μεγάλο ενδιαφέρον του κοινού για συμμετοχή σε σεμινάρια/εργαστήρια είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικό, καθώς τέτοιες πρωτοβουλίες, πέρα από τη διάδοση της γνώσης, επιτυγχάνουν και τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για ανάπτυξη γόνιμου διαλόγου μεταξύ ανθρώπων από πολλούς και διαφορετικούς χώρους των μουσείων και του πολιτισμού.

Εκθέσεις

Το ναυάγιο των Αντικυθήρων Το πλοίο - Οι θησαυροί - Ο μηχανισμός

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΚΑΔΟΛΟΥ

Τον Απρίλιο του 2012 ξεκίνησε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο μια νέα περιοδική έκθεση με τίτλο «Το Ναυάγιο των Αντικυθήρων. Το πλοίο - Οι θησαυροί - Ο μηχανισμός». Την έκθεση συνδιοργάνωσαν το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Εθνικό

Ίδρυμα Ερευνών, η Ομάδα Μελέτης Μηχανισμού των Αντικυθήρων και η Εταιρεία Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας.

Στη νέα αυτή περιοδική έκθεση παρουσιάζεται για πρώτη φορά το σύνολο των αρχαιοτήτων, οι οποίες ανελκύστηκαν κατά τα έτη 1900-1901 και 1976. Κατά την πρώτη φάση ανέλκυσης (1900-1901) η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε από σφουγγαράδες της Σύμης με τη συνδρομή πλοίων του Ελληνικού Βασιλικού Ναυτικού, εγκαινιάζοντας έτσι την ενάλια αρχαιολογία στην Ελλάδα. Οι έρευνες του 1976 διενεργήθηκαν από την Αρχαιολογική Υπηρεσία με τη συνδρομή του ωκεανογραφικού πλοίου του J.Y. Cousteau «Καλυψώ».

Το πλοίο ναυάγησε περίπου στο 60-50 π.Χ., εποχή που το θαλάσσιο εμπόριο και οι μεταφορές έργων τέχνης από την Ανατολική Μεσόγειο στην Ιταλία είχαν κορυφωθεί, ενώ το φορτίο του πλοίου χρονολογείται από τον 4ο έως και τον 1ο αιώνα π. Χ.

Το φορτίο του πλοίου, μαρμάρινα και χάλκινα αγάλματα, πολυτελή γυάλινα σκεύη, πλήθος κεραμικών αγγείων και χάλκινες κλίνες, αναμφίβολα προοριζόταν για τη μεγάλη αγορά της εποχής, τη Ρώμη, όπου τα μέλη της ανώτερης τάξης, ως μέσο κοινωνικής επιβολής και επίδειξης του πλούτου τους, κοσμούσαν τις οικίες τους με ελληνικά έργα τέχνης. Τα αντικείμενα που ανασύρθη-

καν από το ναυάγιο μαρτυρούν τις αισθητικές προτιμήσεις των παραγγελιοδοτών ή υποψήφιων αγοραστών, αλλά πρωτίστως αντικατοπτρίζουν το νέο ιστορικό φαινόμενο της εμπορίας έργων τέχνης, της πρώτης στην ιστορία του Δυτικού πολιτισμού. Μαζί με τα έργα τέχνης, ο πολύτιμος «Μηχανισμός των Αντικυθήρων», εξακολουθεί έως και σήμερα να εμπλουτίζει τις γνώσεις μας για την αρχαία ελληνική τεχνολογία και αστρονομία και έχει γίνει αντικείμενο διεπιστημονικής έρευνας.

Η αρχαιολογική έκθεση λοιπόν, βασισμένη στα φυσικά κατάλοιπα του ναυαγίου, είχε ως σκοπό την παρουσίαση μιας σειράς διαφορετικών θεμάτων που περιελάμβαναν την αρχαία ναυπηγική και το θαλάσσιο εμπόριο, το εμπόριο έργων τέχνης στην αρχαιότητα, τις αισθητικές προτιμήσεις των Ρωμαίων και φυσικά την παρουσίαση των επιστημονικών αναζητήσεων και των τε-

χνολογικών επιτευγμάτων, με τον Μηχανισμό των Αντικυθήρων να λειτουργεί ως υπόδειγμα για πολλές από αυτές τις παραμέτρους.

Εκτός από τις τριακόσιες εβδομήντα οχτώ αρχαιότητες και νομίσματα από τις Συλλογές του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και του Νομισματικού Μουσείου, καθώς και τμήμα του πλοίου από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, που επιλέχθησαν να παρουσιαστούν σε τρεις ενότητες, ιδιαίτερη αναφορά έγινε στην ιστορία της έρευνας. Πρωτότυπα έγγραφα και φωτογραφίες από τη Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού ρίχνουν φως στις δυσκολίες της πρώτης ανέλκυσης του ναυαγίου, η οποία αποτέλεσε παγκοσμίως την πρώτη ενάλια έρευνα, ενώ για τη δεύτερη έρευνα ο επισκέπτης ενημερώνεται από ένα ολιγόλεπτο βίντεο στην πρώτη αίθουσα.

Η έκθεση έχει τρεις βασικές ενότητες: το πλοίο και τον εξοπλισμό του, το φορτίο και φυσικά τον μηχανισμό.

Δύο εμβληματικά και αντιπροσωπευτικά ευρήματα με τα οποία γίνεται άμεση αναφορά στο ιστορικό πλαίσιο του ναυαγίου, μία γυάλινη φιάλη με περίτεχνη διακόσμηση, μοναδική στο είδος της, του 1ου αιώνα π.Χ., και ένας θησαυρός νομισμάτων από 36 ασημένια τετράδραχμα και περίπου 40 χάλκινα νομίσματα (3ος

1ος αι. π.Χ.) ανοίγουν την έκθεση, εισάγοντας τον επισκέπτη στις έννοιες της πολυτέλειας και του εμπορίου, τους δύο βασικούς λόγους της ναύλωσης του πλοίου που ναυάγησε στα Αντικύθηρα.

Με την είσοδό του στην πρώτη αίθουσα ο επισκέπτης πληροφορείται για το ίδιο το πλοίο, τη μέθοδο κατασκευής και τη ζωή στη διάρκεια του ταξιδιού. Μία κεντρική προθήκη φιλοξενεί ένα από τα οχτώ σωζόμενα τμήματα από το σκαρί του πλοίου μαζί με τα χάλκινα καρφιά για τη σύνθεση των μαδεριών και τα φύλλα μολύβδου που είχαν χρησιμοποιηθεί για τη στεγανοποίησή του εξωτερικά. Η «ζωή εν πλω» αποτελεί το θέμα μιας επιτοίχιας κατασκευής στην οποία, εκτός από τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνταν από το ίδιο το πλήρωμα και τους επιβάτες (χειροκίνητος μύλος για τη σύνθλιψη των σιτηρών, αγγεία για

το μαγείρεμα, το σερβίρισμα αλλά και την κατανάλωση φαγητού και ποτού, λύχνι για τον φωτισμό, μολύβδινα βαρίδια για το ψάρεμα, τμήμα επιτραπέζιου παιχνιδιού), περιλαμβάνονται και ευρήματα που σχετίζονται με το ίδιο το πλοίο, όπως πήλινες κεραμίδες, μολύβδινοι σωλήνες απορροής υδάτων και βολίδες μέτρησης βάθους και ανίχνευσης βυθού.

Το χάλκινο άγαλμα του εφήβου των Αντικυθήρων του 4ου αιώνα π.Χ. δεσπόζει στην πρώτη αίθουσα, ενώ γύρω από αυτό εκτίθενται τμήματα του περιήμου χάλκινου επίσης αγάλματος του Φιλοσόφου των Αντικυθήρων (3ος αι. π.Χ.), τα χάλκινα αγαλμάτια του 1ου αιώνα π.Χ. και τα πολυτελή μονόχρωμα και πολύχρωμα γυάλινα αγγεία που συνιστούν ένα μοναδικό αρχαιολογικό σύνολο, το οποίο αντιπροσωπεύει τις πλέον γνωστές και εντυπωσιακές υαλοτεχνικές τεχνικές της ελληνιστικής εποχής.

Στη δεύτερη αίθουσα εκτίθενται αντιπροσωπευτικοί τύποι των μαρμάρινων αγαλμάτων του 1ου αιώνα π.Χ. που αποτελούσαν μέρος του φορτίου του πλοίου, τμήματα των χάλκινων κλινών, η ερυθροβαφής κεραμική και ένας αριθμός λαγύνων, ενός αγγείου που χρησιμοποιείτο για τη μεταφορά και το σερβίρισμα του κρασιού. Στο βάθος της αίθουσας μία προσομοίωση ενάλιου περιβάλλοντος δίνεται με μια τρισδιάστατη εκτύπωση βυθού και με μια επιδαπέδια κατασκευή με άμμο, στην οποία έχουν τοποθετηθεί τμήματα αγαλμάτων, πήλινα αγγεία και μεγάλος αριθμός οξυπύθμενων αμφορέων, του βασικού αγγείου μετα-

φοράς υγρών προϊόντων. Η αίσθηση του βυθού ενισχύεται από τη χρήση ειδικών φωτιστικών που δημιουργούν κυματισμούς στους μπλε τοίχους.

Η τρίτη αίθουσα είναι αφιερωμένη στον ίδιο τον μηχανισμό και την ιστορία της έρευνας του αρχαιότερου πολυσύνθετου αστρονομικού φορητού υπολογιστή με τον οποίον προσδιορίζονταν οι θέσεις του Ήλιου, της Σελήνης και, πιθανότατα, των πέντε γνωστών κατά την αρχαιότητα πλανητών. Επίσης, χρησιμοποιείται για την πρόβλεψη των εκλείψεων του Ήλιου και της Σελήνης, για την τήρηση ενός πολυετούς ημερολογίου με μεγάλη ακρίβεια, καθώς και για την πρόβλεψη του χρόνου τέλεσης των Πανελληνίων Αγώνων (στην Ολυμπία, τη Νεμέα, την Ισθμία, τους Δελφούς και τη Δωδώνη).

Μια ειδικά κατασκευασμένη προθήκη φιλοξενεί τα 82 σωζόμενα θραύσματά του, ενώ μέσα στην ίδια προθήκη προβάλλεται ένα ολόγραμμα, αποτέλεσμα της τελευταίας έρευνας με τις τεχνικές της τρισδιάστατης επιφανειακής απεικόνισης και υπολογιστικής τομογραφίας (Ομάδα Μελέτης του Μηχανισμού των Αντικυθήρων) δίνοντας στον επισκέπτη τη δυνατότητα να κατανοήσει την πολυπλοκότητά του. Στην πληρέστερη ενημέρωση και κατανόηση συμβάλλουν επίσης τα πέντε φυσικά ομοιώματα της εκπληκτικής αυτής συσκευής που εκτίθενται σε ισάριθμες προθήκες, αποτέλεσμα χρόνιων ερευνών διαφορετικών επιστημόνων, καθώς και τρία βίντεο στα οποία προβάλλονται αναπαραστάσεις του Μηχανισμού των Αντικυθήρων σε ψηφιακή μορφή.

Επιστημονικός κατάλογος, μικρός οδηγός και ενημερωτικό φυλλάδιο στην ελληνική και αγγλική γλώσσα, καθώς και εκπαιδευτικό πρόγραμμα (χορηγία της ALPHA BANK) συνοδεύουν την έκθεση. Τέλος, στους επισκέπτες προσφέρεται δωρεάν ξενάγηση μέσω κινητών τηλεφώνων, μια εφαρμογή βασισμένη στο σύστημα NEMO που χορήγησε ο όμιλος ΟΤΕ-COSMOTE, ο οποίος, μαζί με την ελβετική ωρολογοποιία Hublot, αποτελούν τους βασικούς χορηγούς της έκθεσης.

Τα θετικά και άκρως συγκινητικά σχόλια των επισκεπτών στο βιβλίο της έκθεσης και η επιθυμία του κοινού για μετατροπή της έκθεσης σε μόνιμη, η αύξηση της επισκεψιμότητας του Μουσείου, τα επαινετικά σχόλια στον ημερήσιο, περιοδικό και διαδικτυακό τύπο διεθνώς ανταμείβουν καθημερινά όλους τους συντελεστές¹.

¹ Τον γενικό συντονισμό της έκθεσης είχε ο επίτιμος Διευθυντής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Νικόλαος Καλτσάς, ο οποίος ανέλαβε επίσης τον μουσειολογικό και μουσειογραφικό σχεδιασμό σε συνεργασία με τις αρχαιολόγους του Μουσείου Έλενα Βλαχογιάννη, Αναστασία Γκαδόλου, Πολυξένη Μπούγια (+), Νομική Παλαιοκρασσά και την αρχιτέκτονα Μπέσσυ Δρούγκα.

Μεσαιωνική τέχνη της Σερβίας Βυζαντινό & Χριστιανικό Μουσείο (27/5-15/9/2013)

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ

Οι δεσμοί του Βυζαντίου με τη Σερβία είναι στενοί και οι σχέσεις –πολιτικές, διπλωματικές, εκκλησιαστικές, πολιτιστικές– πολλές καταγεγραμμένες.

Η μεσαιωνική Σερβία δημιουργήθηκε και διαμορφώθηκε ανάμεσα στον βυζαντινό και τον δυτικό κόσμο με τα χαρακτηριστικά ενός συνοριακού λόγω της γεωγραφικής της θέσης πολιτισμού ανάμεσα στην Ανατολή –το Βυζάντιο– και τη Δύση.

Η μεσαιωνική Σερβία στην εποχή των Νεμανιδών, μετά την ίδρυση και εδραίωση του σερβικού κράτους από τον μεγάλο ζουπάνο Στέφανο Νεμάνια, στο δεύτερο μισό του 12ου αιώνα, χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία υψηλής τέχνης. Είναι αξιωματικό ότι κατά τη διαμόρφωση του σερβικού κράτους ο ηγεμόνας και ο αρχιεπίσκοπος προέρχονταν από την ίδια οικογένεια, αυτή των Νεμάνια, γεγονός που καθόρισε την ιδεολογία του κράτους αλλά και της Εκκλησίας της Σερβίας. Ο γιος του Στέφανου Νεμάνια, Ράσκο, μετέπειτα άγιος Σάββας, υπήρξε ο πρώτος αρχιεπίσκοπος της Σερβίας (από το 1220 ως το 1233 με έδρα τη Ζίτσα) και θεμελιωτής της αυτοκέφαλης ορθόδοξης Εκκλησίας της Σερβίας. Η στενή σχέση κράτους και Εκκλησίας και ο ορθόδοξος χαρακτήρας της Σερβίας απηχούν το πνεύμα της βυζαντινής ιδεολογίας. Κορυφαίες προσωπικότητες από τη δυναστεία των Νεμανιδών, ο Μιλούτιν και ο πρίγκιπας (κράλης) Ραδοσλάβος συνδέονται, μεταξύ άλλων, στενά με τις βυζαντινές αυτοκρατορικές οικογένειες ή έχουν λάβει αξιολογή μόρφωση στην Κωνσταντινούπολη, όπως ο εγγονός του Μιλούτιν, Στέφανος Ούρος Δουσάν. Ελληνικές πόλεις, όπως η Θεσσαλονίκη και τα Ιωάννινα, συμβάλλουν σημαντικά κατά τους αιώνες αυτούς στη διαμόρφωση του θεολογικού και καλλιτεχνικού περιβάλλοντος της μεσαιωνικής Σερβίας (ησυχασμός, λογοτεχνία, ζωγραφική).

Τα μνημεία, υλικές μαρτυρίες της εποχής, αποτυπώνουν στον εικονογραφικό τους διάκοσμο τη στενή σύνδεση με τα βυζαντινά πρότυπα παράλληλα με τη δημιουργία νέων εικαστικών συνθέσεων. Είναι σημαντικό ότι οι περισσότερες από τις ιδέες και τις απόψεις που κυριάρχησαν στους κόλπους του σερβικού κράτους και της Εκκλησίας κατά τον 13ο αιώνα μεταφράστηκαν τον επόμενο αιώνα σε εικονογραφικές προτάσεις περισσότερο σύνθετες. Η ανάμειξη της λατρείας αγίων της σερβικής και της ελληνικής Εκκλησίας, η αναγραφή μεικτών επιγραφών σε ελλη-

νικά και παλαιοσερβικά, η συναπείκνιση κρατικής και εκκλησιαστικής εξουσίας, η εικονογράφηση της Ρίζας των Νεμάνια δηλώνουν έναν γόνιμο διάλογο της σερβικής ζωγραφικής με τα πρότυπα της με κορύφωση την παλαιολόγεια αναγέννηση και την υιοθέτηση της βυζαντινής αυτοκρατορικής εικονογραφίας έως τα μέσα του 14ου αιώνα, δείγμα της οποίας αποτελεί η ζωγραφική στη Γρατσάνιτσα, έργο των Θεσσαλονικέων Μιχαήλ Ασραπά και Ευτύχιου. Στη ναοδομία με τον γόνιμο συγκερασμό στοιχείων από τη βυζαντινή αρχιτεκτονική αλλά και τον ρωμαϊκό ρυθμό διαμορφώνεται στα τέλη του 12ου αιώνα ένα ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ύφος που εκπροσωπείται με τη Σχολή της Ρασκίας, ενώ αργότερα στο β' μισό του 14ου αιώνα από το αρχιτεκτονικό ιδίωμα της Σχολής του Μόραβα. Την ίδια περίοδο, η τέχνη της αργυροχοΐας και της μικρογλυπτικής συνδυάζουν στοιχεία της βυζαντινής και της δυτικής παράδοσης δηλώνοντας τον καλλιτεχνικό πλούτο και την οικονομική άνθηση της Σερβίας κατά τον 14ο αιώνα.

Η έκθεση «Μεσαιωνική Τέχνη της Σερβίας» αποτελεί στο επιστημονικό πεδίο τον καρπό της συνεργασίας του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου με το Εθνικό Μουσείο του Βελιγραδίου. Είναι η πρώτη φορά που μία τέτοια έκθεση παρουσιάζεται στην Ελλάδα. Και αυτό αποτελεί αναμφισβήτητο ένα γεγονός με ξεχωριστή σημασία. Τα εξαιρετα αντίγραφα τοιχογραφιών από τα σημαντικότερα μνημεία του 13ου και 14ου αιώνα, τα οποία είχαν εκτεθεί και παλαιότερα στη χώρα μας, πλαισιώνονται σήμερα με σημαντικά πρωτότυπα αντικείμενα –εικόνες, αντικείμενα μικροτεχνίας και ένα βημόθυρο– εναργή δείγματα μιας κοινής κληρονομιάς που σκοπό έχουν να παρουσιάσουν με συνθετικό τρόπο την ιδιαίτερη πολιτιστική και καλλιτεχνική άνθηση της ορθόδοξης τέχνης στη μεσαιωνική Σερβία. Η βυζαντινή πολυεθνική αυτοκρατορία άφησε την πολιτιστική της κληρονομιά σε πολλούς λαούς. Η έκθεση προβάλλει την οικουμενική διάσταση του βυζαντινού πολιτισμού που δημιουργικά γονιμοποίησε τα δυναμικά εθνικά στοιχεία για να ακολουθήσουν στη συνέχεια τον λαμπρό δικό τους δρόμο.

Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, ένα από τα παλαιότερα κρατικά μουσεία της χώρας που το επόμενο έτος γιορτάζει τα 100 χρόνια από την ίδρυσή του, έχει πολλαπλώς αναδείξει μέσα στη μακρά πορεία του τη σημαντικότητα και τη δυναμική του βυζαντινού πολιτισμού στα ευρύτερα γεωγραφικά του όρια. Συστηματικά ακόμη εργάζεται προς την κατεύθυνση αυτή με την επιστημονική παρουσία του στον διεθνή χώρο μέσα από διευρυμένο δίκτυο συνεργασιών. Η έκθεση αυτή αποτελεί ένα συνεπές βήμα προς την κατεύθυνση αυτή.

Τα ιδεατά Βαλκάνια: Ταυτότητες και μνήμη στον μακρύ 19ο αιώνα

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ-ΑΙΝΙΑΝ

Τα μουσεία ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης αίρουν τα μεταξύ τους στεγανά και μελετούν από κοινού τις εθνικές τους ταυτότητες. Επί σειρά γενεών, οι περισσότερες εθνικές ταυτότητες παγκοσμίως βασίζονται σε στερεοτυπικές διηγήσεις της ιστορίας που προβάλλουν ανταγωνιστικές απόψεις. Σήμερα οι συνθήκες επιτρέπουν σε μουσεία να ξαναμελετήσουν το θέμα των ταυτοτήτων και να παρουσιάσουν με διαφορετικό τρόπο τις συλλογικές μνήμες, με έναν δημιουργικό τρόπο που προάγει μια κοινή αντίληψη της έννοιας του «άλλου» στην κοινωνία.

Η πρωτοβουλία της UNESCO για κοινή δραστηριότητα των μουσείων εθνικής ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης με θέμα τις εθνικές ταυτότητες ξεκίνησε το 2010 και προήλθε από τη στρατηγική ενθάρρυνσης του διαπολιτισμικού διαλόγου που ακολουθεί ο διεθνής οργανισμός. Τα Βαλκάνια, παρότι αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της ευρωπαϊκής ηπείρου, παρουσιάζουν συγκεκριμένα μακροχρόνια προβλήματα που σιγοβράζουν και συχνά αναδύονται με οξύ τρόπο. Η έκθεση προσπαθεί ουσιαστικά να αποδομήσει το ευρέως διαδεδομένο στερέοτυπο

ότι τα Βαλκάνια αποτελούν «προβληματική» περιοχή λόγω κάποιων πολιτισμικών καθυστερήσεων των κατοίκων της. Αντιθέτως, προβάλλεται η ύπαρξη ισχυρών εξωτερικών δυνάμεων –οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών– που συγκρούονται στον χώρο αυτό.

Η έκθεση χρησιμοποιεί ως πρότυπο –και ως τίτλο– την πρωτοποριακή εργασία της Μαρία Τοδορονα¹, καθηγήτριας στο Πανεπιστήμιο του Illinois των ΗΠΑ, και τοποθετείται χρονικά στον «μακρύ 19ο αιώνα», όπως τον όρισε ο διάσημος ιστορικός Eric Hobsbawm, εποχή κατά την οποία οι αναδυόμενες συλλογικές ταυτότητες παγκοσμίως συσπειρώνονται γύρω από την έννοια του έθνους².

Αποτελεί κοινό τόπο ότι, σε διεθνές επίπεδο, τα μουσεία εθνικής ιστορίας έχουν δημιουργηθεί και λειτουργούν στο πλαίσιο της προώθησης εθνικών ιδεωδών. Η πρωτοβουλία μας αυτή επιχειρεί λοιπόν να αναπτύξει μια νέα επικοινωνία μεταξύ ιδρυμάτων που συνήθως διηγούνται αντικρουόμενες εθνικές κοσμοθεωρίες. Θεωρούμε ότι η κοινή μας εργασία σε θέματα αιχμής μπορεί να αποβεί καθοριστική ως προς τη μελλοντική μας δυνατότητα να επικοινωνούμε διαπερνώντας εθνικά σύνορα, καθώς και ότι μπορεί να αποτελέσει ένα καινοτόμο ερέθισμα για τις ομάδες κοινού του καθενός από εμάς.

Η έκθεση ασχολείται με τα διάφορα ιδεολογικά, κοινωνικοπολιτικά και τεχνολογικά άλματα που γνώρισε ο κόσμος του 19ου αιώνα, τα οποία οδήγησαν την περιοχή μας στη μετάβαση από τις πολυεθνικές, αυταρχικές αυτοκρατορίες σε μικρά ομοιογενή κράτη, που εστίαζαν στο έθνος ως πρωταρχικό παράγοντα ταυτότητας και των οποίων οι θεσμοί όφειλαν να εκπορεύονται από τον λαό. Επιλέξαμε θεματική και όχι χρονολογική προσέγγιση του θέματος, προκειμένου να αναδείξουμε, με αντικείμενα προερχόμενα από κάθε χώρα, πόσο κοινά ήταν τα φαινόμενα της ιστορικής εξέλιξης: με την απλή παράθεση όμοιων και αναγνωρίσιμων από όλους εκθεμάτων φωτίζονται τα κοινά στοιχεία που καθοδηγούν την ιστορική πορεία κοινωνιών, οι οποίες συνήθως βλέπουν τον εαυτό τους ως μοναδικό και αποσυνδεδεμένο από τους γείτονες. Ο σχεδιασμός της έκθεσης από τον Σλοβένο Ράνκο Νόβακ, βασισμένος στους έντονους χρωματισμούς, αναδεικνύει αυτά τα κοινά χαρακτηριστικά με έναν αισιόδοξο τρόπο.

Το πρόγραμμα έφερε κοντά μουσεία και πανεπιστημιακούς από 12 διαφορετικές χώρες –Ελλάδα, Αλβανία, ΠΓΔΜ, Βουλγαρία, Σερβία, Μαυροβούνιο, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Κροατία, Σλοβε-

¹ Maria Todorova, *Imagining the Balkans*. Oxford 2009.

² E.J. Hobsbawm, *The Age of Revolution: Europe 1789-1848*, New York and London, 1962, *The Age of Capital: 1848-1875*, New York and London, 1975, *The Age of Empire: 1875-1914*, New York, 1987.

νία, Ρουμανία, Κύπρος και Τουρκία– αρκετές από τις οποίες είναι εμπλεγμένες σε σοβαρές διμερείς εθνικές διαφορές³. Επίσης, διεθνείς οργανισμοί παρείχαν υποστηρικτικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες: το ICOM μέσω της Επιτροπής Ανταλλαγής Εκθέσεων ICEE, το Συμβούλιο της Ευρώπης, το ευρωπαϊκό πρόγραμμα αξιολόγησης εθνικών μουσείων EUNAMUS, κ.ά⁴. Συμμετείχαν επίσης δύο μουσεία με διεθνή προβολή και εμβέλεια, με εμπειρία σε αντίστοιχη θεματολογία και πρακτική: το Museo Nazionale del Risorgimento Italiano (Τορίνο) και το Deutsches Historisches Museum (Βερολίνο). Το τελευταίο μάλιστα προσέφερε και αντικείμενα, παρουσιάζοντας το Συνέδριο του Βερολίνου του 1880, ένα γεγονός καθοριστικό για την εξέλιξη της περιοχής.

Κατά την προετοιμασία της έκθεσης ακολουθήσαμε μια μεθοδολογία προσανατολισμένη στα αντικείμενα (object oriented), από την επιλογή των οποίων προέκυψε κατόπιν η αφήγηση, αντιστρέφοντας έτσι τη συνήθη διαδικασία. Με τον τρόπο αυτόν εξασφαλίσαμε ότι τυχόν αποκλίνουσες ιστορικές ερμηνείες δεν θα δημιουργούσαν προσκόμματα κατά την επεξεργασία της αφήγησης. Οι ιδέες που προβάλλονται προέκυψαν λοιπόν άμεσα από την εξέταση των αντικειμένων. Η αντιπαραβολή, κατόπιν, αυτής της αφήγησης με τα ευρήματα σημαντικών μελετητών της συγκριτικής ιστορίας επιβεβαίωσε ότι οι ιδέες που προβάλλονται είναι συμβατές, παρότι παρήχθησαν με τρόπο ανεξάρτητο.

Η έκθεση *Imagining the Balkans* εγκαινιάστηκε στις 8 Απριλίου 2013 στη Λιουμπλιάνα της Σλοβενίας από τη Γενική Διευθύντρια της UNESCO κ. Irina Bokova, από την Ευρωπαϊκή Επίτροπο Πολιτισμού κ. Ανδρούλα Βασιλείου και από τον Πρόεδρο του ICOM κ. Hans-Martin Hinz, ως μέρος του επίσημου προγράμματος της ετήσιας διυπουργικής συνάντησης πολιτισμού της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (CoMoCoSEE). Τα συμμετέχοντα μουσεία ελπίζουν, παρά τις πραγματικές διαφοροποιήσεις τους σε διάφορα

³ Συμμετέχοντα μουσεία: National History Museum, Αλβανία. Museum of the Republic of Srpska, Βοσνία και Ερζεγοβίνη. National History Museum, Βουλγαρία. Croatian History Museum, Κροατία. Λεβέντειο Δημοτικό Μουσείο Λευκωσίας, Κύπρος. German Historical Museum, Γερμανία. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Ελλάδα. National Museum of Montenegro, Μαυροβούνιο. National History Museum of Romania, Ρουμανία. Historical Museum of Serbia, Σερβία. National Museum of Slovenia, Σλοβενία. Museum of Macedonia, ΠΓΔΜ.

⁴ Λοιποί συντελεστές: Anthony Krause, Συντονιστής εκ μέρους της UNESCO/Venice Office. Καθ. Maria Todorova, University of Illinois, ΗΠΑ – Historical Advisor. Καθ. Peter Aronsson, Linköpings University, Σουηδία (EUNAMUS project). Καθ. Tulay Artan, Sabanci University, Τουρκία. Dario Disegni, Head of Cultural Affairs, Compagnia di San Paolo, Ιταλία. Καθ. Anne-Catherine Hauglustaine-Robert, Πρόεδρος ICEE/ICOM. Καθ. Χριστίνα Κουλούρη, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Ελλάδα. Jean-Pierre Titz, Head of History Education Division, Συμβούλιο της Ευρώπης.

ιστορικά θέματα, ότι η συνεργασία τους μπορεί μακροπρόθεσμα να έχει ευεργετικές συνέπειες, μιας και τους δίνεται η δυνατότητα επανεξέτασης των πολιτικών και των ιδεών τους, ενώ ταυτόχρονα αποκτούν ένα νέο βήμα που προάγει την ορατότητα και την αξιοπιστία τους. Η έκθεση παρουσιάστηκε επίσης, ήδη εντός του 2013, στο Βελιγράδι και το Βουκουρέστι. Στην Αθήνα αναμένεται να φτάσει τον Ιανουάριο του 2015, ενώ η συνολική της περιοδεία θα διαρκέσει περίπου τρία έτη.

Η μόνιμη έκθεση του Κέντρου Επισκεπτών του Κέντρου Πολιτισμού «Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος»

ΕΡΑΤΩ ΚΟΥΤΣΟΥΔΑΚΗ - ΓΕΡΟΛΥΜΠΟΥ
ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΓΚΑΖΗ

Το Κέντρο Επισκεπτών (εφεξής ΚΕ) του υπό κατασκευήν Κέντρου Πολιτισμού «Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος» (εφεξής ΚΠΙΣΝ) φιλοδοξεί να δώσει μια πρόγευση του μεγαλόπνοου αυτού έργου που θα αναμορφώσει το πολιτιστικό τοπίο της Αθήνας και θα περιλαμβάνει την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, την Εθνική Λυρική Σκηνή και το Πάρκο «Σταύρος Νιάρχος», έκτασης 170.000 τ.μ.

Το κτήριο του ΚΕ είναι μια ελαφριά, προσωρινή και ανακυκλώσιμη κατασκευή με απλές σχεδιαστικές γραμμές και διάφανη μορφή¹. Η διαφάνεια επιτρέπει στον επισκέπτη την άμεση επαφή με το εργοτάξιο και τις εργασίες κατασκευής του ΚΠΙΣΝ, ενώ, παράλληλα, συνάδει με τη βασική σχεδιαστική φιλοσοφία του αρχιτέκτονα του ΚΠΙΣΝ, του Renzo Piano. Η διάταξη του εσωτερικού χώρου είναι ιδιαίτερα ευέλικτη, επιτρέποντας πολλαπλές λειτουργίες στο εσωτερικό του αλλά και επέκταση των λειτουργιών στον υπαίθριο χώρο².

Το ΚΕ θα προσφέρει την ευκαιρία στο κοινό να δει το εργοτάξιο και να ενημερωθεί για τις τεχνικές λεπτομέρειες της κατασκευής και του έργου, καθώς και για την αποστολή του ΚΠΙΣΝ. Παράλληλα, το Κέντρο Επισκεπτών θα δίνει μια «πρώτη γεύση» της λειτουργίας του ΚΠΙΣΝ μέσα από εκθέσεις, δράσεις και εκδηλώσεις για μικρούς και μεγάλους. Το ΚΕ προβλέπεται να λειτουργήσει

¹ Το ΚΕ σχεδίασαν οι φοιτητές Αρχιτεκτονικής Άγιος-Παναγιώτης Μουραλάτος και Σπυρίδων Γιωτάκης, οι οποίοι ανακηρύχθηκαν νικητές στον Πανελλήνιο Σπουδαστικό Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό για τον σχεδιασμό του ΚΕ, που διοργανώθηκε και χρηματοδοτήθηκε από το ΚΠΙΣΝ το 2013.

² Την κατασκευή του κτηρίου ανέλαβε η τεχνική εταιρεία Μπαλλιάν και τις μελέτες υλοποίησαν οι εταιρείες Betaplan, LDK και OMETE.

έως την προγραμματισμένη ολοκλήρωση του έργου, στα τέλη του 2015³.

Ειδικότερα, η μόνιμη έκθεση⁴ στο εσωτερικό του ΚΕ απαρτίζεται από τέσσερις θεματικές γωνίες που ενημερώνουν το κοινό για τις καλλιτεχνικές προοπτικές της Εθνικής Λυρικής Σκηνής, για την ερευνητική και την κοινωνική διάσταση της Εθνικής Βιβλιοθήκης, καθώς και για την περιβαλλοντική ταυτότητα του Πάρκου «Σταύρος Νιάρχος». Η τέταρτη και τελευταία γωνιά του Κέντρου είναι αφιερωμένη στα παιδιά και επικεντρώνεται στη διαδραστική και παιγνιώδη γνωριμία τους με το ΚΠΙΣΝ.

Συνοπτικά, η έκθεση διαμορφώνεται με τη βοήθεια τροχήλατων κατασκευών που λειτουργούν ως νησίδες πληροφορίας και διάδρασης στον χώρο, ενώ, παράλληλα, μπορούν να αλλάξουν θέση ή και να απομακρυνθούν τελείως όταν κάποια ειδική περίπτωση το απαιτεί. Οι εκθεσιακές κατασκευές επιτρέπουν πολλαπλές λειτουργίες (π.χ. έκθεση, προβολή, εκπαιδευτικές δράσεις, κ.λπ.) και αποσκοπούν στην αμεσότητα, στην έκπληξη, στην παρακίνηση, στη διαδραστικότητα, στην άνεση, στη φιλικότητα και, συνολικά, στην ποιότητα της εμπειρίας του επισκέπτη.

Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός της έκθεσης υιοθέτησε την αρχή της διαφάνειας που τονίζει τις θέες και τον δημόσιο χαρακτήρα του ΚΕ. Η αισθητική των εκθεσιακών κατασκευών συνάδει με τις καθαρές γραμμές της αρχιτεκτονικής του κτηρίου, ενώ, παράλληλα, είναι αποκαλυπτική και φιλοπαίγμων.

Ο μουσειολογικός σχεδιασμός υιοθέτησε την τυποποίηση του είδους της πληροφορίας και του ρυθμού παροχής της, την εναλλαγή ανάμεσα σε τρόπους διάδρασης (φυσικής/ ψηφιακής) για τη διατήρηση του ενδιαφέροντος και του στοιχείου της ανακάλυψης, την ισορροπία μεταξύ ψηφιακών και έντυπων μέσων παρουσίασης και την παιδική εκδοχή της κάθε ενότητας σε ανεξάρτητη κατασκευή (παιδικός κύβος). Συνολικά, τόσο ο μουσειολογικός όσο και ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός της μόνιμης έκθεσης στοχεύει στη δημιουργία μιας πλούσιας εμπειρίας επίσκεψης μέσω της διέγερσης περισσότερων της μίας αισθήσεων και δεξιοτήτων και μέσω της δυνατότητας ανακάλυψης και εξερεύνησης του χώρου.

Αναλυτικότερα, κάθε θεματική ενότητα αναπτύσσεται γύρω από έναν πυρήνα ελεύθερης εκθεσιακής κατασκευής, ίδιας εκφραστικής μορφής και παρεμφερούς αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Η χωροθέτηση των ενότητων συμπίπτει «γεωγραφικά» με τη διά-

ταξη των λειτουργιών στο υπό ανέγερση κτήριο (με την ενότητα «Πάρκο» να καταλαμβάνει χώρο τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό του ΚΕ).

Τα εκθεσιακά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν σε κάθε ενότητα είναι:

- Εισαγωγικό κείμενο παρουσίασης κάθε ενότητας.
- Οθόνη αφής 23' με διαδραστικές εφαρμογές.
- Διαδραστικά στοιχεία διαφόρων τύπων (περιστρεφόμενες επιφάνειες, συρτάρια, κ.ά.).
- Κύβος εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για παιδιά.
- Τροχήλατοι κύβοι μελέτης-ανάπαυσης.
- Αναμνηστικό της επίσκεψης (giveaway), συνδεδεμένο με το περιεχόμενο της κάθε γωνιάς και με το «Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος»⁵.

Οι επιφάνειες των εκθεσιακών κατασκευών έχουν διαμορφωθεί γραφιστικά με κείμενα, εικόνες, σχέδια, φωτογραφίες, σήμανση ενότητων και υποενότητων. Παράλληλα, κάθε ενότητα έχει ένα στοιχείο έκπληξης που καλεί τον επισκέπτη να αγγίξει, να τραβήξει, να σηκώσει, να ακούσει, να μυρίσει...

Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στους μικρούς επισκέπτες, καθώς και στις οικογένειες με παιδιά. Έτσι, συγκεκριμένη περιοχή του ΚΕ διαμορφώνεται ως «παιδική γωνιά», όπου μπορούν να γίνουν ελεύθερες ή καθοδηγούμενες δραστηριότητες, σχετικές με τις θεματικές ενότητες της έκθεσης ή των φιλοξενούμενων φορέων (Εθνική Βιβλιοθήκη και Λυρική Σκηνή κυρίως). Η παιδική γωνιά οριοθετείται με δάπεδο φελλού και περιλαμβάνει μεγάλα μαξιλάρια, χαμηλό, τροχήλατο βιβλιοστάσιο με εκθετήριο, ράφια και ντουλάπια αποθήκευσης υλικών. Παράλληλα, κάθε εκθεσιακή ενότητα συμπληρώνεται από έναν τροχήλατο παιδικό κύβο. Καθεμία από τις τέσσερις επιφάνειες του κύβου προτείνει δραστηριότητες (παιχνίδια αντιστοίχισης, παρατηρητικότητα, μνήμης, παζλ, σταυρόλεξα, κ.λπ.), οι οποίες είναι σύντομες και διασκεδαστικές, απασχολούν τους χρήστες επί τόπου, εξυπηρετούν ανάγκες διαφορετικών ηλικιακών ομάδων, προορίζονται για μεμονωμένους χρήστες ή και ομάδες χρηστών και, τέλος, ενισχύουν τη διάδραση των χρηστών με το εκθεσιακό υλικό και με τον περιβάλλοντα χώρο. Επιπλέον, κάθε παιδικός κύβος εμπειριέχει επιτραπέζιο παιχνίδι, το οποίο προσφέρεται για ενασχόληση των χρηστών για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, εξυπηρετεί ανάγκες μεγαλύτερων ομάδων κοινού (3-6 άτομα) και επιδιώκει

³ Περισσότερες πληροφορίες στην ιστοσελίδα www.snfcc.org.

⁴ Την εκθεσιακή διαμόρφωση του ΚΕ ανέλαβαν οι Ερατώ Κουτσουδάκη - Γερόλυμπου, αρχιτέκτων-μουσειολόγος, Ανδρομάχη Γκαζή, μουσειολόγος, επίκουρη καθηγήτρια στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Antidot design studio/Χριστόφορος Μπρέλλης και Καλλιόπη Κουτρομπή, μουσειοπαιδαγωγός.

⁵ Τον σχεδιασμό και την εκτέλεση του αναμνηστικού ανέλαβαν οι Χαρά Μαραντίδου, γραφίστρια/παιδαγωγός, και Ειρήνη Βοκοποπούλου, παιδαγωγός.

την ενασχόληση μεικτών ηλικιακά ομάδων⁶.

Τέλος, ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει στον νυχτερινό φωτισμό, που αποτελείται από διάχυτο, έγχρωμο, εναλλασσόμενο φως στα τρία χρώματα του λογότυπου του ΚΠΙΣΝ. Την αλλαγή του χρώματος ενεργοποιεί ο διερχόμενος επισκέπτης μέσω φωτοκύτταρου. Στόχος είναι να προκληθεί το ενδιαφέρον των διερχόμενων με αυτοκίνητο από τις γειτονικές λεωφόρους (Συγγρού, Ποσειδώνος).

Το ΚΕ εγκαινιάστηκε στις 7 Οκτωβρίου 2013⁷ και η ανταπόκριση του κοινού έως σήμερα είναι ενθουσιώδης.

Βιβλία καλλιτεχνών της Συλλογής Tériade

ΙΩΑΝΝΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο παρουσιάζει σε μια έκθεση τα 27 Βιβλία Καλλιτεχνών που εξέδωσε ο Στρατής Ελευθεριάδης (Tériade) σε συνεργασία με κορυφαίους καλλιτέχνες του γαλλικού μοντερνισμού του 20ού αιώνα (Georges Rouault, Pierre Bonnard, Henri Matisse, Henri Laurens, Pablo Picasso, Juan Gris, Fernand Léger, Marcel Gromaire, André Beaudin, Joan Miró, Le Corbusier, Marc Chagall, Alberto Giacometti, Jacques Villon). Τα έργα της Συλλογής Tériade συντηρήθηκαν στα εργαστήρια συντήρησης χάρτινων αντικειμένων του Βυζαντινού Μουσείου εν όψει της επανέκθεσης των συλλογών του Μουσείου-Βιβλιοθήκης Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade στη Βαρεία Μυτιλήνης.

Ο Στρατής Ελευθεριάδης (1897-1983) μετέβη στο Παρίσι από τη γενέτειρά του Μυτιλήνη στα τέλη του 1915 για νομικές σπουδές, σχετίστηκε σύντομα με τους καλλιτεχνικούς κύκλους της πόλης και από τη δεκαετία του 1920 στράφηκε στον χώρο της τεχνοκριτικής και των εκδόσεων. Καθοριστικό για την πορεία του υπήρξε το γεγονός ότι ο Κριστιάν Ζερβός (1889-1970), συμπατριώτης του τεχνοκριτικός, εκδότης και έμπορος τέχνης, τον κάλεσε να αναλάβει στο *Cahiers d' arts*, το περιοδικό τέχνης που εξέδωσε στα 1925, τον τομέα της σύγχρονης τέχνης. Έκτοτε και για δυο συνεχόμενες δεκαετίες, ο Tériade συμμετέχει στην έκδο-

⁶ Στον σχεδιασμό του υλικού των παιδικών κύβων συνέβαλε και η Ειρήνη Βοκοποπούλου, παιδαγωγός.

⁷ Βλ. <http://www.snfcc.org/visitors-center/news-events/2013/10/the-visitors-center-at-the-stavros-niarchos-foundation-cultural-center-has-opened-its-doors/?lang=el>

ση σημαντικών, ενίοτε πρωτοποριακών, περιοδικών είτε ως τεχνοκριτικός είτε ως εκδότης. Στα 1937 αποφασίζει να αυτονομηθεί, δημιουργώντας τον δικό του εκδοτικό οίκο από τον οποίον προέκυψαν τα 27 Βιβλία Καλλιτεχνών, καθώς και η έκδοση ενός καλλιτεχνικού περιοδικού, του *Verve* (Οίστρος) (1937-1960).

Τα 27 Μεγάλα Βιβλία Καλλιτεχνών αποτελούν καρπό της κορυφαίας εκδοτικής δραστηριότητας του Tériade στη Γαλλία, η οποία καλύπτει τέσσερις σχεδόν δεκαετίες, από το 1943 έως το 1975. Οι καλλιτέχνες, αρχιτέκτονες, ζωγράφοι και γλύπτες, με τους οποίους συνεργάστηκε ο Έλληνας κοσμοπολίτης, αποτελούσαν στη συντριπτική τους πλειοψηφία τους πρωταγωνιστές διαμόρφωσης των πρωτοποριών που γεννήθηκαν στο Παρίσι από το γύρισμα του 19ου αιώνα στον 20ό και μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και βρίσκονταν πλέον στην ώριμη φάση της καλλιτεχνικής τους πορείας. Στην ανάθεση εργασίας των καλλιτεχνικών εκδόσεων ο Tériade πρότεινε τη συνολική σύνθεση του βιβλίου από τον εκάστοτε δημιουργό. Η εξ ολοκλήρου εργασία του καλλιτέχνη συνίστατο όχι μόνο στην εικονογράφηση, αλλά σε ολόκληρο το στήσιμο του βιβλίου, από την επιλογή του κειμένου, το εξώφυλλο, τα τυπογραφικά στοιχεία, μέχρι την τεχνική και το είδος του χαρτιού. Σε συνεργασία με κορυφαίους τυπογράφους και χαρακτες της εποχής και δοκιμάζοντας τις καλύτερες κάθε φορά τεχνικές εκτύπωσης, το εκδοτικό αποτέλεσμα αποτελεί ένα συνολικό έργο τέχνης, καθρεφτίζοντας κάθε φορά τις επιλογές του δημιουργού του. Στο εγχείρημα αυτό ο Tériade αποτέλεσε ενεργό εμψυχωτή του καλλιτεχνικού έργου, προτείνοντας και αναθέτοντας συχνά ο ίδιος τα κείμενα στους καλλιτέχνες και αναζητώντας ως εκδότης τα τεχνικά μέσα τα οποία θα ολοκλήρωναν και θα απογείωναν το αισθητικό αποτέλεσμα.

Το εκδοτικό αυτό εγχείρημα δικαίωσε τον εμπνευστή του απόλυτα. Δεκατέσσερις τόσο διαφορετικές μεταξύ τους καλλιτεχνικές φυσιογνωμίες δημιούργησαν βιβλία στα οποία επιτεύχθηκε μοναδική συνομιλία κειμένου και εικόνας και τα οποία αποτελούν ένα είδος ιστορικού χρονικού πολλών από τα κυριότερα ρεύματα του 20ού αιώνα.

Heaven and Earth Art of Byzantium from Greek Collections Περιοδούμεσα έκθεση

ΜΑΡΙΑ ΑΝΔΡΕΑΔΑΚΗ - ΒΛΑΖΑΚΗ

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού/Γενική Διεύθυνση

Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, σε συνεργασία με το Μουσείο Μπενάκη, διοργάνωσε την περιοδεύουσα έκθεση «Heaven and Earth. Art of Byzantium from Greek Collections». Πρώτος σταθμός της έκθεσης είναι το πρώτο μουσείο των ΗΠΑ, η National Gallery of Art, στην Washington (17 Οκτωβρίου 2013 έως 2 Μαρτίου 2014). Στη συνέχεια η έκθεση προβλέπεται να παρουσιασθεί στην Getty Villa του J. Paul Getty Museum, στο

Malibu του Los Angeles (8 Απριλίου έως 25 Αυγούστου 2014) και, με μικρότερο αριθμό έργων, στο Art Institute of Chicago από τα τέλη Σεπτεμβρίου 2014 έως τα τέλη Ιανουαρίου 2015.

Βασικός στόχος της έκθεσης είναι να προβάλει ένα πλούσιο και ζωντανό τμήμα της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και τρόπους της πρόσληψής του σήμερα. Τα περίπου 170 εκθέματα προέρχονται από μουσεία και συλλογές ολόκληρης της ελληνικής επικράτειας, καθώς και από το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας. Πρόκειται για έργα μεγάλης ιστορικής αξίας και υψηλής καλλιτεχνικής ποιότητας που καλύπτουν χρονολογικά ολόκληρο τον χιλιόχρονο και πλέον βίο της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ορισμένα από τα έργα αυτά είναι ήδη γνωστά, παρουσιάζονται, ωστόσο, με βάση τις νεότερες επιστημονικές θεωρήσεις και ερμηνείες, ενώ άλλα αποτελούν πρόσφατα ανασκαφικά ευρήματα και εκτίθενται για πρώτη φορά στο ευρύ κοινό.

Με τον τρόπο αυτό φωτίζονται όψεις της Ελλάδας του Βυζαντίου και της Ελλάδας του σήμερα. Από τη μια πλευρά, η φυσιογνωμία και ο ρόλος του ελλαδικού χώρου ως τμήματος της βυζαντινής αυτοκρατορίας από την άλλη, οι κατευθύνσεις της αρχαιολογικής έρευνας στη σύγχρονη Ελλάδα, αλλά και οι τρόποι με τους οποίους το βυζαντινό παρελθόν λειτουργεί ως αναπόσπαστο και ζωτικό τμήμα της ελληνικής ταυτότητας. Και δεν είναι τυχαίο το ότι η συγκεκριμένη εκθεσιακή προσέγγιση συναντά ως χώρο υποδοχής τις ΗΠΑ, ανέκαθεν στην πρωτοπορία της δημιουργικής ανάγνωσης του παρελθόντος, μέσα από σύγχρονα θεωρητικά εργαλεία και νέες οπτικές.

Η έκθεση διαρθρώνεται σε πέντε θεματικές ενότητες που προσεγγίζουν βασικές πτυχές του βυζαντινού πολιτισμού. Η πρώτη ενότητα «Από τον αρχαίο στον βυζαντινό κόσμο» εξετάζει τις συνέχειες και τις τομές κατά τη μετάβαση από την ύστερη αρχαιότητα στους πρώιμους βυζαντινούς χρόνους. Παρουσιάζεται η επιβίωση καλλιτεχνικών μορφών της ελληνορωμαϊκής παράδοσης και η επένδυσή τους με νέους χριστιανικούς συμβολισμούς, καθώς και η επίδραση των φιλοσοφικών και καλλιτεχνικών ρευμάτων της ύστερης αρχαιότητας στη θεολογία και την τέχνη των πρώτων χριστιανικών αιώνων. Η επόμενη ενότητα, «Ο θρησκευτικός βίος», προβάλλει τη χριστιανική ταυτότητα της αυτοκρατορίας: τον χριστιανισμό ως επίσημη θρησκεία του κράτους, τη στενή σχέση κράτους και Εκκλησίας, τη δημόσια και ιδιωτική λατρεία. Η τρίτη ενότητα, «Η πνευματική ζωή», εστιάζει στην κυριαρχία της ελληνικής γλώσσας ως φορέα πολιτισμού και μνήμης. Εξετάζει θέματα όπως τη διάσωση της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και την εν γένει στάση των Βυζαντινών απέναντι στην αρχαιότητα, τη βιβλιογραφική παραγωγή, την παιδεία. Ακολουθούν «Οι χαρές της ζωής», μια ενότητα που μεταφέρει τον επισκέπτη στον χώρο του καθημερινού βίου των Βυζαντινών. Ο εξοπλισμός και διάκοσμος της κατοικίας, καθώς και ο ατομικός καλλωπισμός συνθέτουν έναν μικρόκοσμο που διακρίνεται για την ποικιλία των θεμάτων του, τον συνδυασμό άρτιας τεχνικής εκτέλεσης και καλαισθησίας, αλλά και την πολυτέλεια. Τέλος, η ενότητα «Το Βυζάντιο μεταξύ Ανατολής και Δύσης» εικονογραφεί τη διαλεκτική σχέση της βυζαντινής αυτοκρατορίας με τους άλλους λαούς. Στο σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης,

άλλοτε μέσα από συγκρούσεις και άλλοτε μέσα από ειρηνικές επαφές, ο βυζαντινός πολιτισμός δέχθηκε και αφομοίωσε δημιουργικά έναν πλούτο επιρροών, γεγονός που υπογραμμίζει, στο κλείσιμο της έκθεσης, την πολυμορφία, τον δυναμισμό και τη συνθετική του ικανότητα.

Η έκθεση συνοδεύεται από δίτομο κατάλογο. Ο πρώτος τόμος εξετάζει βασικές πτυχές του βυζαντινού πολιτισμού, οι οποίες ορίζουν και τους θεματικούς άξονες της έκθεσης, και παρουσιάζει με ερμηνευτικό τρόπο τα εκθέματα. Ο δεύτερος τόμος εξετάζει τις πόλεις και την ύπαιθρο του ελλαδικού χώρου κατά τη βυζαντινή περίοδο, καθώς και τη διάσωση και προβολή των βυζαντινών μνημείων στην Ελλάδα του σήμερα μέσα από το έργο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Τα κείμενα και των δύο τόμων υπογράφονται από Έλληνες και ξένους επιστήμονες διεθνούς κύρους στον τομέα των βυζαντινών σπουδών.

Η έκθεση «Heaven and Earth. Art of Byzantium from Greek Collections» επικαιροποιεί την πρόσκληση του ποιητή William Butler Yeats «Sailing to Byzantium». Προτείνει μια πλοήγηση στο Βυζάντιο μέσα από τη διαχρονική, μεταμορφωτική δύναμη μιας τέχνης που κλήθηκε να ενώσει το πνευματικό με το υλικό, το θείο με το ανθρώπινο, τον ουρανό με τη γη. Ήδη στον πρώτο μήνα λειτουργίας της η έκθεση συγκέντρωσε περισσότερους από 30.000 επισκέπτες, ενώ τα σχόλια του αμερικανικού τύπου είναι διθυραμβικά.

Κώστας Κουλεντιανός
Ο τελευταίος ακροβάτης του
Μοντερνισμού
Μουσείο Μπενάκη, Κτήριο Οδού
Πειραιώς, 28/9/2012-13/1/2013

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΝΤΕΝΗΣ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΜΠΕΝ ΚΟΥΛΕΝΤΙΑΝΟΣ, ΘΟΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΛΟΡΕΤΤΑ ΓΑΪΤΗ

Ο γλύπτης Κώστας Κουλεντιανός γεννήθηκε στην Αθήνα το 1915. Σπούδασε στη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας και αργότερα στο Παρίσι στην Académie de la Grande Chaumière στο εργαστήριο του Ossip Zadkine. Η γνωριμία του με τον Henri Laurens υπήρξε καθοριστική και επηρέασε πολλά από τα έργα του. Το 1962 πραγματοποίησε την πρώτη του ατομική έκθεση

στο Παρίσι και συγχρόνως άρχισε να συνδιαλέγεται με αρχιτέκτονες για την ένταξη της γλυπτικής στην αρχιτεκτονική, σε δημόσιους και ανοιχτούς χώρους.

Η έκθεση στο Μουσείο Μπενάκη συμπεριλάμβανε 120 έργα του καλλιτέχνη, αντιπροσωπευτικά όλων των περιόδων δημιουργίας του: από τα πρώτα σπουδαστικά έργα της δεκαετίας του 1940, όταν ακόμα δούλευε σε πηλό, έως τα μνημειακά του έργα

σε σίδηρο των τελευταίων δεκαετιών της ζωής του. Στόχος της έκθεσης ήταν η επαναδιαπραγμάτευση του συνόλου της δημιουργίας του καλλιτέχνη. Θέματα, όπως η ποικιλία των υλικών και η πλαστική άνεση με την οποία τα χρησιμοποιούσε, η ενασχόλησή του με την ανθρώπινη μορφή, ο συνδυασμός επιπέδων τόσο σε έργα μικρών όσο και μεγάλων διαστάσεων, η συνέπεια της πορείας του προς την όλο και πληρέστερη απλότητα αποτελούν τα θεμελιώδη ζητήματα τόσο της έκθεσης, όσο και της έκδοσης που τη συνόδευε.

Η έκθεση διατηρούσε την ιστορική δομή, κρατώντας παράλληλα και μορφολογικά στοιχεία κάθε περιόδου ή ενότητας ώστε να είναι πραγματικά κι όχι ανεκδοτολογικά σύνολα, που υποστήριζαν και σύντομα αποσπάσματα από σημαντικά κείμενα γραμμένα στην ιστορική στιγμή που έδειχνε η ενότητα. Με άλλα λόγια δεν υπήρχε σχολιασμός, αλλά αντίθετα ένα συνεχές παρόν που η ποιότητα των έργων και τα λόγια κάθε φορά σημαντικών ποιητών, κριτικών, ιστορικών, αρχιτεκτόνων, κ.λπ. αναδείκνυαν άμεσα και με τον αυθεντικό λόγο της στιγμής που ερχόταν στο παρόν κι έφερνε μπρος στα μάτια του θεατή ένα καθ' όλα σύγχρονο έργο μέσα από την ποιότητα του βιώματος που το έργο επιτρέπει – εκεί άλλωστε έβλεπε ο επισκέπτης πόσο μεγάλος καλλιτέχνης είναι ο Κουλεντιανός. Σύμφωνα με τον επιμελητή της έκθεσης, σε όλη αυτή την προσπάθεια «ο Κουλεντιανός

κρατούσε το σανίδι, όπως ένας μεγάλος ηθοποιός ή καλλιτέχνης που είναι εκτός ηλικίας, που πείθει από τη δύναμη της παρουσίας του, το έργο του κι όχι από το μακιγιάζ και την υποκριτική». Παράλληλα, η έκθεση ενημέρωνε για τον πλούτο του έργου και των πειραματισμών του Κουλεντιανού δίνοντας τον καθαρό χαρακτήρα ενός ανθρώπου που ήταν πάντα ένα βήμα μπρος από τον εαυτό του κι από την εποχή του, «με το χαμόγελο και με μια ατελείωτη γλυκύτητα μέσα στην τόλμη των προτάσεών του».

Ιστορώντας την Υπέρβαση Από την παράδοση του Βυζαντίου στη νεώτερη τέχνη Ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Άνδρος 30 Ιουνίου – 29 Σεπτεμβρίου 2013

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΙΑΣ

Η νεοελληνική εκκλησιαστική τέχνη στο ξεκίνημα του 20ού αιώνα έχει το βάρος της κληρονομιάς δύο άνωθεν εικαστικών παραδόσεων, της μακραίωνης βυζαντινής και μεταβυζαντινής ζωγραφικής, καθώς και της ζωγραφικής του νέου ελληνικού κράτους, η οποία ακολουθεί τη μορφολογία της δυτικοευρωπαϊκής ζωγραφικής.

Για να γίνει κατανοητός ο ρόλος της ζωγραφικής στην Ορθόδοξη Εκκλησία αρκεί να θυμηθούμε ότι η κατεξοχήν εορτή της Ορθοδοξίας είναι η Κυριακή της Αναστηλώσεως των Εικόνων. Ας προστεθεί δε ακόμη ότι η ύπαρξη των εικόνων είναι η μόνη εξαίρεση στην τήρηση των εντολών του Δεκάλογου, την ισχύ του οποίου επιβεβαιώνει ο ίδιος ο Χριστός, κατά τον λόγο Του: «Μη νομίσητε ότι ήλθον καταλύσει τον νόμον ή τους προφήτας· ουκ ήλθον καταλύσει, αλλά πληρώσει» (Ματθ. ε', 17). Η απαγόρευση της ζωγραφικής αναπαράστασης υπερβαίνεται, διότι τώρα, με την παρέμβαση του Ιησού Χριστού στην ιστορία, μπορεί να απεικονισθεί ο Υιός του Θεού, καθώς με τη δισδιάστατη απόδοση της μορφής Του επιτυγχάνεται η εικαστική απόδοση της ασυγχύτου ενώσεως των δύο φύσεών Του. Διότι τον μεν Θεόν πατέρα «ουδείς εώρακε πώποτε» (Ιω. α', 18), γι' αυτό και δεν είναι δυνατόν να απεικονισθεί, ενώ τον Χριστό κατά τη μαρτυρία των Αποστόλων «...εωράκασι τοις οφθαλμοίς αυτών, ...εθεάσαντο και αι χείρες αυτών εψηλάφησαν» (Α' Ιω. α', 3), ώστε βεβαιώνεται η σάρκωση του Λόγου και η παρεμβολή του Χριστού στην ιστορία. Και μάλιστα με τη δισδιάστατη έκφραση τηρείται και ο

όρος της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου «εικόν μεν ουν έστιν ομοίωμα χαρακτηρίζον το πρωτότυπον μετά τού και τίνα διαφοράν έχουν προς αυτό».

Με την ίδια τεχνολογία, που επιτρέπει την ομοιότητα, αλλά και τη διαφορά και μάλιστα με τη δισδιάστατη έκφραση, εικονίζονται και οι άγιοι, «οι θεώμενοι κατά χάριν άνθρωποι», καθώς σύμφωνα με τη διατύπωση των Πατέρων «Αυτός γαρ ενηνθρώπησεν, ίνα ημείς θεοποιηθώμεν» (Μέγας Αθανάσιος).

Με αυτή τη θεώρηση γίνεται φανερό ότι η ζωγραφική της Ορθόδοξης Εκκλησίας δεν είναι μια απλή αφήγηση, αλλά εικαστική διατύπωση της ορθόδοξης θεολογίας, σύμφωνα με την οποία ο Θεός γίνεται άνθρωπος και ο άνθρωπος «θεώνεται κατά χάριν». Η ζωγραφική διατύπωση καθίσταται ευκολότερα μεθεκτική από τους πιστούς, καθώς με τον ασπασμό των εικόνων σαφώς δηλώνεται ότι η τιμή «επί το πρωτότυπον μεταβαίνει», δηλαδή επικοινωνούν μέσω της εικόνας με τους εικονιζόμενους αγίους.

Στο νέο ελληνικό κράτος, όπως είναι γνωστό, αρχικά η βυζαντινή τέχνη είχε σχεδόν ξεχαστεί. Οι νέες εκκλησίες που ανεγείρονται ιστορούνται από ζωγράφους που έχουν θητεύσει στην ευρωπαϊκή θρησκευτική ζωγραφική και ακολουθούν ακαδημαϊκή και ναζαρηνή τεχνολογία.

Η ζωγραφική αυτή είχε κυριαρχήσει σε όλο τον ελληνικό χώρο. Στη δεκαετία όμως του 1920 ζωγράφοι σπουδαγμένοι στο Παρίσι, όπως ο Σπύρος Παπαλουκάς, «ανακαλύπτουν» την εικαστική αξία της βυζαντινής ζωγραφικής στο Άγιον Όρος, καθώς με τη θητεία τους στα σύγχρονα κινήματα της μοντέρνας ζωγραφικής μπορούν να προσεγγίσουν ζωγραφικές διατυπώσεις που δεν έχουν ως κύριο στόχο τη μίμηση της πραγματικότητας μέσω της προοπτικής.

Την ίδια περίοδο, το 1923, επισκέπτεται το Άγιον Όρος ο Φώτης Κόντογλου που έχει έλθει και αυτός από το Παρίσι. Εντυπωσιάζεται από τη ζωγραφική των μοναστηριών, όπως γράφει ο ίδιος: «Δεν περίμενα να εύρω μια τέχνη τόσο τέλεια μέσα στις εκκλησίες των μοναστηριών». Ο Σπύρος Παπαλουκάς θα επιλεγεί από μια επιτροπή πολύ σημαντικών προσωπικοτήτων για την ιστόρηση του μητροπολιτικού ναού της Άμφισσας το 1927, κατά την παράδοση της βυζαντινής ζωγραφικής, ανοίγοντας τον δρόμο για την αλλαγή της κατεύθυνσης της ιστόρησης των νεοανεγειρόμενων εκκλησιών στο νεοελληνικό κράτος.

Υπήρξε βέβαια μια μικρής κλίμακας, αλλά σημαντική, προδρομική δημιουργία του κορυφαίου Έλληνα ζωγράφου του 20ού αιώνα Κωνσταντίνου Παρθένου, σε μια σειρά εικόνων μεγάλων διαστάσεων (180 X 180 εκ.) σε καμβά, με μεμονωμένους αγίους, στον ναό του Αγίου Αλεξάνδρου Παλαιού Φαλήρου. Η απόδοση

του όγκου και της σκίασης στα έργα αυτά δεν γίνεται με σκουρότερους τόνους του χρώματος, αλλά με παράθεση συμπληρωματικών χρωμάτων, π.χ. στο ρόδινο του προσώπου η «σκιά» αποδίδεται με πράσινο, τρόπο που χρησιμοποιούσαν και οι βυζαντινοί ζωγράφοι.

Στη δεκαετία του 1930 ιστορούνται σημαντικές εκκλησίες με κυριότερη τον ναό του πολιούχου των Αθηνών Αγίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτη, που ανατίθεται, έπειτα από διαγωνισμό, στον νεαρό τότε ζωγράφο Σπύρο Βασιλείου, τον γνωστό μετέπειτα ζωγράφο και σκηνογράφο. Ο Βασιλείου ακολουθεί με επιτυχία τη βυζαντινή τεχνολογία και το καθιερωμένο εικονογραφικό πρόγραμμα με κάποιες μικρές παραλλαγές κυρίως στον δυτικό τοίχο, που αναφέρονται στην Ακρόπολη των Αθηνών και στο κήρυγμα του αποστόλου Παύλου στον Άρειο Πάγο.

Την ίδια δεκαετία εμφανίζονται και κάποιες μεμονωμένες προτάσεις, όπως η ζωγραφική του Λουκίδη στον ναό της Ζωοδόχου Πηγής στην οδό Ακαδημίας, όπου ο ζωγράφος επιχειρεί με επιτυχία έναν συγκερασμό της παραδοσιακής ζωγραφικής μας με έναν έντονο και τολμηρό χρωματικό διακοσμητισμό.

Στη δεκαετία αυτή ο Φώτης Κόντογλου αρχίζει την εκκλησιαστική του ζωγραφική με μικρής κλίμακας έργα, όπως είναι οι φορητές εικόνες για το Δωδεκάορτο της Παντάνασσας στο Μοναστηράκι (1932) και η εικόνα των Τριών Ιεραρχών στην Καπνικαρέα (1934), για να προχωρήσει στις τοιχογραφίες του παρεκκλησίου της Αγίας Λουκίας της οικογενείας Ζαΐμη στο Ρίο των Πατρών (1935) και να συνεχίσει σε ένα ακόμη ιδιωτικό παρεκκλήσιο, την Αγία Ειρήνη της οικογενείας Πεσμαζόγλου στην Κηφισιά (1938).

Κατά τη μεταπολεμική περίοδο, ο Κόντογλου –που έχει ολοκληρώσει το κοσμικό έργο του με τις τοιχογραφίες στο Δημαρχείο Αθηνών, ζωγραφισμένες με βυζαντινή τεχνολογία– θα αφοσιωθεί σχεδόν αποκλειστικά στην εκκλησιαστική ζωγραφική ιστορώντας πολλούς ναούς, αλλά και διδάσκοντας στους νέους την εκκλησιαστική τεχνολογία. Το σημαντικότερο είναι όμως ότι ο Κόντογλου έχει συνείδηση της σημασίας και του ρόλου της εκκλησιαστικής ζωγραφικής στην Ορθόδοξη Εκκλησία, όπως συνοπτικά διατυπώθηκε στην αρχή αυτής της εισαγωγής. Προικισμένος με πλούσιο ζωγραφικό τάλαντο, αλλά και λογοτεχνικό ανάλογο, και έχοντας πίστη αταλάντευτη στη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, θα γίνει ο κατεξοχήν δάσκαλος της ζωγραφικής αυτής, τόσο ως τεχνικής και μορφολογίας, όσο και ως θεολογικής έκφρασης της Σαρκώσεως του Λόγου και θεώσεως κατά χάριν του Ανθρώπου.

(Το κείμενο αυτό έχει δημοσιευτεί στον Οδηγό της έκθεσης)

Πολιτιστικά & Εκπαιδευτικά Προγράμματα

Μουσεία και εκπαίδευση Μαθητικός διαγωνισμός σχεδίου «Ζωγραφίζοντας την Ελλάδα»

ΛΙΛΙΑ ΝΤΕ ΤΣΑΒΕΣ

Πρόσφατα, μέσα στο πνεύμα της νέας αντίληψης για την κοινωνική συμβολή των μουσείων και του επαναπροσδιορισμού του εκπαιδευτικού τους ρόλου σε παγκόσμιο επίπεδο, διοργανώθηκε από τη ΜΚΟ Heritage & Museums (Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά και Μουσεία, Τέχνη, Πολιτισμός, Εκπαίδευση) μαθητικός διαγωνισμός σχεδίου με θέμα «Ζωγραφίζοντας την Ελλάδα». Στον διαγωνισμό έλαβαν μέρος 2.500 σχολεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Αθήνας και της Αττικής.

Στόχος της ΜΚΟ Heritage & Museums ήταν να αναδείξει τη δράση των μουσείων όσον αφορά στη μάθηση και την εμπειρία, προτρέποντας τους μαθητές να επισκεφθούν τα μουσεία της χώρας μας μαζί με τους γονείς τους για να εμπνευστούν από τις συλλογές τους. Παράλληλα, προσπάθησε να εναρμονίσει τους στενούς δεσμούς που προκύπτουν από τη σχέση Σχολείου-Μουσείου και Μαθητών-Γονέων σε μια αμφίδρομη επικοινωνία που έχει ως στόχο τη διαφύλαξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς αλλά και τη γνωριμία της, καθώς και ανταλλαγές με άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Μέσα στο ευρύτερο πνεύμα της συνεργασίας και της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, η ΜΚΟ Heritage & Museums συνεργάστηκε με το «Κέντρο Τεχνών Πλάκα» που είχε την ευθύνη για την πρώτη επιλογή των έργων, αλλά και με άλλους σημαντικούς φορείς, όπως η «Περιφέρεια Αττικής» και ο ΟΠΑΝΔΑ (Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού και Νεολαίας του Δήμου Αθηναίων), που αγκάλιασαν αυτή την πρωτοβουλία. Τους ευχαριστούμε όλους από καρδιάς.

Η Heritage & Museums είναι μια μη κερδοσκοπική οργάνωση, με έδρα στην Αθήνα, που έχει ως κύριο έργο την ανάπτυξη προ-

γραμμάτων και δράσεων σε θέματα πολιτισμού, καθώς και τη στήριξη των μουσείων. Στόχος της είναι η προώθηση της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από διάφορες ενέργειες: επικοινωνίας, εκπαίδευσης και έρευνας. Δίνει έμφαση στις πολιτισμικά αποκλεισμένες ομάδες του πληθυσμού και στηρίζεται στη συνεργασία και τον εθελοντισμό. Οι δραστηριότητες της Heritage & Museums καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα: οργάνωση και συντονισμός σε συνέδρια, σεμινάρια και εκπαίδευση σε εξειδικευμένους τομείς, π.χ. κόσμημα, διευκόλυνση της πρόσβασης στα πολιτιστικά αγαθά – με ξεναγήσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα για άτομα με ειδικές ανάγκες, ενίσχυση προσπαθειών για τη διαχείριση φυσικών και ψηφιακών συλλογών πολιτιστικού περιεχομένου, υποστήριξη των μουσείων σε προγράμματα τεχνολογίας και έρευνας, υλοποίηση πρωτοβουλιών δικτύωσης και εθελοντισμού για τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η Heritage & Museums, ως αρωγός της προσπάθειας για την ανάδειξη θεμάτων της πολιτιστικής κληρονομιάς και των μουσείων, εξειδικεύεται στην έρευνα προγραμμάτων που αναπτύσσονται στο εξωτερικό, γεγονός που προβάλλει την Ελλάδα και τον ελληνικό πολιτισμό, κυρίως σε χώρες που βρίσκονται υπό ανάπτυξη. Παράλληλα, στηρίζει τα μουσεία της Ελλάδος, που είναι και ο πρωταρχικός της στόχος, καθώς και του εξωτερικού με τα οποία βρίσκεται σ' επαφή για τη δημιουργία πολιτιστικών ανταλλαγών και προγραμμάτων.

Η υπογράφουσα, πρόεδρος της Heritage & Museums, έχει ενεργό ρόλο στα θέματα του πολιτισμού αλλά και μεγάλη πείρα και αγάπη στο να υλοποιεί τέτοιες δραστηριότητες.

Έτσι, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της, η Heritage & Museums διοργάνωσε τον περασμένο Απρίλιο τον μαθητικό διαγωνισμό «Ζωγραφίζοντας την Ελλάδα», στοχεύοντας στην ανάδειξη νέων ταλέντων στη ζωγραφική και προσφέροντας ως πρώτο βραβείο στον νικητή και σε έναν από τους γονείς του ένα πολιτιστικό ταξίδι, επίσκεψη στα «Βραβευμένα μουσεία της Ευρώπης». Οι μαθητές που συμμετείχαν στον διαγωνισμό ήταν παιδιά και νέοι από τα 2.500 ιδιωτικά και δημόσια σχολεία, Δημοτικά, Γυμνάσια και Λύκεια των Αθηνών και της ευρύτερης περιφέρειας της Αττικής. Θεωρούμε ότι ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντική, σε αυτή τη δύσκολη περίοδο που διανύει η χώρα μας, η ανταπόκριση τόσων νέων σε αυτόν τον διαγωνισμό, γεγονός που καταδεικνύει την αναγκαιότητα ανάλογων δράσεων, έτσι ώστε να αποτελέσουν την κινητήρια δύναμη για μια πιο αισιόδοξη στάση των νέων απέναντι στην κρίση. Παράλληλα, σηματοδοτεί και την υποχρέωσή μας να συνεχίσουμε την προσπάθεια χωρίς εφησυχασμούς ώστε αυτές οι πρωτοβουλίες να έχουν διάρκεια στον χρόνο.

Η κριτική επιτροπή επέλεξε τους νικητές από τα εβδομήντα έργα που επιλέγησαν τελικά από τα 2.000 περίπου έργα που κατατέθηκαν αρχικά. Η αυστηρή επιλογή έγινε από την κ. Μαρία Καρακλιούμη, Αντιπεριφερειάρχη του Νοτίου Τομέα Αθηνών, και από εξέχουσες προσωπικότητες στον χώρο της τέχνης, όπως οι ζωγράφοι, καθηγητές της Σχολής Καλών Τεχνών, Αχιλλέας Δρούγκας και Γιώργος Λαζόγκας, η δημοσιογράφος-συγγραφέας Ελένη Κάραμποττ και ο δημοσιογράφος-σκηνοθέτης Δημήτρης Τρίκας. Μέλος της κριτικής επιτροπής ήταν και η εικαστικός Κατερίνα Ζαχαροπούλου.

Νικήτρια αναδείχθηκε η Συμέλα Παπαδογιαννάκη, μαθήτρια της πρώτης τάξης του 3ου Γυμνασίου Χαϊδαρίου, η οποία ζωγράφησε τον «Παρθένωνα» με έντονα χρώματα παστέλ. Το έπαθλο ήταν ένα ταξίδι στο Βέλγιο, για τρεις μέρες, μαζί με τη μητέρα της, όπου ξεναγήθηκε από τους διευθυντές των παγκοσμίου φήμης μουσείων, των βραβευμένων από το EMF (European Museum Forum-Council of Europe), όπως το Gallo-Romain Museum στο Tongeren, «Βραβείο καλύτερου μουσείου της Ευρώπης, EMYA 2011», το STAM στη Γάνδη και το MAS, Ιστορικό Μουσείο της Αμβέρσας, «Βραβείο Silletto 2013, EMF».

Από την επίσκεψη της νικήτριας στο Gallo-Romain Μουσείο στο Tongeren του Βελγίου.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι η μικρή μαθήτρια, εκτός από τον πρόδηλο ενθουσιασμό για τη γνωριμία της με την αισθητική αλλά και την καινοτόμο μουσειολογική αντίληψη στο σύγχρονο πολιτιστικό ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, συνομίλησε και αντάλλαξε γνώμες με σημαντικές προσωπικότητες και ασφαλώς θα έκανε αναφορά με υπερηφάνεια και στον ελληνικό πολιτισμό.

Πράγματι, όπως αποδείχθηκε, το καινοτόμο βραβείο «Επίσκεψη στα βραβευμένα μουσεία της Ευρώπης», προσφορά της ΜΚΟ Heritage & Museums, που διοργανώθηκε για πρώτη φορά, με την επιτυχημένη επίσκεψη στο Βέλγιο στις αρχές Ιουλίου είχε πολύ θετική απήχηση τόσο στη μουσειακή όσο και στην ευρωπαϊκή κοινοβουλευτική κοινότητα του Βελγίου ως μια σημαντική πο-

λιτιστική πρωτοβουλία. Την καλωσόρισαν ως θεσμό, μας έγινε μάλιστα πρόταση η έκθεση «Ζωγραφίζοντας την Ελλάδα» να παρουσιαστεί και στο Ευρωκοινοβούλιο.

Πιστεύουμε πως αυτή η πρωτοβουλία μπορεί να ανοίξει νέους ορίζοντες και να αναπτύξει συνεργασίες μεταξύ των ελληνικών και ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και ιδιαίτερα των μουσείων, γιατί έχει και την υποστήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού.

Σκοπός του διαγωνισμού, μεταξύ άλλων, είναι ο νικητής ή η νικήτρια να επισκέπτεται κάθε χρόνο ένα μουσείο πρόσφατα βραβευμένο για την καινοτομία του από το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς και από το European Museum Forum-Council of Europe, μέλος του διοικητικού συμβουλίου του οποίου είναι η υπογράφουσα.

Παράλληλα, στοχεύουμε ο διαγωνισμός αυτός να είναι ετήσιος και να καθιερωθεί ως θεσμός, γεγονός που έχει την υποστήριξη και της «Περιφέρειας Αττικής». Στα εγκαίνια της έκθεσης, που φιλοξενήθηκε στο Κέντρο Τέχνης του ΟΠΑΝΔΑ, παραβρέθηκαν πολλοί μαθητές, γονείς, καθηγητές και συμπαράστατες της Heritage & Museums. Με την παρουσία τους μας τίμησαν, μεταξύ άλλων, η Αντιπεριφερειάρχης Νοτίου Τομέα Αθηνών κ. Μαρία Καρακλιούμη, εκπρόσωπος του ΟΠΑΝΔΑ, ο πρόεδρος του Βελγίου κ. Mark Van Den Reeck και της Κροατίας κ. Ivan Starcevic, ενώ ευχές έστειλαν οι πρόεδροι της Ελβετίας και της Τουρκίας.

Η ταλαντούχα μαθήτρια επιβραβεύθηκε με την τηλεοπτική παρουσία της στην καθημερινή ενημερωτική εκπομπή του ΣΚΑΙ TV, ενώ ο διαγωνισμός έτυχε ιδιαίτερης προβολής στον τύπο και σε ραδιοφωνικές εκπομπές (ΕΡΤ1, Β' Πρόγραμμα, ΚΟΣΜΟΣ, ΑΘΗΝΑ 984, WEB TV). Η ανάδειξη των νικητών έγινε με κριτήρια την πρωτοτυπία, τη ζωγραφική διάθεση και την εικαστική προσέγγιση με την ξεχωριστή παιδική ματιά.

Τα υπόλοιπα βραβεία συνοδεύτηκαν από Εύφημον Μνεία, υπογεγραμμένη από τον Περιφερειάρχη Αττικής κ. Ιωάννη Σγουρό, και από χρηματικά ποσά, προσφορά της Heritage & Museums, καθώς και από υποτροφίες του «Κέντρου Τεχνών Πλάκα», πρωτοβουλίες που έγιναν θετικά δεκτές από το κοινωνικό σύνολο στους χαλεπούς καιρούς που ζούμε.

ΕΜΣΤ Χωρίς Σύνορα Ένα πρόγραμμα του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης για την ισότιμη πρόσβαση στην τέχνη και τον πολιτισμό

ΜΑΡΙΝΑ ΤΣΕΚΟΥ

Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (ΕΜΣΤ), στο πλαίσιο του κοινωνικού και εκπαιδευτικού ρόλου του και αναγνωρίζοντας τα διαφορετικά ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του κοινού, εγκαινίασε το 2009 το καινοτόμο πρόγραμμα «ΕΜΣΤ Χωρίς Σύνορα», το οποίο περιλαμβάνει συνεργασίες και συνέργειες με κοινωνικούς φορείς και ομάδες, όπως Μονάδες Απεξάρτησης, Κέντρα για άτομα τρίτης ηλικίας, τη Μονάδα Ακαδημαϊκής Στήριξης και Προσβασιμότητας Φοιτητών με Αναπηρία της ΑΣΚΤ, σχολεία δι-απολιτισμικής εκπαίδευσης και το Γυμνάσιο-Λύκειο του Ειδικού Καταστήματος Κράτησης Νέων Αυλώνα. Στόχος του προγράμματος είναι η άρση του κοινωνικού αποκλεισμού, η ενσωμάτωση και η δημιουργία ευκαιριών ίσης πρόσβασης στην τέχνη και

Εγκαίνια της έκθεσης TV eyes, επιλογές από το Φωτογραφικό Εργαστήριο του 18Ανω, 2009.

τον πολιτισμό για όλους. Για την επίτευξη του προαναφερθέντος στόχου σχεδιάζονται και υλοποιούνται ειδικά για κάθε ομάδα προγράμματα, τα οποία προσφέρονται δωρεάν, διασφαλίζοντας την προσβασιμότητα στις συλλογές και τις εκθέσεις του μουσείου σε κάθε επισκέπτη.

Ποιες είναι όμως οι καταλληλότερες εκπαιδευτικές και ερμηνευτικές πρακτικές που μπορούν να εφαρμοστούν στο μουσείο, με σκοπό τον σχεδιασμό ενός επιτυχημένου προγράμματος, το οποίο αποσκοπεί τόσο στην αισθητική καλλιέργεια όσο και στον περιορισμό των διακρίσεων και του αποκλεισμού; Μπορεί ένα

μουσείο, μέσα από εκθέσεις και άλλες δράσεις, να αποτελέσει ένα ελκυστικό και δημιουργικό περιβάλλον, στο οποίο άνθρωποι με διαφορετικά κοινωνικά, πολιτιστικά και άλλα χαρακτηριστικά θα ανακαλύπτουν και θα απολαμβάνουν ισότιμα την τέχνη, θα συγκινούνται, θα εκφράζονται και θα επανατοποθετούνται απέναντι σε στερεότυπα, προκαταλήψεις και διαχωρισμούς;

Το παράδειγμα της συνέργειας μεταξύ του ΕΜΣΤ και του Φωτογραφικού Εργαστηρίου Κοινωνικής Επανάστασης της Μονάδας Απεξάρτησης 18'Ανω, το οποίο θα παρουσιαστεί στη συνέχεια, μπορεί να δείξει πώς απαντώνται στην πράξη τα παραπάνω ερωτήματα. Το πρόγραμμα του ΕΜΣΤ, που προέκυψε από αυτή τη συνέργεια, διακρίθηκε το 2012 με έπαινο από το CECA στον ετήσιο διεθνή διαγωνισμό που οργανώνει για τις Καλές Πρακτικές στα μουσεία και δημοσιεύτηκε στον ειδικό τόμο με τίτλο «Best Practice I, A tool to improve museum education internationally». Επίσης, παρουσιάστηκε στο 23ο Γενικό Συνέδριο του ICOM, που πραγματοποιήθηκε τον περασμένο Αύγουστο στο Ρίο Ντε Τζανέιρο.

Η ιδέα πάνω στην οποία στηρίχθηκε η συνέργεια μεταξύ ΕΜΣΤ και 18'Ανω είναι ο από κοινού σχεδιασμός ενός προγράμματος οργανικά ενταγμένου στο θεραπευτικό πρόγραμμα του 18'Ανω –το οποίο βασίζεται κατά κύριο λόγο στην ψυχοθεραπεία και την τέχνη– ενισχύοντας τον ρόλο της τέχνης τόσο στη θεραπεία όσο και στην επανένταξη. Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε με την πεποίθηση ότι οι κατάλληλα σχεδιασμένες δραστηριότητες του μουσείου θα εμπλουτίσουν με έναν εναλλακτικό τρόπο το θεραπευτικό έργο της Μονάδας Απεξάρτησης και υλοποιείται κάθε χρόνο σε τρεις φάσεις, ανταποκρινόμενο στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα της ομάδας αλλά και αποσκοπώντας στην ευαισθητοποίηση του κοινού απέναντι στο σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα της κατάχρησης ουσιών.

Κατά την πρώτη φάση του προγράμματος, κάθε Σεπτέμβριο, το Φωτογραφικό Εργαστήριο αποφασίζει το θέμα πάνω στο οποίο τα μέλη του θα δουλέψουν με σκοπό τη δημιουργία ενός φωτογραφικού πρότζεκτ, ασκούμενοι στην τεχνική της φωτογραφίας στο πλαίσιο του θεραπευτικού τους προγράμματος. Καθώς δουλεύουν το πρότζεκτ, συνδέουν την καθημερινή ζωή, τις εμπειρίες και τις μνήμες τους με την κοινωνική κριτική και τη δημιουργική έκφραση. Εστιάζουν στο περιβάλλον τους, στους εαυτούς τους και στους άλλους, ώστε μέσω της φωτογραφίας να εκφράσουν δημιουργικά τις ιδέες, τις σκέψεις, τους προβληματισμούς και τα συναισθήματά τους, καλλιεργώντας ταυτόχρονα τις δεξιότητές τους στην τέχνη της φωτογραφίας. Κύριος σκοπός της φάσης αυτής είναι η βαθύτερη κατανόηση του εαυτού τους και των άλλων μέσω της δημιουργικής διαδικασίας.

Το χρονικό διάστημα κατά το οποίο τα μέλη του Εργαστηρίου εξελίσσουν το πρότζεκτ (Σεπτέμβριος-Ιούνιος) επισκέπτονται το ΕΜΣΤ, παρακολουθούν συμμετοχικές ξεναγήσεις βασισμένες στον διάλογο και συναντούν καλλιτέχνες, όποτε είναι δυνατόν, για να συζητήσουν και να αναλύσουν μαζί τους το έργο τους. Μέσα από τις δράσεις αυτές, που αποτελούν τη δεύτερη φάση του προγράμματος, εξοικειώνονται με τη σύγχρονη τέχνη, διευρύνουν τις γνώσεις τους γύρω από τις τεχνικές, τα μέσα καλλιτεχνικής έκφρασης, τα θέματα που απασχολούν τους καλλιτέχνες και τις τάσεις στην καλλιτεχνική δημιουργία, όπως διαμορφώνονται σήμερα διεθνώς και ταυτόχρονα ενδυναμώνουν την επικοινωνία μεταξύ τους, την ανταλλαγή απόψεων και την έκφραση προσωπικών ιδεών, σκέψεων και συναισθημάτων. Με τη συχνή συμμετοχή σε δραστηριότητες σχετικές με την τέχνη, βαθαινει η εμπλοκή τους με εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης, εμπλουτίζεται η φωτογραφική τους δουλειά, καλλιεργούνται οι κοινωνικές τους δεξιότητες. Η όλη εμπειρία από την επαφή με τις εκθέσεις και τα έργα του μουσείου διοχετεύεται τελικά στο δικό τους έργο πάνω στο οποίο δουλεύουν ομαδικά.

Είναι σημαντικό οι συζητήσεις που γίνονται με αφορμή τα έργα της εκάστοτε τρέχουσας έκθεσης να εστιάζουν σε θέματα τα οποία σχετίζονται με τα ενδιαφέροντα και τις αναζητήσεις των μελών της ομάδας, ώστε να επιτυγχάνεται η σύνδεση των έργων με δικές τους εμπειρίες, δηλαδή να επιτυγχάνεται η βιωματική προσέγγιση της τέχνης, και έτσι να επωφελούνται από την αισθητική εμπειρία. Σε κάθε συνάντηση εξοικειώνονται όλο και περισσότερο με τον χώρο του μουσείου, καλλιεργείται η κριτική σκέψη και η δυνατότητα διατύπωσης προσωπικών απόψεων χωρίς δισταγμούς και αυξάνεται η αυτοπεποίθησή τους, στοιχείο πολύ σημαντικό τόσο για το καλλιτεχνικό τους έργο όσο και για τη ζωή τους.

Το πρόγραμμα ολοκληρώνεται τον Ιούνιο με την έκθεση του πρότζεκτ στον χώρο του μουσείου (τρίτη φάση). Η Παγκόσμια Ημέρα κατά των Ναρκωτικών, στις 26 Ιουνίου, δίνει μια καλή ευκαιρία στο μουσείο να οργανώσει ένα ειδικό αφιέρωμα στο Φωτογραφικό Εργαστήριο, παρουσιάζοντας σε έκθεση το φωτογραφικό ή βίντεο πρότζεκτ που η ομάδα δημιούργησε. Την ημέρα των εγκαινίων οργανώνονται επίσης διαλέξεις και συζητήσεις, όπως για παράδειγμα διάλεξη της ψυχιάτρου και επιστημονικά υπεύθυνης του 18'Ανω Κατερίνας Μάτσα, συζητήσεις μεταξύ των φωτογράφων-θεραπευτών και των μελών του Εργαστηρίου με το κοινό του μουσείου, κ.ά. Η έκθεση αποτελεί επίσης μια αφορμή να επισκεφθούν το μουσείο και άλλες ομάδες απεξάρτησης, να δουν μαζί με το πρότζεκτ του Φωτογραφικού Εργαστηρίου και τις άλλες εκθέσεις του μουσείου, να παρακολουθήσουν ειδικά σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα και να νιώσουν το

μουσείο ως έναν φιλόξενο χώρο, όπου μπορούν να περάσουν τον χρόνο τους ευχάριστα και δημιουργικά, βιώνοντας την αισθητική εμπειρία.

Η τρίτη φάση του προγράμματος, πέρα από την ικανοποίηση και την τόνωση της αυτοπεποίθησης που προσφέρει στα μέλη του Εργαστηρίου, έχει έναν ακόμα σημαντικό σκοπό: μέσα από τις δράσεις που οργανώνονται, επιδιώκει να εμπλέξει ενεργά και το ευρύ κοινό, να κάνει γνωστή την προσπάθεια και το έργο της ομάδας, ώστε να ευαισθητοποιηθεί απέναντι σε ένα τόσο σημαντικό στις μέρες μας κοινωνικό πρόβλημα και να συμβάλει στην άμβλυνση των προκαταλήψεων και του κοινωνικού στιγματισμού. Η κυριότερη καινοτομία του προγράμματος ίσως, τελικά, εντοπίζεται στο γεγονός ότι, μέσα από τις δράσεις αυτές, τα μέλη της ομάδας δεν αναγνωρίζονται απλώς ως ισότιμοι επισκέπτες-θεατές των εκθέσεων του μουσείου, αλλά αναλαμβάνουν έναν ενεργό, πρωταγωνιστικό ρόλο καθώς, ως δημιουργοί-καλλιτέχνες, εκθέτουν το έργο τους μέσα στο μουσείο.

Συμπερασματικά, η συνέργεια μεταξύ του ΕΜΣΤ και της Μονάδας Απεξάρτησης 18'Ανω, όπως και όλες οι δράσεις που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του προγράμματος «ΕΜΣΤ Χωρίς Σύνορα», έχει ως αποτέλεσμα την υλοποίηση ενός συμμετοχικού, διαδραστικού και βιωματικού προγράμματος με εκπαιδευτικό και κοινωνικό προσανατολισμό. Από το 2009 μέχρι σήμερα οι συνεργασίες που το ΕΜΣΤ δημιουργεί με διαφορετικές κοινωνικές ομάδες γίνονται όλο και περισσότερες, αποσκοπώντας στο άνοιγμα του μουσείου σε ένα κοινό όσο το δυνατόν ευρύτερο και στην ενδυνάμωση του εκπαιδευτικού και κοινωνικού ρόλου του σε μια εποχή κατά την οποία η ανάγκη για παρόμοιες δράσεις ίσως είναι μεγαλύτερη από ποτέ.

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM και η μουσειακή εκπαίδευση

TETH XATZHNIKOLAΟΥ

Η ιστορία της μουσειακής εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι μια «σύγχρονη ιστορία», αφού εκτυλίσσεται περίπου την τελευταία τριακοταετία. Είναι πυκνή και ενδιαφέρουσα, όχι μόνο γιατί έχει πολλές πτυχές, αλλά κυρίως γιατί αντικατοπτρίζει τις αλλαγές νοοτροπιών που σημειώθηκαν στη χώρα μας κατά το τελευταίο τέταρτο του 20ού αιώνα. Οι αλλαγές αυτές αφορούσαν κυρίως τη στάση μας απέναντι στα μνημεία, την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των ελληνικών μουσείων, τις νέες τάσεις στον χώρο της εκπαίδευσης. Μέσα σ' αυτό το κλίμα, παλαιότερες προσπάθειες καρποφόρησαν και πολλές νέες πρωτοβουλίες αναπτύχθηκαν οδηγώντας, σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, σε μια πραγματική έκρηξη.

Σημαντική ώθηση σ' αυτό το δημιουργικό ρεύμα έδωσε το Ελληνικό Τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) που συμπλήρωσε φέτος 30 χρόνια από την ίδρυσή του. Βάζοντας εξ αρχής ως στόχο, μεταξύ άλλων, το άνοιγμα των μουσείων στην κοινωνία, συμπορεύτηκε δυναμικά με αυτή την αλλαγή νοοτροπίας που προαναφέραμε: ο κοινωνικός και εκπαιδευτικός ρόλος των μουσείων άρχισε να αναδεικνύεται, να γίνεται αποδεκτός και σιγά σιγά να υιοθετείται από το μεγαλύτερο μέρος των μουσειακών οργανισμών. Ούτως ή άλλως η εκρηκτική ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών δεν μπορούσε παρά να κάνει επιτακτική την ανάγκη αναζήτησης νέων τρόπων μετάδοσης της γνώσης για τον πολιτισμό.

Όλη αυτή η όχι και τόσο αυτονόητη κινητοποίηση υπήρξε μια μεγάλη καινοτομία για τα ελληνικά πράγματα της εποχής.

Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή.

Το ICOM, ως συντονιστής, συγκέντρωσε αμέσως γύρω από ένα τραπέζι μικρά και μεγάλα μουσεία όλων των κατηγοριών, δημόσια και ιδιωτικά, από την Αθήνα και την περιφέρεια, που ξεκίνησαν έναν γόνιμο διάλογο πάνω σε πολλά θέματα μουσειολογικής θεωρίας και πρακτικής.

Τρία χρόνια μετά, το 1986, δημιουργήθηκε μια ομάδα εργασίας αποτελούμενη από εκπροσώπους μουσείων και άλλων φορέων που πραγματοποιούσαν ήδη ή ενδιαφέρονταν για τις μουσειακές εκπαιδευτικές δράσεις. Η ομάδα αυτή –υφίσταται ακόμα με άλλη μορφή– συναντιόταν τακτικά μια φορά τον μήνα, αντάλλαζε απόψεις και εμπειρίες, συζητούσε συγκεκριμένα θέματα, οργά-

νωνα σεμινάρια και εκδηλώσεις. Έτσι, το 1987 αποφασίστηκε να αφιερωθεί η Διεθνής Ημέρα Μουσείων στο θέμα « Μουσεία και Εκπαίδευση ». Ο εορτασμός αυτός είχε μεγάλη απήχηση στο ελληνικό κοινό. Το πρώτο μεγάλο βήμα είχε γίνει.

Έναν χρόνο μετά, η οργάνωση στην Αθήνα και στο Ναύπλιο της ετήσιας Συνάντησης της Διεθνούς Επιτροπής του ICOM για τη μουσειακή εκπαίδευση και πολιτιστική δράση (ICOM/CECA) με θέμα «Ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία εκπαιδευτικών τμημάτων σε Μουσεία» αποτέλεσε ένα καθοριστικό γεγονός που σφράγισε τη μουσειοπαιδαγωγική στη χώρα μας. Η γνωριμία με τη διεθνή εμπειρία άνοιξε νέους ορίζοντες: το ένα μουσείο «παρέσυρε» το άλλο, τα προγράμματα πολλαπλασιάστηκαν, άρχισε να σχεδιάζεται ποικίλο εκπαιδευτικό υλικό και να οργανώνονται ενδιαφέρουσες εκδηλώσεις ενημέρωσης και επιμόρφωσης.

Το ICOM προχώρησε όμως και σε άλλες στοχευμένες δράσεις στενότερης σύνδεσης του μουσείου με την εκπαίδευση. Η σημαντικότερη από αυτές ήταν το Σεμινάριο «Μουσείο-Σχολείο» που ξεκίνησε αρχικά το 1988 με επιμόρφωση σχολικών συμβούλων και με τη στήριξη της UNESCO και συνεχίστηκε μέχρι το 2002 με τη συνεργασία των Υπουργείων Παιδείας και Πολιτισμού, απευθυνόμενο πλέον απευθείας στους εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης διαφόρων νομών της χώρας (Ναύπλιο-Ν. Αργολίδας, Δίον-Ν. Πιερίας, Πάτρα-Ν.Αχαΐας, Ιωάννινα, Καλαμάτα-Ν.Μεσσηνίας, Καβάλα). Για τα περισσότερα από τα σεμινάρια αυτά εκδόθηκαν πρακτικά που εμπλούτισαν τη σχετική βιβλιογραφία και αποτελούν ακόμα και σήμερα αξιόπιστα σημεία αναφοράς.

Όλα αυτά, μαζί με πολλές άλλες δράσεις –διαλέξεις, σεμινάρια επιμόρφωσης, συναντήσεις, δημοσιεύσεις, δημιουργία μουσειακών χώρων αφιερωμένων στην παιδική ηλικία, κ.ά.– δημιούργησαν ένα εύφορο έδαφος, όπου μπορούσαν πλέον να αναπτυχθούν ευρωπαϊκές και άλλες διεθνείς συνεργασίες. Ενδεικτικά μόνο αναφέρουμε το ευρωπαϊκό πρόγραμμα «Το σχολείο υιοθετεί ένα μνημείο», το οποίο, αν και πιλοτικό, δημιούργησε προϋποθέσεις για μια μονιμότερη σύνδεση του σχολείου με την πολιτιστική κληρονομιά.

Την ίδια εποχή το πρόγραμμα «ΜΕΛΙΝΑ-Εκπαίδευση και Πολιτισμός», που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από τα Υπουργεία Παιδείας και Πολιτισμού με τη συνεργασία της Γ.Γ.Λαϊκής Επιμόρφωσης (1995-2001), ένα επίσης πιλοτικό πρόγραμμα που ουσιαστικά στόχευε σε μια ποιοτική αλλαγή στην εκπαίδευση, έδωσε την ευκαιρία σχεδιασμού και παραγωγής ενός εξαιρετικά σημαντικού σε ποσότητα, ποιότητα και ποικιλία εκπαιδευτικού υλικού για το σύνολο σχεδόν της υλικής και άυλης πολιτιστικής μας κληρονομιάς, αξιοποιώντας, σε μεγάλο βαθμό, την εμπειρία του ICOM. Τόσο το ίδιο το πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ, στο σύνολό του, όσο και ειδικότερα το εκπαιδευτικό υλικό, προσέλκυσαν το ενδιαφέρον της εκπαιδευτικής κοινότητας που είχε πια μια στέρεη βάση για τη δημιουργία νέων προγραμμάτων συνδε-

δεμένων με τη σχολική ύλη και την τοπική ιστορία.

Τις εκπαιδευτικές δράσεις για σχολικές ομάδες ακολούθησαν προγράμματα για την προσχολική ηλικία και το ενήλικο κοινό. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν πια άρχισε να γίνεται ορατή η σταδιακή αλλαγή της ελληνικής κοινωνίας με τη διαρκώς αυξανόμενη ροή οικονομικών μεταναστών, προσφύγων, κ.λπ., τα μουσεία συνειδητοποίησαν ότι έπρεπε πλέον να ανταποκριθούν στις ανάγκες ενός διαφοροποιημένου κοινού. Έτσι, άρχισαν να σχεδιάζονται δράσεις για ειδικές κοινωνικές ομάδες (ρομά, παλιννοστούντες ομογενείς από την τ. Σοβιετική Ένωση, πρόσφυγες, μετανάστες, κ.λπ.). Επίσης, ιδιαίτερη μέριμνα καταβλήθηκε για την επίλυση των προβλημάτων προσβασιμότητας στα μουσεία και στα μνημεία με τη δημιουργία υποδομών και την πραγματοποίηση ποικίλων ειδικών δράσεων πολιτισμού. Το Ευρωπαϊκό Έτος Ατόμων με Αναπηρία (2003) και το Ευρωπαϊκό Έτος Διαπολιτισμικού Διαλόγου (2008), με τις εκδηλώσεις που οργανώθηκαν, κινητοποίησαν ακόμα περισσότερο τους επαγγελματίες, ενώ παράλληλα ευαισθητοποίησαν και την κοινότητα των πολιτών.

Παράλληλα, σε συνεργασία με το ICOM, το Υπουργείο Πολιτισμού καθιέρωσε Ενημερωτικές Συναντήσεις-Σεμινάρια Μουσειοπαιδαγωγικής, ενώ στήριξε και τη δημιουργία «εκπαιδευτικών πολιτιστικών δικτύων» που δημιούργησαν σταθερότερους δεσμούς μεταξύ των σχολείων και των διαφόρων πολιτιστικών οργανισμών.

Ειδικά αξίζει επίσης να αναφέρουμε τον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων (18 Μαΐου), ο οποίος, από το 1992, είναι αφιερωμένος κάθε χρόνο σε ένα διαφορετικό θέμα σε παγκόσμιο επίπεδο. Αποτελεί αφορμή για την προσέλευση ενός ευρύτατου κοινού, ενώ στο μεγαλύτερο ποσοστό οι εκδηλώσεις που οργανώνονται σε όλη τη χώρα έχουν ουσιαστικά εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM, ανάλογα με το θέμα, επιλέγει κάθε φορά να τιμήσει ένα διαφορετικό μουσείο, το οποίο αποτελεί το επίκεντρο του εορτασμού οργανώνοντας ειδικές ξεναγήσεις και πλήθος άλλων δραστηριοτήτων.

Με την πεποίθηση ότι η συνέχεια και η ανανέωση είναι ένα ιδανικό μείγμα που εξασφαλίζει στους θεσμούς ποιότητα και σταθερότητα, η ομάδα εργασίας του ICOM για τη μουσειακή εκπαίδευση συνεχίζει για 27η χρονιά τη δραστηριότητά της με ετήσιες συναντήσεις, οι οποίες άλλοτε έχουν ενημερωτικό χαρακτήρα και άλλοτε διαπραγματεύονται πιο εξειδικευμένα θέματα, όπως είναι π.χ. εκπαιδευτικά προγράμματα και νέες τεχνολογίες, προγράμματα για ειδικές κοινωνικές ομάδες, κ.λπ.

Οι δραστηριότητες που παραπάνω αναφέραμε συνδυάστηκαν κατά καιρούς και με άλλες αξιόλογες πρωτοβουλίες, όπως είναι για παράδειγμα ο θεσμός των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς, οι μέχρι πρότινος δραστηριότητες του Οργανισμού Παιδικών και Εφηβικών Βιβλιοθηκών, τα προγράμματα περιβαλ-

λοντικής εκπαίδευσης του Υπουργείου Παιδείας, κ.ά. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην προώθηση ενός ιδιαίτερα εποικοδομητικού διαλόγου που κάλυψε όλες τις πτυχές της μουσειακής αγωγής: τους στόχους της, τη μεθοδολογία, τις ποικίλες προσεγγίσεις, τον ρόλο και το είδος του εκπαιδευτικού υλικού, ιδιαίτερα σε μια εποχή κατά την οποία η αλματώδης πρόοδος των νέων τεχνολογιών διαφοροποιεί συνεχώς τα δεδομένα. Ο διάλογος αυτός ανέδειξε επίσης την ανάγκη διεπιστημονικής συνεργασίας και συχνά προσέγγισε τις ιδεολογίες που διέπουν την ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία.

Θα αναρωτηθεί κανείς πού οδήγησε όλη αυτή η προσπάθεια; Ποια ήταν η στάση της πολιτείας; Υπήρξε κάποιο αντίκρισμα σε θεσμικό επίπεδο; Η απάντηση είναι μάλλον θετική.

Ο νόμος για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς που ψηφίστηκε το 2002 (Ν. 3028) υιοθέτησε τον ορισμό του ICOM για τα μουσεία (άρθρο 45), όπου ο εκπαιδευτικός και ευρύτερα ο κοινωνικός ρόλος τους είναι σαφής και αδιαπραγμάτευτος. Στο οργανόγραμμα του Υπουργείου Πολιτισμού, τουλάχιστον σε αυτό που ισχύει από το 2003 μέχρι σήμερα, προβλέπεται ίδρυση εκπαιδευτικών τμημάτων σε όλα τα δημόσια μουσεία. Ιδρύθηκε επίσης ένα τμήμα διαπολιτισμικών θεμάτων στη Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου που είναι αρμόδιο για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου και τον χειρισμό ζητημάτων πολιτιστικής πολυμορφίας.

Σήμερα, διανύοντας τη δεύτερη δεκαετία του 21ου αιώνα, πολλά πράγματα έχουν σημαντικά διαφοροποιηθεί. Σε διεθνές επίπεδο τίθενται πλέον πολλά νέα ερωτήματα. Ποια μπορεί να είναι η σχέση του εικονικού με το πραγματικό; Ποια μπορεί να είναι στις μέρες μας η πολιτική εμπλοκισμός των μουσειακών συλλογών; Πώς μπορούν τα μουσεία να συμβάλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη; Πώς μπορούν να γίνουν γέφυρες πολιτισμών; Παράλληλα, η κρίση που βιώνει η χώρα μας, αλλά και άλλες χώρες στην Ευρώπη και αλλού στον κόσμο, δημιουργεί συνεχώς νέες κοινωνικές ανάγκες.

Τα μουσεία, σύμφωνα με τον διεθνή αποδεκτό ορισμό, είναι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί που λειτουργούν για να υπηρετούν την κοινότητα. Πρέπει, λοιπόν, να αναπροσαρμόζουν διαρκώς τους στόχους τους, ώστε να ανταποκρίνονται στα μηνύματα των καιρών.

Από τα στοιχεία που δημοσιεύει σε τακτά διαστήματα η Ελληνική Στατιστική Αρχή, προκύπτει ότι, παρά τα προβλήματα, τα μουσεία μπορούν με ειδικές εκθέσεις, εκδηλώσεις και άλλες ειδικές δράσεις να αντιστρέψουν τα δεδομένα και να αυξήσουν θεαματικά την επισκεψιμότητά τους, προσελκύνοντας ένα ευρύτατο κοινό.

Είναι, λοιπόν, σημαντικό τα μουσεία να ανοιχθούν δυναμικά στην κοινότητα, να γίνουν χώροι καινοτομίας, διαλόγου και επικοινωνίας, να καλλιεργήσουν νέες ουσιαστικές σχέσεις με το κοινό, ώστε μέσα από μια συλλογική δράση να συμβάλουν στη δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου.

Ετήσια Συνάντηση του Δ.Σ. του ICR

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΑΚΗΣ

Από 27 Φεβρουαρίου έως 3 Μαρτίου του 2013 πραγματοποιήθηκε στη Λέσβο η συνάντηση του Δ.Σ. της Διεθνούς Επιτροπής Περιφερειακών Μουσείων (ICR) του ICOM με οργανωτική ευθύνη του Γιάννη Μαρκάκη, αντιπροέδρου του ICR και διευθυντή του Μουσείου Παραδοσιακής Ζωής Κρήτης «ΛΥΧΝΟΣΤΑΤΗΣ». Σκοπός της συνάντησης αυτής –είχε διοργανωθεί στην Κρήτη και το 2002– ήταν ο απολογισμός των μέχρι τότε δράσεων της Επιτροπής και η προετοιμασία του ετήσιου συνεδρίου του ICR στο Ρίο της Βραζιλίας, που διεξήχθη στο πλαίσιο της Γενικής Συνέλευσης του ICOM (9-17/8/2013). Οι εργασίες της συνάντησης έγιναν στις φιλόξενες αίθουσες του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Παράλληλα, τα δέκα μέλη του Δ.Σ. του ICR είχαν την ευκαιρία να ξεναγηθούν στα σημαντικότερα μουσεία της Λέσβου και να συμμετάσχουν σε δύο παράλληλες εκδηλώσεις: στην περιοδική έκθεση «Ο κόσμος των Μουσείων: Μια χιουμοριστική ματιά» και στην εκδήλωση «Ανοιχτή συζήτηση για τα Μουσεία». Πιο συγκεκριμένα:

Περιοδική έκθεση «Ο κόσμος των Μουσείων: Μια χιουμοριστική ματιά»

Την Παρασκευή, 1 Μαρτίου 2013, εγκαινιάστηκε στο Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου του Πολιτιστικού Ιδρύματος της Τράπεζας Πειραιώς (ΠΙΟΠ) στην Αγία Παρασκευή η έκθεση γελοιογραφιών του Νορβηγού Geir Helgen, με τίτλο «Ο κόσμος των Μουσείων: Μια χιουμοριστική ματιά». Η έκθεση αποτέλεσε το επίκεντρο εκδηλώσεων για τη Διεθνή Ημέρα Μουσείων 2013.

Στους τρεις μήνες διάρκειάς της είχε τόσο μεγάλη επιτυχία που το ΠΙΟΠ τη διοργάνωσε το φθινόπωρο του 2013 και στο Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού στη Σπάρτη, ενώ σχεδιάζει τη μεταφορά της και στην Αθήνα μέσα στο 2014.

Ο Geir Helgen, γλωσσολόγος, ιστορικός και αρχαιολόγος, με μακρόχρονη επαγγελματική εμπειρία στα μουσεία στη Νορβηγία και μέλος του ICR από το 1989, είναι ταυτόχρονα και εξαιρετικός ερασιτέχνης γελοιογράφος. Μέσα από τις γελοιογραφίες του καταγράφει τα προβλήματα των μουσείων και σατιρίζει με εύστοχο τρόπο το πώς τα βλέπουν απ' έξω οι επισκέπτες αλλά και από μέσα οι εργαζόμενοι σε αυτά.

Η έκθεση, που οργανώθηκε αρχικά το 2009 στην Ιταλία από τη Διεθνή Επιτροπή Περιφερειακών Μουσείων (International Committee for Regional Museums - ICR), έχει ήδη ταξιδέψει σε αρκετές χώρες της Ευρώπης (Κροατία 2010, Σλοβενία 2010, Αυστρία 2011, Φινλανδία 2012). Στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά με πρωτοβουλία του Γιάννη Μαρκάκη, με συνδιοργάνωση του ICR, του ΠΙΟΠ και του Τμήματος Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας (Τ.Π.Τ.Ε.) του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Φοιτητές του Τμήματος, με την καθοδήγηση της διδάσκουσας Μαρίας Οικονόμου, αν. καθηγήτριας στο Τ.Π.Τ.Ε., επιμελήθηκαν την έκθεση στο πλαίσιο του μαθήματος «Οργάνωση Εκθέσεων» και ανέλαβαν την προβολή της στο διαδίκτυο (<http://ct-green.aegean.gr/icr/>) και στα μέσα κοινωνικής δικτύ-

ωσης (<http://www.facebook.com/EktheseoKosmosTonMouseionMiaChioumoristikeMatia>).

Στα εγκαίνια της έκθεσης απηύθυναν χαιρετισμό ο Δήμαρχος Λέσβου κ. Τάκης Βουνάτσος και ο Αντιπεριφερειάρχης Β. Αιγαίου κ. Ηρακλής Βερβέρης, ενώ ακολούθησαν ομιλίες από την κ. Έλια Βλάχου, εκ μέρους της Υπηρεσίας Μουσείων του ΠΙΟΠ, και τον κ. Γιάννη Μαρκάκη από το ICR.

Εκδήλωση «Ανοιχτή συζήτηση για τα Μουσεία»

Στο ευρύτερο πλαίσιο της έκθεσης και σε μια προσπάθεια αμφίπλευρης επικοινωνίας με το κοινό, διεξήχθη το Σάββατο, 2 Μαρτίου του 2013, στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, «Ανοιχτή συζήτηση για τα Μουσεία» με επαγγελματίες των μουσείων από την Ελλάδα και το εξωτερικό, φοιτητές του Τμήματος και κοινό. Την εκδήλωση άνοιξε η καθηγήτρια κ. Αλεξάνδρα Μπούνια, εκπροσωπώντας το Πανεπιστήμιο Αιγαίου και το Ελληνικό Τμήμα του ICOM, ενώ τον συντονισμό της εκδήλωσης είχε η κ. Μαρία Οικονόμου.

Στο τραπέζι των ομιλητών συμμετείχαν μέλη της επιτροπής του ICR που είναι επαγγελματίες μουσείων από όλο τον κόσμο (ΗΠΑ, Κίνα, Γερμανία, Αυστρία, Σλοβενία, Νορβηγία, Ταϊβάν), καθώς και Έλληνες συνάδελφοί τους από μουσεία της Λέσβου και της υπόλοιπης Ελλάδας, οι οποίοι παρουσίασαν την εμπειρία τους από τα διαφορετικά μουσεία και τους διαφορετικούς πολιτιστικούς οργανισμούς όπου εργάζονται, καθώς και τα ζητήματα που αντιμετωπίζουν στο έργο τους.

Η εκδήλωση άνοιξε έναν διάλογο για τον ρόλο των μουσείων σήμερα και τη σχέση τους με την κοινωνία. Δημιούργησε επίσης θετικές εντυπώσεις στο κοινό και, κυρίως, στους φοιτητές που συμμετείχαν ενεργά με τις ερωτήσεις τους προς τα μέλη του Δ.Σ. του ICR.

23^η Γενική Συνέλευση του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων

«Μουσεία (Μνήμη + Δημιουργικότητα) = Κοινωνική Αλλαγή»

Ρίο ντε Τζανέιρο,
10-17 Αυγούστου 2013

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΠΟΥΝΙΑ

Η 23η Γενική Συνέλευση του ICOM πραγματοποιήθηκε τον Αύγουστο του 2013 στο Ρίο ντε Τζανέιρο στη Βραζιλία. Όπως κάθε τρία χρόνια, περισσότεροι από 1.500 άνθρωποι των μουσείων από όλο τον κόσμο συγκεντρώθηκαν για μία ολόκληρη εβδομάδα, για να συζητήσουν θέματα των φορέων τους και να ανταλλάξουν απόψεις. Όλες οι γενικές συνελεύσεις του ICOM έχουν έξι βασικούς στόχους: την ανάπτυξη συνεργασιών και τη γνωριμία μεταξύ των επαγγελματιών των μουσείων, τη διάχυση της πληροφορίας και της γνώσης σύγχρονων τάσεων και νέων εμπειριών στον χώρο των μουσείων, τη δημιουργία επαγγελματικών επαφών μεταξύ ανθρώπων από διαφορετικές χώρες, σε διαφορετικές θέσεις και επίπεδα καριέρας, την ανάπτυξη θεμάτων που αναφέρονται στην επαγγελματική ηθική, την ανανέωση των επαγγελματικών προδιαγραφών στα μουσεία και, τελικά, την προώθηση θεμάτων προστασίας και διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και καταπολέμησης της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών.

Σε μια εποχή παγκόσμιων αλλαγών και ανακατατάξεων, το θέμα της συνάντησης του 2013 δεν μπορούσε παρά να σχετίζεται με ζητήματα κοινωνικής αλλαγής και την επισήμανση του ρόλου που έχουν, ή πρέπει να έχουν, τα μουσεία σε αυτήν. Η «μαθηματική εξίσωση» με την οποία διατυπώθηκε ο τίτλος του συνεδρίου αντανακλά την αντίληψη ότι τα μουσεία αποτελούν τους τόπους όπου η φρεσκάδα της δημιουργίας συναντά τη μνήμη. Πίσω από αυτή την εξίσωση υπάρχουν αμέτρητοι άνθρωποι που ενδυναμώνονται καθημερινά μέσα από τα μουσεία, και ενθαρρύνονται για πράξεις δημιουργικές, που με τη σειρά τους οδηγούν στην κοινωνική αλλαγή.

Το θέμα απασχόλησε τόσο τους βασικούς ομιλητές όσο και τις εργασίες πολλών από τις διεθνείς επιτροπές.

Υπήρξαν τέσσερις βασικοί ομιλητές. Ο Ulriano Bezerra de Meneses, ομότιμος καθηγητής αρχαίας ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Σάο Πάολο, συνέδεσε τα μουσεία με την ίδια την ανθρώπινη φύση, την υλικότητα και τις αισθήσεις. Στην ομιλία του με τίτλο «Το μουσείο και η ανθρώπινη κατάσταση: Ο ορίζοντας των αισθήσεων» επεσήμανε τις ουσιαστικές δυνατότητες

των μουσείων να συμβάλουν με ποιότητα σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης ύπαρξης και δραστηριότητας. Ο δεύτερος κεντρικός ομιλητής ήταν ο Jorge Melguizo, συγγραφέας και δημοσιογράφος, με μεγάλη εμπειρία στην πολιτιστική διαχείριση. Στην ομιλία του, με τίτλο «Τι θα πρέπει να συμβαίνει όταν βγαίνεις από ένα μουσείο; Μουσεία, πολιτισμοί και κοινωνίες», αναφέρθηκε στην πρόσφατη εμπειρία του από την Κολομβία και γενικότερα τη Λατινική Αμερική και αναφέρθηκε στις αποφάσεις, πολιτικές και οικονομικές, που χρειάζεται να παρθούν προκειμένου τα μουσεία να αποτελέσουν εργαλεία-κλειδιά για την κοινωνική και αστική αναμόρφωση. Ο τρίτος κεντρικός ομιλητής ήταν ο Jorge Wagensberg, καθηγητής του Τμήματος Φυσικής του Πανεπιστημίου της Βαρκελώνης. Έχοντας μεγάλη εμπειρία ως ιδρυτής και διευθυντής σημαντικών πολιτιστικών φορέων, όπως το Μουσείο Επιστημών του Ιδρύματος «La Caixa», αναφέρθηκε σε αυτό που αποκάλεσε «Ολική Μουσειολογία», τον συνδυασμό δηλαδή γνώσης και αισθητικής που κατακτάται μέσα από τα αντικείμενα, τα φυσικά φαινόμενα και τις μουσειακές μεταφορές. Αναφέρθηκε ιδιαίτερος στον ρόλο των μουσείων φυσικής ιστορίας και επιστημών για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά και την ανάδειξη των τεράστιων προβλημάτων που η αδιαφορία και η άγνοια έχουν δημιουργήσει σε παγκόσμιο επίπεδο. Τελευταίος βασικός ομιλητής ήταν ο Mila Couto, ένας από τους

διασημότερους αφρικανούς συγγραφείς της γενιάς του, από τη Μοζαμβίκη. Με ποιητικό λόγο αναφέρθηκε «στους χρόνους που υπάρχουν εντός του Χρόνου» και στην ανάγκη να επινοήσουμε ένα παρελθόν που να δίνει νόημα στο παρόν και να υποστηρίξει τις ιδέες για το μέλλον.

Ανάλογο περιεχομένου ήταν και οι ομιλίες που δίνονται στη μνήμη του Stephen E. Weil και της Alma S. Wittlin και διοργανώνονται από την επιτροπή CECA. Προσκεκλημένοι ομιλητές για το συνέδριο αυτό ήταν η Luisa de Peña Diaz και ο Richard Sandell αντίστοιχα. Η πρώτη ομιλήτρια αναφέρθηκε στα μουσεία ως χώρους για την προώθηση ζητημάτων που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις δημοκρατικές αξίες, ιδρύματα επομένως που μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο για την κοινωνική συνοχή. Ο καθηγητής Sandell, αντίστοιχα, αναφέρθηκε στην ανάγκη των μουσείων να συμβάλουν στη δημιουργία πιο προοδευτικών, ισότιμων και δίκαιων κοινωνιών, ενθαρρύνοντας τον διάλογο για τη διαφορετικότητα, την ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Οι διεθνείς επιτροπές ανέπτυξαν τις δικές τους παράλληλες δραστηριότητες, που συμπεριελάμβαναν διαλέξεις, workshops, επισκέψεις σε μουσεία και στρογγυλές τράπεζες. Στο πρόγραμμα των περισσότερων εντάχθηκαν επισκέψεις σε μουσεία με ιδιαίτερο κοινωνικό χαρακτήρα, όπως αυτά στις φαβέλες της πόλης του Ρίο. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν ειδικά σεμινάρια και ενημερωτικές συναντήσεις, όπως αυτή για τα πνευματικά δικαιώματα που σχετίζονται με τα πολιτιστικά αγαθά, η συνάντηση για την παρουσίαση της δράσης του ICOM για θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στο πλαίσιο της Μπλε Ασπίδας αλλά και στο πλαίσιο της αντιμετώπισης έκτακτων καταστροφικών φυσικών γεγονότων. Τέλος, στο συνέδριο παρουσιάστηκε μια ακόμα πρωτοβουλία του ICOM, για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς: η δημιουργία του Διεθνούς Παρατηρητηρίου για την Παράνομη Διακίνηση Πολιτιστικών Αγαθών (International Observatory on Illicit Traffic in Cultural Goods).

Τα διεθνή συνέδρια του ICOM χαρακτηρίζονται πάντοτε και από ένα ενδιαφέρον και πλούσιο πολιτιστικό πρόγραμμα. Αυτή τη φορά, οι σύνεδροι είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν παράσταση της διάσημης βραζιλιάνας μπαλαρίνας Ana Botafogo, παράσταση Carmina Burana, αλλά και να βιώσουν την αυθεντική σάμπα στο Magueira party του αποχαιρετισμού.

Έκκληση της Λισαβόνας

Στις 5 και 6 Απριλίου 2013 πραγματοποιήθηκε στη Λισαβόνα Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Δημόσιες πολιτικές για τα Μουσεία σε περίοδο κρίσης». Το Συνέδριο οργάνωσαν η Περιφερειακή Οργάνωση του ICOM για την Ευρώπη (ICOM-Europe) και το Πορτογαλικό Τμήμα του ICOM.

Κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου συζητήθηκε ένα κείμενο-έκκληση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις Κυβερνήσεις των Ευρωπαϊκών Κρατών: «Να υποστηρίξουν τον Πολιτισμό και τα Μουσεία ώστε να αντιμετωπίσουν την οικονομική κρίση και να οικοδομήσουν το μέλλον (Support Culture and Museums to Face the Global Crisis and Build the Future)». Το κείμενο είχε προετοιμαστεί από τις Εθνικές Επιτροπές Ιταλίας, Ισπανίας, Πορτογαλίας και Ελλάδος και υπογράφηκε ως «Έκκληση της Λισαβόνας» στο τέλος του Συνεδρίου από τους Προέδρους των παραπάνω Εθνικών Επιτροπών, καθώς και από τους Προέδρους των Ε.Ε. Βελγίου και Κροατίας, τον Πρόεδρο του ICOM κ. Hans-Martin Hinz και τον Πρόεδρο του ICOM-Europe.

Έκκληση προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τις Κυβερνήσεις και τα Κοινοβούλια

Υποστήριξη του Πολιτισμού και των Μουσείων για να αντιμετωπίσουν την παγκόσμια κρίση και να οικοδομήσουν το μέλλον

Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) είναι η διεθνής οργάνωση για τα μουσεία και τους επαγγελματίες τους, με 30.000 μέλη από 137 χώρες. Εκ μέρους των εκατοντάδων χιλιάδων επαγγελματιών και εθελοντών, που σήμερα εργάζονται σε μουσεία στις χώρες μας, οι υπογράφωντες πρόεδροι των Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών του ICOM, με την υποστήριξη του προέδρου του ICOM Ευρώπης και του Προέδρου του ICOM, που συναντήθηκαν στη Λισαβόνα στις 5 και 6 Απριλίου 2013 στο πλαίσιο της Διεθνούς Διάσκεψης με θέμα «Δημόσιες πολιτικές για τα Μουσεία σε περίοδο κρίσης», κάνουν έκκληση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στα εθνικά, περιφερειακά και τοπικά Κοινοβούλια και στις Κυβερνήσεις να υποστηρίξουν τον πολιτισμό και τα μουσεία σε αυτούς τους καιρούς της κρίσης.

Κατ' αρχήν θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι σε πολλές χώρες της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι δραματικές οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις πολιτιστικές δραστηριότητες και τα μουσεία. Τα μουσεία είναι μοναδικές πηγές, που δεν παράγουν μόνο γνώση και εκπαίδευση, αλλά συμβάλλουν

σημαντικά και στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Η έκκληση αυτή παρουσιάζει στα Κοινοβούλια και τις Κυβερνήσεις τρεις προτεραιότητες δράσης για την αντιμετώπιση της κρίσης και δέκα προτάσεις για την αειφόρο διαχείριση των μουσείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

1. Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει δραματικές επιπτώσεις στις πολιτιστικές δραστηριότητες και τα μουσεία

Στις χώρες μας και σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει δραστηκή μείωση στη δημόσια και ιδιωτική οικονομική στήριξη του πολιτισμού και των μουσείων. Τυφλές, αυτόματες οικονομικές περικοπές δεν κάνουν διακρίσεις μεταξύ εφήμερων πρωτοβουλιών και μόνιμων θεσμών.

Αυτές οι δραστηκές περικοπές θέτουν σε κίνδυνο την ύπαρξη πολλών μουσείων και των συλλογών τους και απειλούν τις συνθήκες εργασίας των επαγγελματιών, ιδιαίτερα των νεότερων. Συνάδελφοι χάνουν τις δουλειές τους και οι νεότεροι επαγγελματίες υποαμείβονται, έχουν μόνο βραχυπρόθεσμες και επισφαλείς συμβάσεις ή δεν μπορούν να βρουν κατάλληλη απασχόληση. Με μεγάλη ανησυχία, έχουμε ήδη δει μουσεία που πρέπει να μειώσουν τις ώρες λειτουργίας και τις δραστηριότητές τους ή που έχουν υποχρεωθεί ακόμη και να κλείσουν εξαιτίας της έλλειψης πόρων, ενώ άλλα χάνουν τους διευθυντές και τις τεχνικές ομάδες τους. Όλοι όσοι διαμορφώνουν πολιτικές πρέπει να αναγνωρίσουν ότι τα μουσεία είναι μακρόβια ιδρύματα πολλών γενιών, στα οποία η έρευνα, η συντήρηση και η διάδοση της γνώσης είναι στενά συνυφασμένες. Καμία από αυτές τις λειτουργίες δεν θα πρέπει να παραμεληθεί.

Σε περιόδους κρίσης, ο πολιτισμός, τα μουσεία και η πολιτιστική κληρονομιά θεωρούνται συχνά ως πολυτέλεια που η κοινωνία δεν μπορεί να έχει, ενώ στην πραγματικότητα είναι κεφάλαια βιώσιμης ανάπτυξης. Πιστεύουμε ακλόνητα ότι σε τέτοιες κρίσιμες στιγμές πρέπει να αλλάξουμε τις παραδοσιακές απόψεις μας όχι μόνο για τη χρηματοδότηση και την οικονομία αλλά και για την κοινωνία και τους τρόπους ζωής.

2. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες και τα μουσεία είναι μοναδικοί πόροι για την ανάπτυξη της οικονομίας και της κοινωνίας

Ο πολιτισμός και τα μουσεία αποτελούν σημαντικές επενδύσεις για μια καλύτερη κοινωνία, και όχι παθητικό που θα πρέπει να περιορισθεί σε περιόδους κρίσης. Οι εθνικές και ευρωπαϊκές μας ταυτότητες στηρίζονται σε μια κοινή πολιτιστική κληρονομιά, η οποία δεν είναι μια απλή ανάμνηση του παρελθόντος, αλλά ένα σημαντικό κεφάλαιο για την κατανόηση του παρόντος και τον σχεδιασμό του μέλλοντος.

Ο πολιτισμός, η πολιτιστική κληρονομιά και ιδιαίτερα τα μουσεία προάγουν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς και την καινοτομία και την κοινωνική συνοχή. Ακόμα και σε χώρες που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα, τα μουσεία και η πολιτιστική κληρονομιά θα πρέπει να επιχορηγούνται, ώστε να είναι πάντα εφικτή η συμβολή τους στην κοινωνική συνοχή και ανάπτυξη. Δυστυχώς, στις χώρες μας το ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος που έχει επενδυθεί στον πολιτισμό, τα μουσεία και την πολιτιστική κληρονομιά είναι χαμηλότερο από ό,τι σε άλλες χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ). Πιστεύουμε ότι οι κυβερνήσεις μας θα πρέπει να τροποποιήσουν τη στάση αυτή και οι διαθέσιμοι πόροι για τον πολιτισμό να δαπανώνται κυρίως για τις δραστηριότητες των μόνιμων πολιτιστικών οργανισμών.

3. Η οικονομική κρίση και ο νέος ρόλος των μουσείων

Τα τελευταία χρόνια, τα μουσεία στις χώρες μας έχουν αλλάξει δραματικά, με αποτέλεσμα σήμερα να είναι αυξημένες οι ευθύνες τους απέναντι στην κοινωνία και στον χώρο.

Η διατήρηση και η διαφύλαξη της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς είναι οι βασικότερες λειτουργίες των μουσείων και δεν πρέπει να παραμελούνται. Ωστόσο, τα σύγχρονα μουσεία έχουν ευρύτερους στόχους. Προσφέρουν δημόσιες υπηρεσίες και κοινωνικές δραστηριότητες, πολιτισμό και γνώση. Υπηρετούν νέες ομάδες κοινού, χρησιμοποιούν νέες γλώσσες επικοινωνίας και νέα μέσα. Καινοτόμα μουσεία ενημερώνουν το κοινό, προωθούν την κατανόηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και προσφέρουν εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Ενισχύουν τις πολιτιστικές ταυτότητες, στηρίζουν την κοινωνική συνοχή και αναπτύσσουν τον διαπολιτισμικό διάλογο – δραστηριότητες θεμελιώδεις σε περιόδους κρίσης.

Τα μουσεία παράγουν δημόσιες αξίες και αναβαθμίζουν τα τοπικά αγαθά στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Προσφέρουν διευκολύνσεις και πόρους στις τοπικές, περιφερειακές και εθνικές κοινότητες. Παράγουν όχι μόνο γνώση και εκπαίδευση, αλλά και εισόδημα και απασχόληση. Τα μουσεία και τα μνημεία συγκαταλέγονται στα πιο ελκυστικά στοιχεία για την τουριστική βιομηχανία, έναν ζωτικό οικονομικό τομέα σε όλες τις χώρες μας. Η επένδυση στα μουσεία, στις δραστηριότητές τους και στους επαγγελματίες τους είναι ο καλύτερος τρόπος για να αναπτυχθεί και να βελτιωθεί η ποιότητα του πολιτιστικού τουρισμού.

4. Τρεις προτεραιότητες και δέκα στόχοι για την αντιμετώπιση της κρίσης και την προώθηση των αξιών των μουσείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς

Πρώτη προτεραιότητα

Τα μουσεία και η πολιτιστική κληρονομιά είναι κινητήριες δυνά-

μεις ανάπτυξης και όχι πηγές δαπανών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης, όταν μακροπρόθεσμες στρατηγικές πρέπει να αντιπαρεθούν με βραχυπρόθεσμες προτάσεις. Οι εθνικές, περιφερειακές και τοπικές κυβερνήσεις θα πρέπει να αναγνωρίσουν το γεγονός αυτό και να ενεργήσουν αναλόγως. Δεν υπάρχει βιώσιμη ανάπτυξη χωρίς πολιτιστική ανάπτυξη. Εκτός από τους αυτοκινητόδρομους, τους σιδηροδρόμους υψηλής ταχύτητας, τα αεροδρόμια και τις υπηρεσίες τηλεπικοινωνίας, οι χώρες χρειάζονται και πολιτιστικές υποδομές. Για να προαχθούν η περιφερειακή ανάπτυξη και οι διεθνείς ανταλλαγές και να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των πολιτών, χρειαζόμαστε την πολιτιστική κληρονομιά, τα μουσεία, τις βιβλιοθήκες, τα αρχεία, τις τέχνες του θεάματος, τα θέατρα, τις αίθουσες συναυλιών και τα εκθεσιακά κέντρα.

Ζητάμε από τις Κυβερνήσεις μας

1. Να εκπληρώσουν τις δημόσιες υποχρεώσεις τους απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά και τα μουσεία και να διαφυλάξουν την πολιτιστική μας κληρονομιά από γενιά σε γενιά.
2. Να αυξήσουν το ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος τους που προορίζεται για τις πολιτιστικές δραστηριότητες, και ειδικότερα για τα μουσεία και την πολιτιστική κληρονομιά, ώστε να φθάσει το μέσο ευρωπαϊκό επίπεδο.
3. Να αυξήσουν τους πόρους για τα μουσεία, για τους μόνιμους δηλαδή πολιτιστικούς οργανισμούς, ώστε να μπορούν να εκπληρώνουν αποτελεσματικά τον κοινωνικό ρόλο τους και να προσφέρουν περισσότερες δραστηριότητες για τη στήριξη των κοινοτήτων και την τοπική ανάπτυξη.

Δεύτερη προτεραιότητα

Οι κυβερνήσεις και οι κοινότητες θα πρέπει να υπερασπίζονται και να ενισχύουν το ανθρώπινο δυναμικό των μουσείων. Πολλά μουσεία έχουν υποστεί σοβαρή μείωση ή και στερούνται επιστημονικών υπευθύνων και τεχνικού προσωπικού. Χωρίς επιστημονικό, διοικητικό και διευθυντικό προσωπικό, τα μουσεία δεν μπορούν να συμβάλουν αποτελεσματικά στη ζωή και την ανάπτυξη της κοινωνίας, ενώ και η λειτουργία ορισμένων είναι επισφαλής.

Ζητάμε από τις Κυβερνήσεις μας

4. Να υποστηρίξουν την απαραίτητη ομαλή ανατροφοδότηση του προσωπικού των μουσείων από γενιά σε γενιά.
5. Να διατηρήσουν και να προαγάγουν τις επαγγελματικές αρμοδιότητες των μουσείων, τόσο των δημόσιων όσο και των ιδιωτικών, και να διασφαλίσουν την κάλυψη των θέσεων εργασίας από εξειδικευμένο προσωπικό.

6. Να ενισχύσουν την κατάρτιση του προσωπικού των μουσείων και την επίτευξη υψηλής ποιότητας επαγγελματικών προτύπων.
7. Να εντάξουν προγράμματα απασχόλησης ικανών νέων επαγγελματιών σε μουσεία, συμπεριλαμβανομένης της εισαγωγής φορολογικών ελαφρύνσεων.

Τρίτη προτεραιότητα

Οι κυβερνήσεις και οι κοινότητες θα πρέπει να προωθήσουν τη συμμετοχή των πολιτών στις δραστηριότητες των μουσείων σε εθελοντική βάση και να ενθαρρύνουν τη συνέργεια μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών, καθώς και τις εταιρικές σχέσεις προκειμένου να διασφαλιστεί η βιώσιμη διαχείριση των μουσείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ζητάμε από τις Κυβερνήσεις μας

8. Να προωθήσουν τη συνεργασία αναφορικά με μουσειακές και πολιτιστικές δραστηριότητες μεταξύ ιδρυμάτων, δημόσιων και ιδιωτικών φορέων, επαγγελματιών και εθελοντών.
9. Να στηρίξουν τα πολιτιστικά δίκτυα σε περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.
10. Να ενθαρρύνουν τις δωρεές και άλλες δράσεις υπέρ των μουσείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της εφαρμογής μέτρων φορολογικής ελάφρυνσης.

Λισαβόνα, 6 Απριλίου 2013

Lidija Nikocevic

Πρόεδρος του ICOM Κροατίας

Teti Hadjinicolaou

Πρόεδρος του ICOM Ελλάδος

Alberto Garlandini

Πρόεδρος του ICOM Ιταλίας

Luís Raposo

Πρόεδρος του ICOM Πορτογαλίας

Sofía Rodríguez Bernis

Πρόεδρος του ICOM Ισπανίας

Hans-Martin Hinz

Πρόεδρος του ICOM

Damodar Frlan

Πρόεδρος του ICOM Ευρώπης

Νέες Εκδόσεις

Η επιστήμη της προληπτικής συντήρησης Διατήρηση και διαχείριση συλλογών

**Χρ. Καρύδης, Ε. Κουλουμπή και
Αρ. Σακελλαρίου (επιμελητές)
Εκδόσεις Time Heritage, Αθήνα 2013
ISBN: 978-960-89869-2-3
Σελ. 406**

ΜΑΡΩ ΑΛΕΞΑΚΗ

Το βιβλίο «Η επιστήμη της προληπτικής συντήρησης» εκδόθηκε τον Οκτώβριο του 2013 για να καλύψει ένα βιβλιογραφικό κενό στον χώρο της επιστήμης της προληπτικής συντήρησης στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.

Η προληπτική συντήρηση, τομέας που για χρόνια αναπτυσσόταν εμπειρικά,

έχει πρόσφατα μόνον αναγνωριστεί ως ιδιαίτερο γνωστικό αντικείμενο με τη δική του μεθοδολογία, που διδάσκεται πλέον στα πανεπιστήμια και στις σχολές συντήρησης ανά τον κόσμο.

Στο βιβλίο δημοσιεύονται αυτοτελείς μελέτες (case studies) σαράντα Ελλήνων ειδικών με στόχο να παρουσιαστεί ο σκοπός και ο ρόλος της προληπτικής συντήρησης, να εξεταστούν αντικείμενα, υλικά και νέες τεχνικές στον ελληνικό χώρο, να προταθούν νέες ιδέες και προσεγγίσεις και να αφυπνισθούν οι φορείς διαχείρισης και διατήρησης των συλλογών. Οι αυτοτελείς αυτές μελέτες συνοδεύονται από εκτενή βιβλιογραφία για περαιτέρω εμβάθυνση. Το βιβλίο χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνονται αναφορές στην προληπτική συντήρηση των οργανικών υλικών (υφάσματα, ζωγραφικά έργα, κ.ά.). Ακολουθεί το δεύτερο μέρος με την προληπτική συντήρηση των ανόργανων υλικών (μέταλλα, γλυπτά, ψηφιδωτά, κ.ά.). Το τρίτο μέρος είναι αφιερωμένο

στις θετικές επιστήμες που χρησιμοποιούνται ως εργαλείο για την κατανόηση και ταυτοποίηση των υλικών πριν από οποιαδήποτε προληπτική συντήρηση. Τέλος, το τέταρτο μέρος του συλλογικού τόμου είναι αφιερωμένο στο περιβάλλον και στη διαχείριση των συλλογών με ιδιαίτερες πληροφορίες για το νομικό πλαίσιο, τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στα έργα τέχνης, κ.ά.

Φιλοδοξία των επιμελητών είναι να καταστεί το βιβλίο εργαλείο για συντηρητές, φοιτητές συντήρησης, επιμελητές συλλογών και για όλους τους επαγγελματίες στον χώρο της διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το βιβλίο προλογίζει η Jean Brown, υπεύθυνη του μεταπτυχιακού Προγράμματος Προληπτικής Συντήρησης του Northumbria University, UK.

Όσοι ενδιαφέρονται να αγοράσουν το βιβλίο, ή να ενημερωθούν για την έκδοση, μπορούν να επισκεφθούν τον ιστότοπο του εκδότη, www.timeheritage.gr

Ελαιοτριβείο - Μουσείο Βρανά Παπάδος Γέρας Λέσβου

Εκδότης: Εταιρεία Αρχιπέλαγος, 2013

ISBN: 978-960-86706-2-4

Σελ. 103

TETH XATZHNIKOLAΟΥ

Η έκδοση «Ελαιοτριβείο - Μουσείο Βρανά. Παπάδος Γέρας Λέσβου» είναι το αποτέλεσμα μιας τριαντάχρονης και πλέον πορείας για την ολοκληρωμένη προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Αποτελεί, όπως αναφέρεται στην εισαγωγή, τον οδηγό ενός μουσείου που επιχειρεί, παράλληλα με την παρουσίαση των εκθεσιακών χώρων, να «σκιαγραφήσει τα ιστορικά συμφραζόμενα της μηχανοκίνητης ελαιουργίας στη Λέσβο». Έτσι, μπορεί κανείς να το προσεγγίσει από πολλές οπτικές γωνίες, όπως είναι η θεωρία και πρακτική της αποκατάστασης των μνημείων, η ιστορία, η μουσειολογία.

Το Μουσείο στεγάζεται σε ένα μνημείο βιομηχανικής κληρονομιάς, σε ένα κτήριο που λειτουργήσε ως ελαιοτριβείο από το 1887 μέχρι τη δεκαετία του 1970. Αποτελεί, δηλαδή,

Νέες Εκδόσεις

αυτό που συχνά ονομάζουμε «μουσείο του εαυτού του». Ο χαρακτηρισμός αυτός αποδίδεται τα τελευταία χρόνια σε κτήρια κυρίως προβιομηχανικά ή βιομηχανικά, αλλά και σε κτήρια άλλων κατηγοριών που αποκαθίστανται ως προς το κέλυφος και τον εξοπλισμό τους και ουσιαστικά καθίστανται επισκέψιμα μνημεία. Δεν είναι πολλά στον ελλαδικό χώρο, προσεγγίζουν ωστόσο καλύτερα το πρόσφατο παρελθόν σε σχέση με άλλα μικρά λαογραφικά μουσεία που στεγάζονται σε καινούργια ακατάλληλα κτήρια και εκθέτουν αντικείμενα παρατεταγμένα σε προθήκες και ξεκομμένα από τον φυσικό τους χώρο.

Το Ελαιοτριβείο, η άλλοτε «πολύβουη μηχανή του Βρανά», μετά από τριανταπέντε χρόνια σιωπής, αποκαταστάθηκε υποδειγματικά από την πολιτιστική εταιρεία «Αρχιπέλαγος» με τον γενικό συντονισμό του αρχιτέκτονα Νίκου Σηφουνάκη, λαμβάνοντας υπόψη τόσο την ιστορία του χώρου όσο και τη νέα χρήση του μνημείου. Στο βιβλίο το σκεπτικό της παρέμβασης και η όλη διαδικασία εξηγούνται με λιτότητα και σαφήνεια και τεκμηριώνονται φωτογραφικά, ώστε ο αναγνώστης –ειδικός και μη ειδικός– να μπορεί να κατανοήσει την εξέλιξη και το τελικό αποτέλεσμα της όλης προσπάθειας. Το πριν και το μετά δημιουργούν ένα ευχάριστο ξάφνιασμα και μπορούν να λειτουργήσουν ως παράδειγμα για άλλα παρόμοια εγχειρήματα.

Με την ίδια λογική παρουσιάζεται και η συντήρηση, η συμπλήρωση και η έκθεση του μηχανολογικού εξοπλισμού στο αποκατεστημένο κέλυφος. Με στόχο την παρουσίαση της αυθεντικής εικόνας του εργοστασίου, παρεμφερής εξοπλισμός αγοράστηκε από άλλο εργοστάσιο, ώστε να συμπληρωθούν τα κενά που δημιούργησαν η εγκατάλειψη και η φθορά του χρόνου. Η πρακτική αυτή, που έχει σαφή εκπαιδευτική διάσταση, ακολουθείται συχνά σε μουσεία βιομηχανικού και γενικότερα τεχνικού πολιτισμού, αφού εδώ σημασία δεν έχουν μόνο τα μηχανήματα αυτά καθαυτά, αλλά η λειτουργία τους, η γραμμή παραγωγής, η σχέση τους με τα παραγόμενα προϊόντα και κυρίως με τους ανθρώπους που τα χειρίζονταν, ώστε αυτά να γίνονται συχνά προέκταση των χεριών τους.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι τα μηχανήματα συντηρήθηκαν στα εξειδικευμένα εργαστήρια του Κέντρου Τεχνικού Πολι-

τισμού-Βιομηχανικού Μουσείου Ερμούπολης και ορισμένα μπορούν να τεθούν σε πλήρη λειτουργία. Η συνεργασία αυτή αναδεικνύει τις δυνατότητες που παρέχει η δημιουργία δικτύων μεταξύ μουσείων με σχετικό θεματικό περιεχόμενο.

Το Ελαιοτριβείο-Μουσείο Βρανά είναι όμως κάτι πολύ ευρύτερο από ένα επισκέψιμο μνημείο ή ένα «μουσείο του εαυτού του», όπως και το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας του ΠΙΟΠ στην Αγία Παρασκευή. Αυτό το αντιλαμβάνεται αμέσως ο επισκέπτης αλλά και ο αναγνώστης του βιβλίου.

Η διαφορά έγκειται καταρχήν στην προσέγγιση του Ελαιοτριβείου και της λειτουργίας του ως μέρους της τοπικής ιστορίας. Την ιστορία τη διαμορφώνουν τόσο τα υλικά τεκμήρια όσο και τα προσωπικά βιώματα, οι αναμνήσεις των ανθρώπων που έζησαν καταστάσεις και γεγονότα και που υπήρξαν οι γνωστοί και άγνωστοι πρωταγωνιστές τους. Αλλά και τα ίδια τα αντικείμενα έχουν δύο διαστάσεις: τη φυσική (τη μορφή) και τη συμβολική, τη μεταφορική δηλαδή σημασία που τους προσδίδει η ατομική και η συλλογική μνήμη και η δυνατότητα να χρησιμεύουν ως συνδετικός κρίκος του παρελθόντος με το παρόν.

Στο Ελαιοτριβείο η ιστορία είναι παρούσα τόσο με το αρχαικό υλικό όσο και με τις αφηγήσεις ανθρώπων που δούλεψαν και έζησαν εκεί. Πολλές από αυτές παρεμβάλλονται στα κείμενα του βιβλίου σε μια αρμονική και αναγκαία συνύπαρξη. Έτσι, τα υλικά τεκμήρια γίνονται το υπόβαθρο πάνω στο οποίο αναπτύσσονται οι ιστορίες των ανθρώπων.

Η μουσειολογική προσέγγιση συνιστά μια άλλη διαφορά. Τα σύγχρονα μουσεία μεταθέτουν το ενδιαφέρον τους από το έκθεμα στον άνθρωπο, ο οποίος γίνεται πλέον το επίκεντρο της μουσειακής αφήγησης.

Οι ιδρυτές του Μουσείου, όπως διαβάζουμε στο βιβλίο, θέλησαν να δημιουργήσουν «ένα μουσείο μνήμης και τιμής». Σ' αυτό έχουν θέση οι άνθρωποι του χθες, οι πρωτεργάτες της εκβιομηχάνισης, οι ιδιοκτήτες, οι εργάτες και οι μηχανικοί. Έχουν όμως θέση και οι άνθρωποι του σήμερα με τους προβληματισμούς, τις αναζητήσεις, τις δραστηριότητες και τις ανάγκες τους. Για όλους αυτούς δημιουργήθηκε ένας χώρος ελκυστικός, όπου η παράδοση συναντιέται με τη σύγχρονη δημιουργία.

Το Ελαιοτριβείο ανήκε στην οικογένεια του Οδυσσέα Ελύτη και ο Ελύτης έχει δικαιωματικά έναν δικό του χώρο στο Μουσείο (στην παλιά λαδαποθήκη), αφού η Λέσβος –ο τόπος, η φύση, τα λιόδεντρα, ο ήλιος, η θάλασσα, οι άνθρωποι, ο Θεόφιλος– ενυπάρχουν στο ποιητικό του σύμπαν.

Με τη Λέσβο του Οδυσσέα Ελύτη περνάμε από το χθες στο σήμερα. Η σύγχρονη ματιά φιλοξενείται στο παλιό λεβητοστάσιο, όπου η έκθεση «Ματιές σε ένα μνημείο» παρουσιάζει έργα δεκατριών εικαστικών καλλιτεχνών εμπνευσμένα από το παλιό ελαιουργείο.

Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα αντιμετώπιση της μετατροπής των μνημείων σε μουσεία, αλλά και γενικότερα της λειτουργίας των μουσείων στις μέρες μας: η σύνδεσή τους με τη σύγχρονη δημιουργία τα καθιστά ζωντανά κύτταρα πολιτισμού, γέφυρες του παρελθόντος με το παρόν, ενώ παράλληλα συμβάλλει ουσιαστικά στην ένταξή τους στην καθημερινή ζωή του τόπου.

Σε αυτό βοηθούν οι ίδιοι οι χώροι του κτηριακού συγκροτήματος και η διαμόρφωσή τους. Τόσο οι εσωτερικοί όσο και οι εξωτερικοί μαγευτικοί χώροι και οι αυλές μπορούν να φιλοξενήσουν ποικίλες πολιτιστικές δράσεις, να γίνουν αβίαστα «γωνιές τέχνης και ονείρου», όπως λέει ο Λευτέρης Παπαδόπουλος. Όποιος παρακολούθησε μια ποιητική ή μουσική βραδιά ακουμπισμένος στη στέρνα, το ξέρει (εγώ προσωπικά το ξέρω καλά). Όποιος στάθηκε δίπλα στην καμινάδα «που είναι η δόξα... και το κλέος και η λάμψη και η περηφάνια των ανθρώπων του καιρού», όπως λέει ο Νίκος Κούνδουρος, το ξέρει πολύ καλά.

Το βιβλίο είναι ο καθρέφτης ενός έργου πολιτισμού. Μέσα από αυτόν δεν βλέπουμε μόνο το έργο, βλέπουμε πολλούς ανθρώπους, διαφόρων ειδικοτήτων, που δούλεψαν τόσο για την ολοκλήρωση του μουσείου όσο και για τον σχεδιασμό και την έκδοση του βιβλίου. Τα ονόματά τους καταλαμβάνουν τρεις ολόκληρες σελίδες. Αυτό που προκύπτει είναι ότι μουσείο και βιβλίο είναι ένα συλλογικό επίτευγμα, αποτέλεσμα μακροχρόνιας διεπιστημονικής συνεργασίας.

Είναι ένας οδηγός ιδιαίτερα καλαίσθητος, λιτός, εύχρηστος και με εξαιρετικό φωτογραφικό υλικό. Τα κεφάλαια, με τίτλους σαφείς που προδίδουν ένα στέρεο επιστημονικό υπό-

βαθρο, καθοδηγούν τον αναγνώστη σε μια ενδιαφέρουσα περιήγηση στον χώρο και τον χρόνο, στην υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά του νησιού. Τα κείμενα της επιμελήτριας της έκδοσης Ελένης Παπαθωμά, ευσύνοπτα και ευχάριστα, κάνουν τον οδηγό να διαβάζεται ως ένα ελκυστικό αφήγημα.

Navigating the Routes of Art and Culture

Με την ευκαιρία της ανάληψης της Προεδρίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την Ελλάδα κατά το πρώτο εξάμηνο του 2014, το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, σε συνεργασία με το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και το Ελληνικό Τμήμα του ICOM, ανέλαβαν την έκδοση ενός Οδηγού για τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους της Αττικής στην αγγλική γλώσσα.

Ο Οδηγός αυτός, με τίτλο «Navigating the Routes of Art and Culture», αποτελείται από τρία τεύχη: το πρώτο αφορά το κέντρο της Αθήνας, το δεύτερο τα προάστια και το τρίτο την υπόλοιπη Αττική. Ένα τέταρτο τεύχος θα αναφέρεται στις πολιτιστικές εκδηλώσεις που θα πραγματοποιηθούν κατά το πρώτο εξάμηνο του 2014 τόσο από τους φορείς που εποπτεύονται από το ΥΠΠΟΑ (Εθνικό Θέατρο, Εθνική Λυρική Σκηνή, κ.λπ.) όσο και από τα μουσεία, δημόσια και ιδιωτικά.

Όλα τα πληροφοριακά στοιχεία που περιλαμβάνονται στον Οδηγό θα αναρτηθούν στην ελληνική γλώσσα στον ειδικό κόμβο που ετοιμάζει το Υπουργείο Εξωτερικών.

Χρήσιμες πληροφορίες για τα μέλη

Παρακαλούμε όσους έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρονικό ταχυδρομείο να μας αποστείλουν την ηλεκτρονική τους διεύθυνση, ώστε να ενημερώνονται εγκαίρως για τις εκδηλώσεις του Ελληνικού Τμήματος του ICOM.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Ελληνικού Τμήματος του ICOM παρακαλεί τα μέλη του να δηλώσουν συμμετοχή στις Διεθνείς Επιτροπές ανάλογα με την ειδικότητα και τα ενδιαφέροντά τους, γεγονός που θα συμβάλει στην καλύτερη λειτουργία του Ελληνικού Τμήματος αλλά και του ICOM γενικότερα.

Η ετήσια συνδρομή θα πρέπει να καταβάλλεται το αργότερο μέχρι τις 15 Μαρτίου.

ICOM • ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

Αγ. Ασωμάτων 15, 105 53 Αθήνα
[T] 210 3239 414 • [F] 210 3239 414

e-mail: icom@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αγγελική Κόκκου

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΦΕΙΩΝ: Τα Γραφεία του Ελληνικού Τμήματος του ICOM είναι ανοιχτά για το κοινό κάθε Τετάρτη απόγευμα, 17:00 - 21:00. Ωστόσο, για επείγουσες και ειδικές περιπτώσεις, μπορεί να καθοριστεί κάποια άλλη συνάντηση μετά από συνεννόηση.

Τα μέλη του ICOM που κατοικούν στον Νομό Αττικής παρακαλούνται θερμά, για διευκόλυνση της Γραμματείας, να καταβάλλουν τη συνδρομή τους στα Γραφεία του ICOM, Αγ. Ασωμάτων 15 στο Θησείο (Τετάρτη απόγευμα 17:00-21:00).

Τα μέλη που κατοικούν εκτός Νομού Αττικής μπορούν να καταβάλλουν τη συνδρομή τους μέσω ταχυδρομικής επιταγής με τα στοιχεία:

ICOM – Ελληνικό Τμήμα • Αγ. Ασωμάτων 15, 105 53 Αθήνα